

Олег Черногуз

Венера посміхається

Олег Черногуз

ВЕНЕРА ПОСМІХАЄТЬСЯ

Усмішки та гуморески

ЗМІСТ

<i>Послуга</i>	5
<i>Розбите дзеркало</i>	8
<i>Подарунок</i>	9
<i>Морж</i>	11
<i>Моральна підтримка</i>	13
<i>Лист до фотографа</i>	15
<i>Колекція</i>	17
<i>Квартирант</i>	19
<i>Капітуляція</i>	22
<i>«Канадець»</i>	24
<i>Імітування брехні</i>	28
<i>Ідея</i>	31
<i>Зустріч</i>	33
<i>Золота жаба</i>	35
<i>Зебра</i>	38
<i>Запрошення</i>	40
<i>Жінка хоче на курси</i>	42
<i>Глерія Цезарівна</i>	46
<i>Гланди</i>	49
<i>Герой дня</i>	53
<i>Втеча з готелю</i>	59
<i>«Аристократ»</i>	62
<i>Як я став «генієм»</i>	68
<i>Як я допомагав приятелеві</i>	73
<i>Як я став жартівником</i>	76
<i>Як я ходив у довгожителів</i>	79
<i>Отак я став спекулянтом</i>	84

<i>Ресторан – не аптека, або Як я став алкоголіком</i>	87
<i>Я і мої родичі</i>	90
<i>Моє секретарювання</i>	93
<i>Мої герої</i>	96
<i>І моя біографія</i>	98
<i>Шедевр</i>	100
<i>Сюжет, узятий із життя</i>	102
<i>Тираж</i>	105
<i>Спростування</i>	107
<i>Перший нарис</i>	109
<i>Не типове явище</i>	112
<i>Всюдишуце око</i>	116
<i>Двобій</i>	118
<i>Битий вовк</i>	120
<i>Апендицит відділу</i>	122
<i>Куркуль</i>	126
<i>Сукня з бісером</i>	128
<i>Холодильники</i>	132
<i>Синтетичний кожушок</i>	135
<i>Свої люди</i>	137
<i>Сарана</i>	141
<i>По резолюцію</i>	145
<i>Помаранчева одіссея</i>	149
<i>Плата за любов</i>	152
<i>Пижикова шапка</i>	155
<i>«Пірамідка»</i>	158
<i>Печатка</i>	161
<i>Пережитки</i>	165
<i>Обмін досвідом</i>	168
<i>Обіди додому</i>	171

Новорічний концерт 173

Нахаба 177

Мозок 178

Кадра 181

День голови колгоспу 183

Воскресіння 186

Венера посміхається 190

Велика людина 193

Бережіть нерви 198

Ахінея 201

Примітка 208

Послуга

До нас у гості несподівано завітали Салюченки.

– Ми до вас на хвилиночку, – почала Леоніда Полікарпівна, – у нас радість – Андрієві Семеновичу дали нову квартиру. Тож ми порадилися їй, довго не вагаючись, вирішили взяти свою чергову відпустку та провести її в Гагрі, але... нам немає на кого залишити своїх кімнат. Я знаю, їх ніхто не вкраде, – продовжувала вона. – Ми живемо в такий час, коли людина людині друг, товариш і брат, але, знаєте, у мене свекруха – пережиток минулого, і у неї часто проскакує оте дореволюційне – «людям на слово не можна вірити». Ми з цим, звичайно, з Андрюшею не згодні, інакше б не прийшли просити вас побути цей період на нашій квартирі. Там усе до ваших послуг: ванна, газ, мусоропровід, туалетна, вода. Щоб нам спокійно відпочивалося, зробіть послугу...

Після деяких вагань ми дали згоду. Щоб не користуватися речами Салюченків, взяли з собою все необхідне:

- а) кімнатні шльопанці (дві пари);
- б) халат і піжаму;
- в) каструлі (три);
- г) продукти.

Першого ж вечора, готуючи страву, ми виявили, що немає сірників і на кранах газопроводу накидних ключів. Дружина побігла в крамницю по сірники, я – додому прихопити плоскогубці. Коли вечеря була готова, помітили, що ложки і тарілки зачинені в буфеті. Довелося знову бігти додому. Дружина принесла каструлі з картопляним пюре і томатним соусом, я – сковорідку зі смаженою яєчною і чайник з кавою.

Повернувшись, вирішив приготувати ванну. Під час запалювання горілки мені обсмалило ліву брову, вії на лівому оці та все волосся на лівій руці. Дружина порадила:

– Треба запалювати папером і руку засувати далі.

Я так і зробив. Тапер обсмалило праву брову, вії на правому оці, волосся на правій руці і половину чуприни. Вирішив більше не запалювати.

Лягаючи спати, побачили, що немає в ліжку ні одного простирадла, а на подушці – наволочки. Застелили жінчин халат,

подушку обгорнули моєю піжамою. Несподівано пролунав телефонний дзвінок. Я зіскочив з ліжка:

- Алло! Це санепідемстанція?
- Ні. Це квартира Салюченків.
- А хто це?
- Квартира Салюченків.
- А Андрія Семеновича можна?..
- Він у відпустці.
- А це хто?

Я кинув трубку. Вранці не встиг обібрати дружину від пір'я і поголити свою наполовину обгорілу голову, як телефон задеренчав знову.

- Алло! Це похоронне бюро?
- Голос мені здався знайомим.
- Ні. Це квартира Салюченків.
- А Андрія Семеновича можна?
- Він у відпустці, в Гагрі...
- А це хто?

Я бренькнув трубкою. Увечері цей же голос запитував, чи це канцелярія православної церкви, і теж попросив до телефону Андрія Семеновича. Ранком, коли запитали, чи це не витверезник, я відправився в контору зв'язку з проханням засікти телефонного хулігана.

Мені порадили, коли ще раз цей голос подзвонить, набрати цифру «0». Я так і зробив. Нас повідомили: «Вам щоденно дзвонить Федір Семенович Салюченко за дорученням брата. Він контролює, чи в квартирі ви, чи злодії. Дзвонитиме й надалі».

– Це ідіотизм, – вигукнув я. – Так продовжуватись далі не може. Невже для цих контрольних розмов він не міг підібрати інших, більш порядних установ?

В цю ж мить пролунав дзвінок.

– Алло! Це будинок для божевільних?

– Так. Так і ще раз так, – розсердився я. – І пішли ви під три чорти зі своїми дзвінками.

У трубці почулося:

– Желік, у кабінеті тата божевільний. Це не татів голос...

Перед 21-ю годиною хтось мене благав вийти під старий міст на місце нашої першої зустрічі. Рівно о 21-й подзвонив Салюченко.

– Це психлікарня?

– Пішли ви під три чорти!
– Пробачте. Не туди попав, – вибачився ввічливо він і подзвонив удруге:

– Це психлікарня?

– Я вже вам сказав – пішли ви під три чорти, поки я не матюкаюсь.

– Пробачте. Не той номер набрав.

Він подзвонив утретє.

Я перерівав дроти. В ту ж мить пролунав електродзвоник.

– Нарешті! – крикнув я і побіг відчиняти двері дружині. На порозі стояла гола-голісінька й у милі сусідка, прикривши античне місце замість фігового листочка руками, і сором'язливо просила допомогти їй відчинити двері, що раптово зачинилися від протягу. Я подав їй жінчин халат, взяв ключі, та... ввійшла дружина...

Я живу без дружини. Вона назвала мене боягузом і заявила, коли б я чесно в усьому признався, вона б мені пробачила, а так нізащо.

Після обіду другою поштою я одержав листа від Салючанків. Вони мені ввічливо нагадували відремонтувати телефон, про який я, «очевидно, забув», заплатити за користування електросвітлом, газом, ванною та полагодити радіоприймач (перегоріла лампа) і пилосос, якого я не бачив в очі. Крім листа, в конверті, лежало три квитанції:

на оплату за користування електроенергією, газом та водою.

... 13 липня ми зійшлися з дружиною. Я в усьому признався чесно, як вона вимагала. Дружина мені пробачила.

Розбите дзеркало

Дзеркало впало на підлогу.

– Бути лайці, – сказала баба. – Непримінно бути.

Я насторожився.

– Вже знову щось розбили. – Гнівна, як мені здалося, вбігла до кімнати дружина.

– Дзеркало, – збираючи скалки, сказав не менш гнівно я.

– Як же ти його розбив? – запитала ще сердитіше вона.

– Воно само, – відповів ще сердитіше я.

Задоволена баба спостерігала за нами з кутка. Своєї іронічно-щасливої посмішки вона не приховала. «Бути сварці, – так і світилося в її очах. – Непримінно бути».

– То як же це воно розбилося? – тим часом продовжувала дружина.

– Від струсу.

– Від якого?

– Трамвай повз наш будинок пройшов. Дім здригнувся, от воно і впало.

– Так? – запитала вона.

– Так, – відповів я.

– А раніше повз наш будинок трамваї не ходили?

– Ходили.

Буря наближалася. Баба була задоволена. На гамір прибіг дід.

– Щось трапилось? – запитав він.

– Митя розбив дзеркало, – радісно повідомила баба. – Бути сварці.

Чим усе кінчилося, ви вже догадалися. Насправді з дружиною ми не полаялись. Через дрібниці в нашій сім'ї лайок не буває. Полаялись баба з дідом. Баба доводила, що розбите дзеркало – це на спірку, дід казав, що на дощ. Та ще з любов'ю бив посуд об підлогу і доводив, що це на щастя.

Подарунок

Ми дуже любимо сусідів. Але сусіди не люблять нас.

– Я так далі жити не можу, – заявила одного разу дружина. – Ми повинні щось придумати.

– Так, але що саме?! Я вже над цим міркував не менше тебе, та від цього вони не стали кращими. Вони на нас продовжують дивитись як на дикунів, а на наш дім, як на закинутий острів.

– Ти повинен їм чимось допомогти, – запропонувала вона. – Степану Петровичу, скажімо, посади десяток яблуневих щеп. Ти ж такі чудові дістав щепи – джанатан і сніговий кальвіль.

Я задовольнив її першу примху – сусідам посадив джанатан і кальвіль, собі – шість щеп саблука і чотири груші дички.

– Петрові Степановичу можеш скопати присадибну ділянку. Він же інвалід з дня народження, а ти хлібороб з того ж дня. Нічого з тобою не станеться. Але зате нас ще одні сусіди поважатимуть.

Я взяв за свій рахунок відпустку, сусіда запевнив, що мені просто нікуди своїх сил дівати, й скопав йому город. Він це сприйняв з підозрою. Але щоб сусід нічого поганого не думав, я посадив йому ще й картоплю. Сумніви розвіялись. Тепер він щоденно приходив до нас на чай з лимоном і булочку з маслом.

– От бачиш. Основне – підхід, – зраділа дружина.

– А коли ж копати собі? – заперечив я.

– Собі зоремо. Он Олексієві Григоровичу краще допоможи покрити дах на сараї. Каже, страшенно тече.

– Але у нас протікає дах на хаті.

– Для себе дістанемо шиферу. Тепер бляха не в моді.

Я взяв свою бляху, молоток, цвяхи і вкрив сусідові хлів. Сусід був задоволений, його сусідка – ні. Вона сказала:

– Це не за гарні очі робиться.

Щоб вона була про нас кращої думки і не пускала пліток, я їй на день народження подарував найпрекрасніший килим.

– Боїться, щоб не видали, – сказала сусідка нашої сусідки своїй сусідці. – Навіть килим подарував.

Через два дні я дізнався, що й в тих сусідок день народження.

Щоб і вони про нас змінили свою думку, дружина пішла до першої, подарувавши свій сервіз, я – до другої, занісши їй кофточку грубої в'язки і шерстяну хустинку.

– Нарешті ми задовольнили всіх сусідів, – промовила дружина, вибиваючи пиліюку з останньої кімнатної доріжки. – Це можна занести Вальчукам. Кажуть, чудесні люди. А ми собі наживемо. Головне – це друзі.

Я запропонував їй ще подарувати сусідам ліжко з панцирною сіткою, диван і холодильник. Дружина це прийняла за банальний жарт і, вилаявши мене, додала:

– Ти даремне смієшся. На день твого народження сусіди тобі віддадуть сторицею. Ти побачиш, що вони тільки принесуть, і згадаєш моє слово.

Сьогодні – день мого народження. Ми зранку чекаємо сусідів до себе в гості. На торжество прибули всі. Дружина мала рацію – сусіди все-таки піднесли мені прекрасний подарунок – попільничку. Більш оригінальної не стрічав у житті. Жаль тільки, що я не палю. Але це не страшно – на день народження я обов'язково її подарую сусідові.

Морж

У нашому районі з'явилась молода лікарка. З'явилась, як сонце над світанковим морем, з'явилась, як весна, і запала мені в душу, як метеорит. Я не описуватиму її вроду, але впевнено скажу, що всі Венери, разом взяті, зблякли б перед її красою. Лікарка нагадувала мені казку, і тому хотілось, щоб ця казка стала моєю дійсністю.

Для цього потрібно було єдине – захворіти і викликати лікарку до себе. Але, на жаль, я не міг похвалитись жодною хворобою, крім легенького нежитю. А що може дати така хвороба, ви самі знаєте.

Дві хвилини поглядів, декілька слів: «Ось вам краплі. Три рази на день то в ліву ніздрю, то в праву – і будьте здорові!». Це мене не задовольняло. Тому я твердо вирішив застудитись, але, як не прикро, на той час кінчилась епідемія вірусного грипу, а дитячі коклюш і скарлатина мене аж ніяк не влаштовували.

За допомогою я звернувся до Парахоні – мого сусіди з квартири № 15:

– Скажіть, будь ласка, як ви добилися хронічного нежитю?

– Дуже просто: три дні підряд набирав у ніс холодної води і тримав її там, поки вона не ставала така, як течія Гольфстрім поблизу екватора, – відповів Парахоня.

Я щиро йому подякував і вдався до рекомендованої процедури. Наслідок виявився плачевним: у мене щез нежить і той, що був, а з ним і перша моя надія.

Через день я помітив, що лікарка відвідала Байдака. «Значить, і цей здоровило захворів», – подумав я і кинувся до нього.

– Послухай, – крикнув я ще з порога, – як ти так зумів? Я чув, що в тебе серйозна хвороба.

– Ще б пак, – з радістю відповів він, а я похолов од заздощів.

– Але як ти зумів?

– Ранкове обтирання холодною водою та вечірній душ забезпечують хрип у грудях, поштрикування у голові і температуру тіла мінімум 38 градусів.

Забувши потиснути йому руку, я помчав до себе. Минуло п'ять днів, але я не відчув ні хрипів, ні поштрикування, ні підвищення температури.

– Обдурив Байдак, – сказав я, завітавши знову до Парахоні.

– Факт, що обдурив. Я ж сам бачив, як він щоранку пробігає навколо будинку не менше п'яти разів, а після цього виливає на себе троє відер криничної води.

Обійнявши Парахоню, я попрощався з ним і пішов спати, чекаючи світанку. Робив не п'ять, а вісім разів підряд так, як радив Парахоня, Але не тільки пневмонії, а й нещасного грипу дістати не зміг.

– Брежуть. Всі брежуть, – скаржився я Чемерді з квартири № 13.

– А ти думав, що правду кажуть? У мене свій метод: звичайнісінький лід і добрячий окріп: шматок льоду – ковток води, ковток води – шматок льоду. Температуру жене на очах, гланди набухають, як бруньки на верболозах.

Розцілувавши його, я полетів за льодом до знайомої продавщиці морозива.

Тиждень процедур тягнувся, як вічність. Ніяких ознак обіцяної хвороби я не помічав. Будь-яке довір'я до сусідів щезало, як мої надії на зустріч з лікаркою.

– Звернись до Топчія, – порадила мені двірничиха. – Той вже як скаже, то зв'яже.

– Тільки ополонка тебе може врятувати, – почав Топчій. – Прорубай здоровенну ополонку і занурюйся з головою не менше двадцяти разів на день. Після цього метрів триста повзи по снігу туди і назад. Можна й по-пластунськи.

В ополонку я вскочив. Та мене витягли. Хтось пустив плітку, що хотів топитися через лікарку. Тепер вона мене відвідує щодня. Тримає в теплі. А всім відомо, як теплота псує чоловіків. Поки що одружуватися не поспішаю, щоб знову не вскочити.

Між іншим, у мене почався нежить. Ненароком торкнувся босою ногою підлоги. Боюсь, що на цей раз серйозно, хоч би не перейшов у хронічний.

Моральна підтримка

Моя дружина несподівано захворіла. Її відвідав лікар. Він сказав: «Її життя у ваших руках. Для неї тепер головне – моральна підтримка». Про це я сказав дружині. Та вона лише скептично махнула рукою і невдоволено промовила:

– Лікарі всі однакові, говорять одне, а виходить інше, А я знаю, що помру. Помру, а ти хоч і одружуйся, та, дивись, не забувай, де могила моя. А то забудеш і квіточки не покладеш.

– Що ти, – відповів я. – Я замовлю тобі найкращі вінки з живих хризантем і хвої. На чорних траурних стрічках золотими літерами зроблю ніжні й зворушливі написи.

З очей дружини потекли дві срібних кульки.

– А на твоїй могилці знаєш, що посаджу? Ану вгадай! Твої улюблені жасмин і бузок. Потім поставлю залізну огорожу блакитного кольору. Ти ж так любила дивитись на небо!..

Дружина почала схлипувати.

– А за твої заощадження, люба, замовлю бюст. Ти будеш зображена в нейлоновій кофточці з рожевими квіточками на грудях. Зачіска буде така, яку ти носила в день нашого одруження.

Дружина зайшлася плачем.

– Ну, облиш. Заспокойся, люба. І взимку і влітку на твоїй могилці будуть квітнути півонії і айстри.

Дружина почала ридма ридати.

– Ховати тебе будемо з музикою, – морально підтримував я. – Петро Іванович обіцяв замість «ЗіСа» дати «ГАЗ-51». Це з тієї партії автомашин, що недавно одержали. Кузов обіб'ємо різнокольоровими килимами, а навколо труни поставимо кімнатні квіти. Правда, чудово буде?

Дружина почала захлинатися.

– Некролога, – заспокоював я хвору, – надрукують у газеті зразу ж, я вже домовився. Навіть обіцяли зняти з четвертої сторінки оголошення облспоживспілки про закупівлю яєць.

Дружина зблідла, і на її щоках виступили рожеві плями.

– А щодо мого одруження, то ти не хвилюйся, Я вже собі виберу молоду і лагідної вдачі...

Раптом моральна підтримка допомогла – моя хвора половина зіскочила з ліжка...

Вранці я поспішав до лікарні. Дружина закидала мене квітами, але на радощах забула їх вийняти з вазончиків. Видно, й справді всі лікарі однакові: говорять одне, а виходить інше.

Лист до фотографа

Ви, мабуть, не пригадуєте мене. Але, коли піднімете архів, де зберігаються негативи, і зробите відбиток, впевнений: зразу ж уявите, який я. Можливо, я навіть чимось вам запам'ятався. Може, ви пригадуєте мене тому, що я вам розповідав свою сімейну драму. В двох-трьох словах повторю її. Тоді вам легше буде згадати моє лице, мою манеру триматися перед об'єктивом.

Раніше я жив з дружиною, а згодом без неї. Жив би так і досі, коли б не той приїзд до Ялти і не той день, коли я вирішив у вас сфотографуватися. Зараз мені 38 років, а п'ять років тому (тоді, як ви мене фотографували) було 33. На тому тижні дружина мені написала листа і просила, щоб я вислав фото. У нас є син, який за цих п'ять років підріс і хоче побачити батька, хоч на позитиві... Так от я й послав їй оте фото, що ви мені зробили.

Тепер ви, очевидно, згадали мене. Я один відмовився від фону моря. Мені хотілося святкового знімку, Я тоді був у чорному лавсановому костюмі і білій нейлоновій сорочці. Стояв на весь зріст. Руки з білосніжними манжетами були складені на грудях. Та фотографія має ще одну особливість. Коли на неї дивитися у горизонтальному положенні, то кожний безпомилково скаже, що перед ним житель того світу. Це ж ви тоді догадалися скласти мені руки нахрест.

Саме це фото я й вислав жінці. Того ж дня вона прислала телеграму, що дає згоду на розлучення. Ваша фотографія її буквально потрясла. Дякуючи вашому фото я добився того, чого не міг добитися з допомогою свідків у жодному з 13 судів протягом 5 років. Ви не уявляєте, як я вам за це вдячний. Після цієї фотографії я наче вдруге народився. Нарешті дружина мені розв'язала руки. А це зовсім несподівано приїхала:

– Не могла, – каже – залишити тебе одного на смертному одрі. Як побачила фотографію, серце кров'ю облилось. До чого ти без мене докотився. Всі дні совість мучила, от і приїхала провести тебе в останню путь...

Я ввімкнув світло, Жінка глянула на мене і ми помирились. Вийшло у нас, як в Отелло і Дездемони. Пригадуєте, з драми Шекспіра:

Вона мене за муки полюбила,
А я її за співчуття до них.

Наступного дня ми помчали до суду, заяви свої відібрали. Жінка телеграфувала мамі: «Коля живий здоровий будемо разом привезіть сина». У відповідь телеграфувала теща: «Знову присмерті вибирай або я або він».

Так от я пишу вам, любий фотографе, коли у вас зберігся ще той негатив, зробіть, будьте добрі, кілька відбитків. З оплатою затримки не буде. Нехай я те фото вишлю ще й тещі. І ще прошу про одне: зробіть там напис: «Привіт із Ялти». Хай вона остаточно пересвідчиться, що мені вже й море не допоможе. Коли вона тільки гляне на те фото, то, оживе від радості. Може, після вашої фотографії і в неї воскресне совість.

Не відмовте, любий, в ім'я збереження сім'ї. Навіки ваш...

Колекція

З раннього дитинства у мене прищепилась любов до колекціонування. Спочатку я збирав гадюк та павуків. Але це не сподобалося матері, і я перейшов до колекціонування гілок. Незабаром мене оштрафували за винищення молодих дерев, і я став філателістом – почав збирати марки. Сусіди знайшли в мене «добре виражені ознаки шизофренії». Згодом я зробився нумізматом. Хтось написав анонімку, що я фальшивомонетник і найзапекліший валютник.

Та все це не вбило в мені справжньої душі колекціонера. Я зрозумів, що ні листівки, ні значки, а тим паче ярлики й етикетки не принесуть мені успіху, і я надумав стати найоригінальнішим колекціонером у нашому місті – збирати гасла й афоризми.

Відтоді як наше місто бореться за зразковий порядок, і високу культуру, у мене їх зібралось чимало. Але, як не дивно, і на цей раз сусіди помітили у мене «свіжий» прояв старої шизофренії. Це помічаю і я. Особливо, коли заходжу у нашу заводську їдальню, В порівнянні з адміністрацією я справжнісінький невіглас. Тут, наприклад, я довідався, що «виделку слід тримати у руці, а під час реалізації рідких страв – їсти ложкою».

Позаяк я не зношу застою, сірятини і консерватизму, а шаную понад усе оригінальність, то негайно перелив борщ з миски до склянки, а склянку поставив на чобіт і за два прийоми «реалізував рідку страву» – борщ. М'ясо хотів з'їсти за допомогою пляшки, але мені не вдалось, і я вискочив на вулицю, Тут я дізнався, що на дошках парканів писати заборонено, і свій напис викарбував на стіні.

Цього дня я мав ще працювати у лісі на комсомольському недільнику, саджати фруктові дерева і записати кілька закликів. Занотувавши до блокнота «В кімнату через вікна не лазити», а «Заліз – не забудь привітатись!» і «Ввічливість – твоє обличчя», я, порушуючи ці правила, влетів у двері, схопив кирку, лопату і помчався. Скочивши на підніжку трамвая, прочитав: «Громадяни! Не лайтеся з кондуктором по-чоловічому! Будьте ввічливі!» Я стримався і тільки перед останньою зупинкою завив по-собачому на кондуктора, гавкнув два рази на водія вагона і зіскочив на асфальт.

Перед моїми очима афішувався напис: «Асфальт на тротуарі виколупувати заборонено». Нашвидкуруч я переніс копію гасла до своєї записної книжечки і, вибігши на центральну вулицю, взявся за кирку. Робота посувалася спочатку повільно, а потім пішла, як газ по трубах. Мені, між іншим, ніхто не забороняв довбати вулицю. Картина ж звична, тільки таксисти вимагали, щоб я, ідіот, поставив якийсь знак.

У лісі мої надії збулися: на мене чекав пребагатючий скарб закликів і звичайних плакатних написів. Перший напис, прибитий цвяхами до дуба, застерігав: «Не прибівати цвяхами ніяких оголошень і правил», пам'ятати – «Дерево – твій зелений друг». Інший повідомляє: «Ліс підпалювати з південного боку – суворо заборонено!» Я пошкодував, що не можу добратись до північного, і кинувся в гущавину. День був у розпалі. Над головами моїх друзів висів пречудовий заклик: «Комсомольцю! Твоє місце у лісі!»

Увечері я поспішав до свого приятеля показати колекцію. По дорозі збагатив її ще двома записами: «Зустрів п'яного – тікай!» «Плюнув – підними!» На фоні вечірнього неба, якраз проти будинку мого друга, неоновно спалахнула ще одна знахідка: «За лайку на вулиці – штраф». Я вскочив до під'їзду, смачно вилаявся до вахтера і постукав у двері.

Мій приятель був удома. Я показав йому свою колекцію, чекаючи на похвалу.

– Це чудово! – сказав він. – Але чи знаєш ти, яким скарбом є різні археологічні знахідки? Деякі з них коштують дорожче за золото. От, скажімо, звичайнісінький молоток, зроблений людиною кам'яного віку. Порівнюючи з ним, твоя колекція – ніщо. Найкраще зараз, на мою думку, збирати глиняні черепки з горщиків і макітер. Мине якихось 1000-1500 років, і їм ціни не буде, – закінчив він.

Я щиро подякував йому за товариську пораду і попрощався. На цей раз новій колекції я твердо поклав присвятити усе своє життя.

Квартирант

За рекомендацією друга я поселився в Києво-Святошинському районі, в одному чудовому флігельку. Тут мені жилося, як королю на власній дачі. Кімнатка мала окремий хід. Я міг додому повертатися коли завгодно: мене ніхто не контролював, і я не турбував нікого.

Жилося спокійно. Та несподівано друг обізвав мене відлюдьком і повідомив, що господарі на мене ображені. Бо я, мовляв, цураюсь їхньої сім'ї, ніколи до них не заходжу, нічого не розповідаю і не ділюсь новинами. Коротше кажучи, у них ще не жили такі квартиранти, і господарі вже нібито не раді, що мене взяли.

Всякі виправдання (наприклад: «я від природи мовчазний», «про що з ними вестиму розмову») мого друга не влаштовували. Він узяв з мене слово, щоб я присвячував господарям мінімум півгодини щодня. Я пообіцяв. Друг приніс мені чудові першоджерела і заявив, що з них я можу дещо черпати для себе і для господарів. Я йому щиро подякував і негайно приступив до їх вивчення. Тут були цікаві повідомлення про дикі племена центральної Австралії, про морську капусту і двоголових ящірок, найсучаснішу пересувну доїльну установку та найточніші дані про Бруклінський міст.

Не відкладаючи у довгий ящик (обіцяне виконую завжди ретельно), я вивчив кілька розмаїтостей, натяг штани і подався до господарів. Вони саме вимкнули світло і полягали спати.

– Можна? – якнайлагідніше запитав я.

У відповідь господар щось пробурмотів, а незабаром, як мені здалося, з величезним задоволенням одчинив двері. Я ввійшов у кімнату, ввімкнув світло.

– Так от, – це були мої перші слова, – нарешті я дізнався, що на ніч наїдатися не шкідливо. Як твердить один відомий академік, це навіть дуже корисно. Треба їсти – і чим більше, тим краще...

– Пробачте, – перебив господар. – А для чого ви все це нам розказуєте?

– Я не розказую. Я з вами, можна сказати, ділюсь і питаю: чи їли ви сьогодні щось на ніч, чи ні? Якщо ні, то ще не пізно.

Примусивши їх попоїсти, я й сам поїв. А на закінчення розповів про силу жука пасалуса, який перетягує на собі вантаж у 300 разів більший од його ваги, і попрощався.

Наступної ночі їх чекала ще цікавіша новина. Я їм розповів про загадкове захворювання 88-річної Мотрі Коваленко – жінки з Вінницької області.

– Під час польових робіт, – сказав я, – на буряковій плантації вона занедужала. Підвищилась температура, а згодом опухла потилиця. Її негайно одвезли до лікарні. Районний хірург Горобець розкрив рану і... знепритомнів. З потилиці Мотрі Коваленко на Горобця дивилося велике око. Тепер Мотря Коваленко добре себе почуває і чудово бачить не тільки очима, а й потилицею.

Ця новина, здається, хазяїв зацікавила і навіть проїла перший сон. Щоб не витратити часу, я розказав про надзвичайно оригінальний клуб «Великих носів», їхнього легендарного завклуба носаня Сірано де Бер-Жерака з Барселони.

– Ніс Сірано зараз сягає десь близько метра.

На закінчення пояснив їм, який вплив має кожний ніс на розвиток суспільства, та розповів про найславетніших носанів нашої планети.

Сон у хазяїв як рукою зняло. Вони мені щиро подякували, і, як тільки почало за вікном сіріти, я залишив їхню кімнату й подався спати.

Під вечір я піймав хазяїна у ванні.

– Хунта розправляється із своїми колишніми прихильниками, – повідомив я. – Генерал Імберта здійснює масові репресії. Рубен Браче вчора передав по телефону Хотгіна Курі, що хунта без усякого суду втопила у величезних ваннах сотні своїх прихильників в Сант'яго-Де-Лос-Кабальєрос і Сан-Франціско-Де-Макаріос.

Намилений господар, блідий і білий, негайно вискочив з ванни і кинувся у кімнату, збивши з ніг жінку з немовлям.

– Куди ж ви? – заволав я. – Це ще не все. Послухайте, що трапилося в Нансі.

Та він не дослухав.

Добре виспавшись удень і повертаючись пізно вночі додому, я жодного разу не забував господарів. Про що я їм тільки не розповідав: про бушменів, що й досі споживають дощових черв'яків, і про бумеранги-іграшки, які аборигени виготовляють для туристів.

– А днями в Мукачівському районі на Закарпатті професор Чопик знайшов незвичайну папороть – марсилію чотирилисту. Ця рослина цвіте й плодоносить. Отакими плодами, – обхопивши руками макітру, показав я.

Опісля познайомив їх, як освідчуються в коханні австралійці, новогвінейці та полінезійці.

Господарі нарешті були так мною задоволені, що навіть ніколи не перебивали і не прискіпувались до незначних дрібниць. Я бачив, як близько до серця вони беруть кожну мою розповідь і з кожним днем все бліднуть і бліднуть. Це мені дуже подобалося, бо я був переконаний, що не мине й місяця, як вони мене полюблять і більш ніколи не називатимуть відлюдьком.

Нарешті наступив день розрахунку за флігельок. Взявши гроші і кілька новин про біоструми, за допомогою яких розрізняють в яйцях зародки півня чи курки, я пішов до хазяїв. Щоправда, вже було пізнувато. Я боявся, що господарі можуть розсердитись, але, згадавши про квартплату, заспокоївся і сміливо постукав у двері.

– Хто? – через якийсь час запитав сонний хазяїн.

– Це я.

– Ви? – Він, здається, зрадів і в ту ж мить висунувся з дверей.

– Ви щось хотіли?

– Так, – відповів я. – Розповісти про надзвичайно цікавих мурашок, що затримують поширення бур'янів, та про трояндову оливу, яку добувають з коренів лопуха.

– Слухайте, – долинуло на цей раз уже з-за дверей, – хіба вам мало того, що дружина лягла в лікарню?!

– Пробачте, але я приніс квартплату. Ви, мабуть, зараз сидите без грошей. А крім цього, я нині вичитав, що твердження про найкращий сон на світанку – застаріло. Як довів нещодавно один відомий бразильський професор Алонсо Паранагва Міранда, – це просто сила звички. Найкорисніший сон (це також доведено) – серед білого дня. По-перше...

Я не договорив. Двері раптово відчинилися навстіж, і на моїй голові щось хряснуло.

Тепер я знову квартирую у друга – спимо на одному ліжку.

Обіцянку свою я виконав. Принаймні відлюдьком мене він більше не називає. Черга за ним – знайти мені нову кімнатку. Можна й не в Києво-Святошинському районі. Головне, аби хазяї були... глухонімі.

Капітуляція

На цьому поверсі, крім нас, живуть Приключенки, Задорожні та сім'я Мальзовецьких. Від Мальзовецьких ми у захопленні. Всі вони музиканти. Перших п'ять ночей після новосілля ми всією сім'єю сідали під стінку і жадібно ловили звуки мелодійних вальсів та чарівних симфоній, що доносилися з кімнати Мальзовецьких. Згодом ми навчилися через стінку відрізняти, коли на скрипці грає Мальзовецький, на віолончелі – Мальзовецька та на баяні їх син Юзик.

Через місяць ні я, ні мій син Вадик, а тим більш дружина, вже не виявляли захоплення музикою Мальзовецьких. Ще через місяць я став пити бром, дружина – снотворні краплі, Вадик – ковтати заспокійливі пігулки. Ще через місяць ми включали на ніч: гучномовець, телевізор, магнітофон та радіолу.

Ранком до нас завітали Мальзовецькі. Виявилось: їх полонило «наше виконання» оперети «Вільний вітер» та пісень «Засвистали козаченьки» і «Ой, вмер той комар».

Після цього своїми силами Мальзовецькі виконали 27 наймодніших фокстротів, 37 національних польок і кілька уривків з опер «Останній день Помпеї» та «Ідіот», над якими вони працюють.

Їх мистецтво ми оцінили словами «неповторно», «незрівнянно» і попросили їх навідуватися частіше. Мальзовецькі подякували. Пообіцяли наступного разу виконати оперу «Чорти в пеклі» та фантазію на тему української народної пісні «Віють вітри, віють буйні».

Так було протягом півмісяця. Ми почали дивуватися плодovitості Мальзовецьких – у них щовечора народжувались все нові й нові опери, які обов'язково найближчим часом мали ставити республіканські та всесоюзні театри! Ще через півмісяця я чистосердечно признався, що ніхто з нас ніколи не тримав у руках музикального інструмента.

Мальзовецькі більше не приходили. Тепер всі опери й фантазії ми знову слухали через стінку. Потім Мальзовецькі придбали рояль. Я висловив побоювання, що вони незабаром куплять

духовий оркестр, і поспішив записатись у чергу на обмін квартири. Мені відмовили.

– Сусідам слід відповідати тим же, – порадили товариші. І я купив доміно, фанерний, з добре висушеного дерева столик і запросив Задорожнього та Приклученка під звуки незабутніх симфоній та арій забивати в «козла». Декілька перших вечорів грали від душі. Але перегодом Приклучепко заявив, що він у музиці не розбирається, а у Задорожнього вона під час гри в «козла» відвертає увагу. Ми почали бити «козла» сімейно, але шансів на перемогу над Мальзовецькими майже не було, і я написав записку: «Шановний Олег Ксенофонович, не репетируйте, будь ласка, вночі опер та бойових маршів». Мальзовецький відповів: «Фокстроти й танго входять у нашу денну програму. Слухайте від 13 до 18 годин щоденно» – і приклав написану від руки програму репетицій на червень.

Ми втратили останні надії. Нам нічого не залишалось, як, затуливши вуха ватою, чекати щасливої розв'язки. І вона наступила – Вадик за поламаний самокат виміняв дитячий пістолет-пугач. Я примусив Вадика стріляти безпосередньо в кімнаті під стінкою, що з'єднує нас з квартирою Мальзовецьких і обов'язково в нічний час. Спочатку допомогло – Мальзовецькі притихли. Але вчора почали розучувати арію Аїди з опери «Люцифер викомарює». Я придбав і собі пістолет з двома ящиками корків-пістонів. Вадик б'є з кімнати, я – з балкона, а дружина бігає по магазинах з надією придбати дитячу гаубицю. Сьогодні Вадик запропонував проколупати стіну і шмаляти по Мальзовецьких прямо з дірки. Я було погодився, але в кімнату ввійшов знесилений Мальзовецький. Він почав заїкатися.

– Ми-и ка-пі-ту-лю-вали-ли. Си-син в-тратив му-музикаль-ль-ль-ний с-с-слух, а... у... а у дружи-ни-и почалися кон-кон-вуть-вуть-сії, – повідомив він.

Увечері сім'я Мальзовецьких виїхала репетирувати марші на берег Бугу, а ми з Вадиком про всяк випадок змастили пістолети.

«Канадець»

Питаєте, чого ото мене «канадцем» прозвали? Розповім. Зразу ж по других жнивах... А що таке другі жнива, гадаю, ви розумієте; закомандував мій син (сам він у Києві, в університеті учиться), – поїдь і поїдь, батьку, до Києва. Ось уже незабаром п'ятдесят років тобі, а ти ще ні разу в столиці не був.

– Поїдьте, – каже, – подивитися. По історичних місцях походите. Дізнаєтеся, хто ми є і звідки пішли. Не куркуль же ви який-небудь, що вам грошей жалко. Та й від Писарівки до Києва їхати, як раз плюнути.

Словом, надумав я їхати. Дістав із шафи піджак, нову сорочку з скрині, коли син до мене:

– Ні, тату, поїдете у моєму. Ви ще молоді, й п'ятдесяти нема. Та й п'ятдесят – це друга молодість. Ростом, слава Богу, ви у мене пішли. Одягнете й моє.

І нап'яв на мене оті штанці (щоправда, одягав без мила, бо не такі вони вже й вузькі, хоча й не можна сказати, що широкі). Краватку повісив на шию, кашкет насадив на голову. Все як годиться. Глянув на себе, побий тебе лихо, як на десять років помолодшав!..

Сіли в москвича (москвич у нас свій, як кращому механізаторові поза чергою продали). Син, значить, у москвича і гайда на станцію.

– У купейному поїдете, – каже, – хоч раз у житті побудете у шкурі інтелігента.

Ну, в купейному, так у купейному. Купив квиток, і до вагона.

Сів у те купе. Ну, справжня тобі, як син казав, цивілізація. Та все до незнайомих «прошу вас», «сідайте, будь ласка», «красно дякую». На мене всі тільки зирк та зирк і мовчать. А в очах їхніх так і читаю: «Видно, не яке-небудь цабе сіло». Ото, думаю, дивіться, як наше село їде. І ми не мужики тепер.

Приїхав до Києва. Глянув на столицю, аж дух перехопило. Боже, яка краса! Оце, бачу, столиця так столиця. Захотілося до центру тролейбусом їхати. Зайшов. Дістав червінця і кажу до якоїсь дамочки з сумкою:

– Дайте, будь ласка, квиток.

А вона аж рум'янцем покрилась. Рум'янець той навіть крізь фарбу виступив.

– У нас, – каже, – товаришу, тепер тролейбуси без кондукторів працюють.

– А їздять як: з квитками чи без?

– Поки що з квитками, – відповідає. – А каса ось поруч. Гроші в дірку кидайте.

Легко тобі, думаю, казати «кидайте», а в мене десятка в руці. Чи не дорогувато той квиток коштуватиме? Стою й кручусь, не знаю, що його робити. Як би не ославитися. Син же наказував: «Дивіться, тату, щоб я за вас не червонів. До людей придивляйтеся, що вони робитимуть, то й ви робіть». Стою собі та не тільки придивляюсь, а й прислухатись почав. Коли чую позаду себе:

– Оце, мабуть, і є той канадець, що від делегації відбився...

Дай, думаю, й собі подивлюсь на того «канадця». Який він, цікаво, з себе? Скільки прожив, а жодного живого іноземця в очі не бачив. Повернув голову, мельк, а всі пасажири очі на мене повитріщали. Чим же це я їм того канадця нагадую, міркую. Аж гордість якась мене пройняла. Ото дожилися, колишнього батрака від іноземця не відрізниш. Думаю це собі, коли молодичка, що сиділа недалечко від мене одна на все сидіння, посувається й каже:

– Сідайте, товаришу, будь ласка.

– Дякую, – кажу, – і сів. А вона до мене:

– Гарна у вас дуже вимова.

«Подільська», – хотів бовкнути, та де там. Вона, як застрочила.

– У нас, – каже, – у Києві такої не почувеш. Тепер так розмовляють тільки вищі класи.

«Які такі, думаю, класи в безкласовому суспільстві? Що ти мені, бабо, вибачаюсь, молодиче, теревениш?»

А вона далі:

– Так у нас, – продовжує, – розмовляють тільки письменники, журналісти, артисти. Ну й, безперечно, такі пани, як ви, канадці.

Так он воно хто «канадець», думаю! Так оце я тобі, Максим Смалець, механізатор з артілі «Червоний промінь», за канадця ввижаюся.

– А ви, пробачте за нескромність, з якого міста будете? – наступає молодича. – З Торонто чи з Віньєпега?

«З Писарівки», – хотів їй сказати, коли над вухом:

– Громадянинне, ваш квиток?
– Нема, – кажу.
– Як нема? – дивується.
– Не взяв, – кажу. – У вас тут порядки якісь нові, без кондуктора, то я...
– А ви що, з Марса звалились? Уже три роки порядки такі. Не валяйте дурня, гоніть штраф. Я вам покажу, зайцем їхати.
– Багато, – питаю, – штрафу того?
Він і відповіді не встиг. Як накинуться на нього пасажери.
– Ви що? Чого так брутально? Та ви знаєте, хто це такий?
Господи, чи заступилися б вони так за мене, коли б знали, хто я?
– А хоч би й сам міністр, то що? Громадянинне, гоніть штраф і без всяких викрутасів.
– Натє, – кажу, – десятку, тільки не лайтесь, будь ласка, – лагідно відповідаю йому. Мій спокій його на мить із пантелику збив.
А в цей час моя сусідка:
– Та це ж товариш із Канади. Від делегації відбився. Ще порядків наших добре не знає, а ви йому «не валяйте дурня»...
– З Канади? – контролер аж заляк на місці. – Так це ви? А вас зранку товариші розшукують. Водію, зупиніть троллейбус!
І потяг мене до виходу. Тягни, тягни, гадаю, та тільки швидше і подалі від цього сорому. Коли дивлюся, а він мене до міліції пре.
– Куди? – я до нього. – За що? Ось беріть штраф, тільки до міліції не ведіть. Зроду-віку там не був.
– Наша, – каже, – міліція, це не ваша жандармерія. Чесному чоловікові боятися нічого.
Коли це назустріч сержант вибігає.
– Ось він, товаришу сержант. В троллейбусі знайшов!
Знайшов... Де тебе, такого розумного, цікаво, знайшли?!
– Пробачте, – сержант до мене, – пане товаришу. Як вас величати?
– Смалець, – відповідаю. – Максим Порфірович.
– Так от, товаришу пане Смалець, ходіть, будь ласка за мною до машини. У суд вас повезу.
От тобі й на! З міліції і прямо в суд. А хай ти скажишся! І за що? За якихось чотири копійки. Оце-то порядки!

– Товаришу міліціонер, – прошу його. – Візьміть десятку, тільки...

– Що ви, що ви, товаришу пане Смалець. Ви не так мене зрозуміли. То показовий суд буде! Спеціально для вас, канадців!

Так я й нічого не второпавав. Привіз мене в суд, посадив межі купки людей якихось і мені на вухо шепче:

– Оце ваші! Сідайте і тепер від цієї групи нікуди ні на крок. Куди вони, туди й ви.

Сів я, де наказав сержант, і сиджу. Чекаю, що воно буде далі. Ось вже й суд кінчився, піднялася та група й до виходу. Я й за нею. Група в автобус, і я туди. Сержант же наказав.

– А зараз, товариші, поїдемо в одну з українських шкіл, – каже старший. – Познайомитесь з школою, з програмами нашого навчання...

Та що про все довго розповідати. Возили мене цілий день. Де я тільки не був, кого нам тільки не показували: і виставки, і музеї, і технікуми, навіть продавщиць в українському вбранні.

Отака-то придибенція трапилась зі мною у Києві. Про це я й розповів односельцям. Послухали вони мене, посміялися. Дехто й забув вже про те, а от слово «канадець» ніхто не забуває. Як реп'ях прилипло до мене. Так і досі «канадцем» називають. А чого? І сам не знаю.

Імітування брехні

Вона захворіла не на жарт. Петро Сергійович, її чоловік, день у день клопотався біля ліжка, благаючи що-небудь з'їсти. На третю добу Антоніна Петрівна простогнала:

– Невже ти не можеш догадатися?

А покірливий Петро Сергійович ніяк не догадувався, і це ще більше дратувало Антоніну Петрівну. Тому вона когось довго кляла і, задихаючись, кричала:

– Телепню! Людей до мене! Немає ж з ким і порозмовляти! Чи ти не бачиш?

Тепер Петро Сергійович догадався. Люди – єдине, що могло врятувати Антоніну Петрівну. Але кого ж покликати? Хто прийде?

З-поміж цієї бельгійської густоти населення сім'я Користівських почувала себе робінзонами на пустельному острові. Якраз напередодні занедужання Антоніна Петрівна Користівська полаялась з останньою своєю приятелькою і злягла. Петро Сергійович, звичайно, навіть не замислюючись над тим, хто ж винуватий, підтримав свою дружину. Отже, кликати до хворої не було кого. І раптом... Петро Сергійович стукнув себе по лобі. Він пригадав, що в дитинстві йому не гірше за Іму Сумак вдавалося перевтілюватись. Петро Сергійович метнувся у другу кімнату, натяг жіночу сукню, запнувся хустиною, вискочив у коридор і постукав.

– Увійдіть, – почувлося з кімнати. Петро Сергійович згорбився, втягнув голову в плечі і, підроблюючи голос сусідки Марії Лаврентівни, пробелькотів:

– Антоніно Петрівно, голубонько! Прийшла вам розповісти страх яку цікаву новину. Послухайте...

– Ну! – обернулась Користівська. – Тільки не бреші!

– Що ви, голубонько, – ще більш втягнувши голову, мимрив Користівський. – Ви, напевно, вже й самі чули: Синюху посадили...

– А я що казала? Хіба не я перша?

– Вже й суд відбувся. Боже, чого тільки там не показували! 15 ошадкнижок, ящик царських золотих, півпуда доларів і 20 тисяч готівкою.

– Я про це давно казала! Ну, скажи, не я перша?

– Ви, голубонько, ви. Провалитись мені на цьому місці, – зрадів Петро Сергійович, глянувши на усміхнене обличчя жінки.

– А Семенюки, Тоню, Семенюки. Ці тихі, мирні і вчені типи. Чоловік професор, стільки наукових праць, і на тобі...

– Що?!

– Ти ще, Тоню, не знаєш?! Ти мене вбила! Влаштували ж, пробач на слові, публічний дім. І хто? Старша донька і мама. А він – старий пеньок – нічого і не підозрював. Через три дні показовий суд. Робиться щось неймовірне...

– Оп! А я що казала? Я як у воду дивилася. Хіба не я перша?!

Петро Сергійович відчував, що задихається. Його убога фантазія поки що лише відновлювала давно сказані Антоніною Петрівною слова. Він тільки додавав до них, що час розплати настав або в найближчі дні настане. Користівський зрозумів – цим він врятує дружину. Основне балакати, балакати без угаву. Чого ж я чекаю? Чому я замовк? Про кого ж ще? Про Івана Петровича? Про нього всі ж робітники теревенять. Петро Сергійович тишком вибачився перед Іваном Петровичем. Бо ж чи до жарту – казати таке про свого начальника.

– А що робилося сьогодні в нас? Цілий день так ніхто й не працював. Уявляєш, і хто міг подумати: прийшли і забрали. Серед білого дня. Начальник же який! А у нього, виявляється, ні душі, ні серця. Квартири давав тільки своїм підлабузникам. І, думаєш, задарма? Дзуськи! Хіба не пам'ятаєш, як ми одержали?! Але ми що? Всього 500 карбованців хотіли запропонувати, а інші ж давали... Телевізори підносили, холодильники, пральні машини, килимки... Сімейство Жураховичів піднесло нового «Запорожця». Їм за це три квартири виділив: і онучці, і бабусі... А сьогодні накрили... До чого ж розумні люди! Ми б з тобою не додумались. А вони все передбачили. У середині подарованих речей різні написи залишали. Про них Іван Петрович і не догадувався. Оце докази...

– А що я тобі, дурню, казала?! Хіба не я перша... І ти досі мовчав?..

Петро Сергійович не слухав. Він бачив, як на очах одужує жінка, ще хвилинка насолода – і Антоніна Петрівна застрибає по кімнаті. У його голові з'явилася нова ідея, від якої, здавалось, навіть мертва підвелася б з труни, а жива й поготів.

– А що я тобі зараз скажу! Ти зо сміху впадеш, як почувеш!

– Ну! – Користівська підвелася на ліктях.

– Так от слухай!.. Мене, твого чоловіка, – продовжував Петро Сергійович, – вчора призначили на місце... На чие ти думаєш? На місце самого Івана Петровича. Мене призначили начальником відділу. А це означає нова зарплата, чорна «Волга» і квартира в найкращому районі нашого міста...

Антоніна Петрівна несподівано підвелася з ліжка і зайшлася сльозами. Схопившись за живіт, вона довго й щиро сміялась. Петру Сергійовичу стало одночасно і радісно, і ніяково.

«Мабуть, переоцінив свої можливості в імітації. Здається, переграв сам себе», – подумав він і на всяк випадок відсунув подалі від Антоніни Петрівни карафку.

Ідея

Мені попалась страшенно неохайна дружина. Але вона така красуня, і я її так люблю, що ніяк не наважуюсь їй сказати про це. Я довго думав, як повести розмову з нею так, щоб вона не образилась.

І от якось у мене зародилась ідея – я вирішив їй щоденно розповідати про акуратність і чистоту квартири Перекопа Івановича та його дружини, Але Наталя так на мене розсердилась, що я змушений був тієї ж хвилини переконувати її, що все це брехня. Потім додав, що в них не квартира, а справжнісінький хлів і жити в такому хліві можуть хіба що тільки свині. І вона заспокоїлась.

Через тиждень-другий у мене з'явилась нова ідея – придбати дружині брошуру про шкідливість неприбраних кімнат для здоров'я людини. Наталя брошуру сприйняла за натяк, і моя лекція кінчилась інквізицією книги та втратою рослинності на моїй голові в кількості семисот волосинок, якщо й не цілої тисячі.

З тих пір у мене більше не вистачало мужності натякати їй на неохайність. Не наважувався про це я сказати й відверто. Минуло ще два місяці. І в моїй голові зародилась нова ідея – натяк на неохайність Наталі вкласти в уста третьої особи, а саме – сусідки.

Після цього (я був більш ніж впевнений) Наталя серйозно задумується над собою. Нарешті її почне мучити совість і вона стане однією з кращих жінок-акуратисток. При останніх словах я навіть пожалкував, що у нас не існує виставок чи конкурсів домогосподарок на гарно прибрану квартиру.

Ідея мені сподобалася. Нею, як мені здавалось, я міг вбити не тільки зайця, але й коня. По-перше, Наталя образиться не на мене, а на сусідку; по-друге, перестане розмовляти з сусідкою, у якої «Перекопчик підлогу мие». Я страх не люблю дурних впливів. Від них я оберігаю дружину, як музейну реліквію від молі. Коли дружина повернулася з роботи, я негайно почав просити її дозволу зараз же покалічити Анастасію Петрівну за її безпідставні вигадки.

– Дозволь мені, Наталочко, – продовжував я, – і я розірву її за ці плітки в протони й нейтрони. Я їй влаштую таку систему розщеплення ядра, що від неї не залишиться й частки атома.

Я ще хотів підлити у вогнище її душі пару пляшечок спирту і навіть не пожалкував би бочку нітрогліцерину, але, здається, я й так перестарався. Наталя несподівано вибухнула:

– Ні, я сама розправлюся з цією Іхтіозаврою.

Ось цього саме я і не чекав! І перше ніж встиг розкрити рота, щоб затримати її і в усьому чесно признатись, з коридору вже доносились канонади розбурханого океану грому і блискавок Наталі, а десь через годину – штиль сусідки.

– Послухайте, Наталіє Сергіївно! Ну, прошу вас. Все це я справді казала...

Я упав підкошений. Грім ударив з новою силою. Слухові перетинки, здається, полопались, у роті відчувався гіркий присмак смаленого.

– Але не про вас, а про вашого чоловіка...

Очі в мене полізли на лоба...

– Я казала, що в нашому будинку всі борються за зразкову квартиру комуністичного побуту, а Андрій Семенович не допомагає вам у цьому.

Я почав втрачати свідомість.

– А ви одна, Наталіє Сергіївно, не зможете завоювати ні призу, ні навіть перехідного вимпела...

Двері нашої квартири розлетілися навстіж. До ванної я доповзти не встиг...

Ось і все, що мені запам'яталося в останні секунди...

Після видужання я, як і раніше, відвідую базар. Ідей більше не висовую, навіть перед Наталкою, проектів – також. Плітки я слухаю, але не передаю. У неділю, наприклад, чув, що я найчудесніший чоловік, який не тільки підлогу миє, але й посуд, а наша квартира найпрекрасніша в будинку. На цей раз, здається, не плітка, а зовсім навпаки.

Зустріч

Рука впала на моє плече, як батіг!

– Старий, привіт! Скільки літ!.. Ну, розповідай. Тільки до подробиць, – він так кричав, що перехожі почали зупинятися і здивовано оглядали нас з голови до ніг. – Де ти зараз працюєш? Читав про тебе в газетах. Чув, що до нас збираєшся, в Київ. Чого ти на мене так дивишся? Невже не впізнав? Я Женька Таранець.

Він обхопив мене за плечі.

– Ми ж з тобою вступали до університету... Вчилися разом... Були в одній групі... Невже не пам'ятаєш? А гуртожиток? Наш гуртожиток. На виставці? Триста сорок друга кімната?.. Оксана приходила... Співали пісень... Ну, чого мовчиш? А випуск... Чого ти на мене дивишся такими очима?.. Боже, ти все забув!.. А потім роз'їхались... Ну, звичайно!

Він перейшов на півголоса.

– О, бачу, згадав. Точно, ти взяв призначення в село... Здається, до себе, а я залишився тут, у Києві. На Еліонорі Пацюк женився. Пам'ятаєш, ботанічка... Всяке про неї мололи.. Міщанкою називали, фіфою... Брехню всяку вигадували. Не пригадав? Так от, це я на ній женився. Тепер згадав? Ні. Ну, що з тобою? Ти насправді мене не пізнаєш? Чи не хочеш признатися? Ти ж до аспірантури поступив! Тепер ти віриш, що це я. Між іншим, я теж збираюся, Чи ти гадаєш, що я тебе за когось іншого маю?

Він почав ще тихіше.

– А нашу Кам'янку? Слободу? Ми ж мешкали на Слободі? Хати під соломою. Вербни на городі... З патиків садили... Левада. Переконався, що це я, Женька Таранець?

Він наблизився до мене майже впритул.

– А як корів гнали на луки! У вас була Резеда, а у нас Торба. Шість дійок на вим'ї. Невже забув? Може, у тебе горе? З тобою щось трапилось? Ти оглух?

Він почав шепотіти мені на вухо:

– А як ми ходили на руках вздовж шляху. Вициганювали цигарки у проїжджих. Їх нам кидали навіть з вікон автобусів, машин. А як з беників козячі ніжки робили, з кізків? Пригадав? А Гальку Мельничку... Пам'ятаєш? Ліс.. Школа жолуді заготовляла. Ти тоді піймав вужа і всунув у кермо її велосипеда... Нарешті.

Тепер по очах бачу – згадав. Галька сіла на велосипед, а вуж – з керма... Пригадав?.. Ми усім класом її відвідували в лікарні. А ти ходив на конюшню. Лошат на Сниводу гонив... На водопій. Тебе на тиждень за це з школи вилучили. Чи ти гадаєш, що я тебе за когось іншого маю? У тебе такі очі!

Він ворушив лише губами.

– Біля моєї хати криниця з журавлем.. Ти ж по воду до нас бігав... мене по-вуличному Гицелем називали... Або Міняйло. Женька Міняйло. Забув?

– Аж тепер згадав, – нарешті сказав я. – Так це ти Міняйло? Женька Міняйло? Гицель?!

– Ну, звичайно, я. Згадав? Тільки тихіше. Чого ти так кричиш?! На весь Хрещатик чути. А кому ще бути? Ми ж з тобою додому разом на вакації їздили. Дівчат на човнах по Сниводі катали. Ти був директором студпляжу. Пригадуєш?

– Пригадую.

– А дачницю... Ну, ту, що цікавилась, як горіхи на деревах ростуть. Кумедна така. Це ж, здається, було твоє перше кохання... Згадав? Ну, ясно! Хіба перше кохання можна забути? Все згадав. Так чого ж ти не пам'ятаєш? Роботи, мабуть, багато? А я от нічого не забув? Ти помітив?..

– Помітив! – сказав я. – Все пам'ятаєш, тільки одне...

– Ти про що? Про оту бійку на вигоні? Хто з нас у дитинстві не бився... Чи варто тепер про це згадувати?

– Ні...

– А-а! Я в тебе, здається, позичив п'ять карбованців і не віддав? Ні? Дивно. Так нагадай, що ж я забув?.. А-ага! Ти он про що... Ти що ж думаєш, я не знаю? Будь ласка... Я й по-нашому можу. Це, розумієш, Еліонора, ну, жінка моя... Ботанічка... Пам'ятаєш, її хтось з наших хлопців привів... Давай відійдемо вбік... А то на нас люди почали увагу звертати. Та й кричимо ж ми!.. На всю вулицю, – Таранець страшенно почервонів. – Ну, бувай! Заходь. Я живу на бульварі Шевченка...

Номера будинку я не почув. Таранець висів на підніжці тролейбуса і показував мені номер квартири. На мигах!

Золота жаба

Скажу відверто, нероба я недосвідчений – з дводенним стажем. Ну що ж, буває. Отак працює собі чоловік, і раптом стукне йому щось у голову. А що коли й собі легкого хліба спробувати. Інші умудряються якось. От, скажімо, сусід мій – Петро Карпович Ховрашок. Цікавий такий товариш. Як кажуть, уміє на світі жити, і завжди з води сухим вилізе. А це Указ вийшов – притис Ховрашка. Довелося на роботу влаштовуватися. І що ви думаєте? Влаштувався непогано. І мене, старого, за ним потягло.

– І не соромно ото тобі, роботящій людині, з ним дармоїдом озерами лазити? – почала вчитувати Ліана – дружина моя. – Знайшов з кого приклад брати.

Як я їй не доводив, що Ховрашок вже не дармоїд, а роботящий товариш – не допомогло. Каже: серцем чує – не чисте його нутро.

У неділю рано, без відома Ліани, поїхав я таки на озеро з Петром Карповичем. Гадаєте, ловити коропів? Смієтесь. Крижнів бити? В житті на дичину не полював. Чого ж їздили? Ви ніколи не здогадаєтесь, навмисне не придумаете, до такого може додуматись тільки Ховрашок. Ми їздили... жаб ловити. От чого. Петро Карпович частенько ловить їх. Розповідає, що й живе з них. Навіть довідку має, а в ній посада вказана – заготівельник жаб. На свої очі бачив.

– У наш час, – каже Петро Карпович, – час науки і техніки, звичайна жаба не просто звичайна, а золота. – Він виймає з сітки бридких зелених жаб і кидає їх мішок. – Отака штучка, Івановичу, – звертається він до мене, – на старі гроші коштує карбованець і двадцять п'ять копійок. Мішок наловив, і повний тобі комерційний порядок. Живу від виробітку, за планом. Прибуток від погоди залежить. У сонячний день, приміром, ловлю сімсот-вісімсот, а в похмурий – до чотирьохсот штук набирається. От і підрахуй, скільки це буде.

Підкинув я приблизно і за голову взявся. Тільки подумати: ходи собі берегом річки, квакай, і кожен день свіжа копійка.

– А куди ж ви їх здаєте, Петре Карповичу, яка установа приймає?

– Не установа, а заклад. Але це між нами. Скажу, бо всім треба жити... – І почав шепотіти мені на вухо.

Як почув я оце, аж підстрибнув від несподіванки. І як зразу не здогадався?! Ну і голова у Петра Карповича. Не голова, а палата кмітливості. Того ж вечора я плів і собі сітку.

– Записався таки у рибалки?! – буркнула Ліана.

– Еге-е, – відповідаю. – Далеко куцому до зайця, як тим рибалкам до мене. Яка тепер вигода з риби?

– А що ти, раків ловитимеш?

Смійся, думаю. Потім побачимо, чия виграє.

Наступного дня я першим автобусом поїхав до Стрижавки, на Буг. Вже й не пам'ятаю, скільки часу бігав повз смарагдові плеса, тупав ногами і квакав. Знаю одне – від радості почував себе не гірше, ніж космонавт у космосі. Кожна жаба мені тепер справді здавалась золотою... Того-таки дня в мою сітку попалося тисяча двісті п'ятдесят шість жаб – це був повний мішок і плетена корзина закритого типу. А якщо на гроші перевести – тисячу п'ятсот сімдесят карбованців. За них я міг купити Ліані шовковий халат з квітчастими воланами, гарненький модний капелюшок. Для себе нові гумові чоботи, капронову рибальську сітку (її збирався переробити на жаб'ячу) і дещо покласти на ощадкнижку.

Не чекаючи автобуса, я сів на легкове таксі. По дорозі до Вінниці підрахував, за скільки днів свого жибальства (слово рибальство не підходило) матиму власний автомобіль. Раптом машину кинуло на тротуар. Глянувши в невеличке шоферське дзеркальце, я побачив біле, як алебастр, обличчя водія, а на його плечі здоровенну зелену жабу. Зрозумів усе. З неприхованою любов'ю схопив я свою золоту жабу і вискочив з кабіни, кинувши на сидіння троячку.

В трамваї жаба знову наробила переполоху – стрибнула якійсь дамочці на голову і заплуталась в її сітці. Нічого не розуміючи і не цікавлячись наслідками, я пожертвував одним карбованцем і двадцятьма п'ятьма копійками, негайно залишив трамвай. Через півгодини був біля медичного інституту. Оце тут Ховрашок здавав свій товар.

– Де, синок, оцю розкіш приймають? – запитав я студента, виймаючи з кишені жабу.

– А-а! Це ранідає, – випалив той на якійсь мові. – Підніметесь на другий поверх, запитаєте кафедру фізіології.

– Ми жаб не приймаємо, – відповіли мені на тій кафедрі. – От щоб у вас були миші або водяні щури, то взяли б.

– Де ж я вам тих мишей ловитиму? Беріть жаби, дешевше віддам.

– Не можемо. Он у нас, бачите, повні ванни їх, і свій постачальник є.

– А куди ж мені свої дівати?! Не нестиму ж додому?!

Так мене ця невдача розчарувала, що я з того всього відкрив мішок та корзину (чого тільки згарячу не зробиш?) і витрусив оте золото там же в коридорі. Який вони лемент вчинили, щоб ви почули. Почали стрибати з другого поверху на перший, вистрибувати на підвіконники, декому прямо на голову, а одному літньому професорові в капелюх. Що вже крику було.

Гадаєте, на тому кінчилось? Наступного дня почалось те, чого я не чекав – у міліцію викликали. Пішов, послухався. На те вона й міліція, щоб слухатись. І чого, думаєте, мене викликали? За розкидання по коридору жаб. Назвали це злочином і підвели під статтю про дрібне хуліганство в громадських місцях. Добре, що у нас хоч людям вірять – не посадили – оштрафували. А решту жаб в інституті мене-таки примусили виловити.

– А що з Ховрашком? – запитаєте. – Чи продовжує жаб ловити, чи, може, пуголовки виводить?

Ні те, ні друге. Золотою жабою його прозвали, і він під Указ попав. Про людське око працював, виявляється, – жабами прикривався. На цей раз не вдалося. Міцний, по всьому бачу, Указ вийшов, коли Ховрашок, і той не викрутився.

Зебра

(Лист)

«Любий брате мій, Васю! Ти, звичайно, будеш дуже здивований, одержавши мого листа. Ти знаєш мою натуру – не люблю писати. Але цього разу мене за перо змусило взятися нещастя, яке трапилось зі мною нещодавно.

Дорогий брате, не уявляєш ти навіть, як мені зараз важко. В грудях ніби розпечена пустеля Сахара, а в ній виють шакали та гієни, ганяють наввипередки зебри. А все через оту "смугасту чуму". Ти запитаєш, напевне, що ж трапилось?

Так от слухай. Одразу ж після одержання диплому про закінчення сільгоспакадемії мене направили не в Київський дослідний інститут, про який я мріяв, а в колгосп, на посаду зоотехніка. Це мене дуже образило. Ти тільки, Васю, уяви собі – з моїми здібностями і в таке глухе село. Але я не здавався (ти знаєш мій характер!) – вирішив таке придумати, щоб тільки за голову взялись. Ти пам'ятаєш, думку про славу я плекав ще в школі, а потім в академії. Не залишає вона мене й тепер.

Якось у чайній (а там я був частим гостем – це мене, Васю, і погубило...), так от у чайній я зустрівся з Марком Косооком – є у нашому селі такий п'яниця і дармоїд – та й почав торгуватися з ним за його зебру. Це така тварина, схожа на коня, тільки смугаста. Ніби на неї хтось під п'яну руку матраца натягнув.

Колись до нашого села приїжджав цирк, і зебра, як на гріх, під час танцю зламала собі ногу. От тоді й купив її Марко. Підлікував, виходив і довгий час возив нею на станцію пасажирів, діточок у вихідні дні катав. Навіть квиточки на катання на зебрі продавав. А от як вийшов указ про нероб і тих, хто працює тільки про людське око, Марко вирішив продати зебру. Вона мені дуже сподобалась, от я її й купив. Уяви собі, брате, яким королем я виїжджав у села чи на поля, або – в райцентр. Скільки збиралося гаволовів, і всіх цікавило:

– Чия це така смугаста коняка?

А їм відповідали:

– Була Марка Косоокого, а тепер зоотехніка Петра Півня.

Мене вже весь район знав. Заздрили мені, як я колись заздрив Маркові. Вона мені послужила рівно місяць. В той день я вирішив відмітити місячний ювілей. Вже й не пригадаю, скільки випив, пам'ятаю одне – на двоколку підсаджували мене хлопці. Після того й почалось. Зебра понесла мене прямо на Кирнички – так називається куток у нашому селі, там самогонників багато; біля воріт кожного з них рівно на півгодини, відьма строката, зупинялася. Видно, Марко так привчив. Не пам'ятаю, коли виїхав з цієї вулиці, бо отямився аж у райцентрі... біля чайної. Там простояла, проклятуща, дві години, а потім попрямувала в міський парк.

Отут я набрався лиха. На алеї, поруч танцювального майданчика, де майже вся молодь зібралась, зебра почала витанцьовувати під "О, Чіко, Чіко"...

Піднялася, проклятуща, на задні ноги, мене перекинула в калюжу, а сама пішла з двоколкою, як молодиця в піжамі, викаблучуватись. О, коли б ти, Васю, бачив – гасала, як навіжена. А як перестали крутити пластинку, зняла з мене солом'яного бриля і, тримаючи його в зубах, почала в капелюх збирати цукерки та мідяки. Від несподіванки і сорому очі в мене ледь на лоба не вискочили. А після цього ще й у комсомольському фотооб'єктиві прозвали "Артистом бродячої трупи".

Та це ще не все. Найгірше, Васю, попереду. Тобі, мабуть, набридло читати, але наберися терпіння. Після об'їзду самогонників, чайної та парку вона мене відвезла Марковим маршрутом до... витверезника. Отямився я під душем, з лисою, як коліно, головою. Отаке-то, Васю. Та хіба, сам скажи, після цього я зможу залишатися в колгоспі? Слави захотів. Ось до чого дурна слава доводить. Тепер, брате, залявся пити і тобі не раджу.

– А куди зебру подів? – запитаєш.

Продав, Васю, міліціонерові дільничному. У них тепер зебра – найкращий слідчий по самогоноварінню. Всіх самогонників по селах накриває. Бере на нюх, за що й прозвали її "смугастою чумою".

На цьому бувай здоровий. Міцно тисну руку.
Твій брат Петро Півень».

Запрошення

О, кого я бачу! Земляк! Привіт! Що ти сьогодні робиш? Ще не знаєш. То, може, до нас? Скільки це ми вже з тобою не бачились? Три роки. Багатенько! Може, до нас?.. Та що я кажу: «Може, до нас...» Без усяких «може». Тільки до нас! Жінка дуже зрадіє. Ми й так живемо, як кроти, кожний у своїй норі, один до одного не ходимо. А чому? З-за якихось умовностей. Нічого, будь ласка, не вигадуй з півлітрою. Жінка моя цього не зносить. Пити у нас є що. Може, ти любиш щось особливе? Тоді візьми... Для себе!.. А так... Чув? Без усяких церемоній! Ми тому й не ходимо один до одного. По собі знаю: хочеш зайти до друга чи знайомого, обов'язково щось неси. А тут не завжди є гроші.. Щось на виплату взяли, комусь заборгували. Запросиш до себе: прийде, півлітра принесе, діткам одну-другу плитку шоколаду чи коробку зефіру. О, забув, ти можеш мене привітати – у нас ще один син... Дякую. Жінка страх хотіла доньку. Народила урвителя. Так я й кажу: прийшов, півлітра приніс, а дома – хоч посвищи... Там хліб якийсь, шматок сала... А ти ж чого-небудь не поставиш на стіл. Незручно. Що про тебе подумає гість... Біжиш, позичаєш...

Скажи, тобі подобається ця хустина? А втім, брати не буду: а якщо жінка сама собі купила? То не було жодної, а тепер зразу дві. Та їй хтось вовняну обіцяв, а це синтетична...

Так я не докінчив. Прийшов гість, півлітра приніс... Гастроном? Ну, що ти вигадуєш? Мабуть, остання п'ятірка? Я бачу, ти хочеш, щоб ми з тобою не зустрічалися більше, май совість... А ось і мій дім. Сюди, сюди. Що ти так треш ті черевики? У подошвах дірки будуть. Оце моя жінка, знайомся. А це мій земляк, жінко. Виявляється, він теж тут живе... Скільки ми з тобою не бачились? Точно, третій рік. Хто б міг подумати?! І лише сьогодні зустрілися. Випадково, в універмазі. Він хустинку, таку як ти мені замовила, купив. Поглянь, диво – не хустинка. Синтетична. Тепер все майже синтетичне. Кажуть, навіть краби синтетичні є. Це хтось дуже геніально винайшов. Хімія – велика справа.

А де гості? Були? А де ж вони? Куди ти дивилася? Які носовички? Що за краватки? І Семен Іванович побіг? Як же він побіг? Це я про своїх товаришів, з нашого заводу. Чудові люди. Ти

роздягайся. А це що за пакунки? Приніс Микола Васильович? Я ж його просив, наказував. Ну, що за чоловік... А що він хоч приніс? Посуд? Ну, навіщо! Невже у нас немає посуду? А що за цукерки? «Киянка», «Лісова пісня»? Для кого? Для Роберта і Гарика? Хто це приніс? Механік? Ну, треба ж совість мати. Я ж йому казав: у дітей діатез – прищики на тілі вискакують. Хіба до нього дійде? Що ти з холостяка візьмеш!

А набір виделок чий? Гарні виделки. Хто їх припер? Карапет? Ну, я йому післязавтра покажу.

А це що за цяцьки? Для діток? Але ж я їм купив! Ти розумієш, моїй жінці сьогодні... А втім, про вік жінок не згадують. Словом, у неї день народження! Ні, ні, облиш. Ти ж для когось купив цю хустину. Ображатись буду... На все життя! Ні, ні. Залиш її для себе... Ти, бачу, хочеш, щоб я до тебе ніколи не зайшов... Ну, гаразд... З хустиною потім! А що це за набір? Краватки? Хто? Марфа Семенівна? Наша табельниця? Ну, знаєш! Ти їй казала, а вона що? Почервоніла, як буряк? Це неможлива жінка. Недарма її чоловік покинув. Розвелись тиждень тому, тепер вона сама. У нас щонеділі буває...

А це «Київський» торт? Кого це на солодке потягло? Він що, не міг без цього торта обійтись? Чи хотів показати, що все може дістати? Начальник третього цеху?.. Ледве дістав, кажеш? Видушили всі ребра? В черзі? Так йому й треба! Побіг додому гудзики пришивати? Ну, ти роздягайся... Роздягайся... А панчохи? Хто приніс тобі ці панчохи? Аполлон Іванович? Ну, знаєш!.. Я цього не знесу. З панчіх усе починається. Тим більш – ажурні. А ти куди? Сподіваюся, у тебе гудзики всі на місці? Еге, душно. Ти весь у плямах... Пробач, у тебе з легенями все гаразд? Ти на рентгені давно був? Мені не подобаються твої плями. Обов'язково здай аналіз крові і сечі. Ні, ти погано себе почуваш. Мусю, ти що – не бачиш: йому погано! Чого стоїш! Візьми у нього коньяк – у чоловіка руки тремтять. Так недовго й розбити.

Це нервова система. Тепер треба мати нерви з «побідіту». Так не забудь про аналізи, здоров'я перш за все. До речі, не думай пити, запам'ятай, тобі алкоголь шкодить... До побачення. Завчасно вітаємо тебе з видужанням! Підлікуєшся – прибігай. Коньяк розіп'ємо.

Жінка хоче на курси

Якось у кафе «Хрещатий Яр» я зустрівся із своїм давнім другом Вітькою Моряком.

– Привіт!

– Привіт!

– Ну, як живеш? Женився?

– Женився, – кажу, – а ти?

– Роз женився, – відповідає. – А ти давно з своєю?

– Та, як тобі сказати, місяців, мабуть, п'ять...

– На ковзанку ще не тягне?

– Та було.

– А до театрів: на балет, оперети, драми?

– Та вже голову прогризла!

– Ати?

– Та, як тобі сказати, все ніколи. Обіцяю повести. Мабуть, на тому тижні. У цирк.

– Ну-ну, давай. Далі ще не те буде. Потім почнеться самодіяльність.

– Самодіяльність?

– Ага.

– Яка?

– Та всяка: захочеться їй то в співочий, то в танцювальний.

Відмовиш – на курси потягне.

Я замовчав. Якраз саме вчора жінка мені справді заявила: «Не хочеш, щоб я на хор ходила, то я на курси крою і шиття піду».

А Вітька продовжував:

– Так от, коли справа дійде до курсів, то вважай, що до розлучення рукою подати. Це перша ознака того, що вже знайшла собі, м'яко кажучи, коханця. Ну, бувай, старий. А як тільки захоче жінка на курси, прибігай, щось надумаємо.

Він поплескав мене по плечі і щез. Та мені вже було не до Вітьки – в голову глибоко засіли «курси»...

«Ну, а хоч на курси ти мене можеш відпустити?» – згадував я жінчині слова.

– Так. Тут щось смаленим пахне. Чогось же вона домагалася тих курсів. Побачимо, коли сьогодні повернеться додому?! Якщо пізно, то...

Невже всі жінки однакові?! Справді, для чого їй ті курси? Завше її кудись тягне!

«Мені сумно. Ми з тобою як дід і баба, – згадав її слова. – А нам ледь за двадцять перевалило».

Бач, їй сумно. Їй хочеться співів і танців, ковзанів та прогулянок на лижах. Якщо не застану дома, то.. Що ж тоді?

Дома я жінки не застав. Почав чекати. За рогом. Нарешті, з'явилася. Сама. Ну, ясно, який дурень поплентається за заміжною аж до під'їзду. Жінка не йшла, а бігла.

– Ти?! – помітила мене. – А я так поспішала...

«Гм... Поспішала. Чого б це?» – подумав я.

– Розумієш, увесь час як на крилах летіла...

– Від кого? – перебив я.

– Не від кого, а краще запитай до кого... – і покуйовдила чуба.

Це мені одразу не сподобалося. Дуже щось життєрадісна, наче з першого побачення повертається.

– Ну, чого ти мовчиш? Невже тебе не цікавить, як минув перший день, які там люди, чому я спішила?

Я мовчав. Боявся, що ось-ось не втримаюся, і тоді...

– Розумієш, вийшли з курсів, а тут якраз як на зло трамвай з колії зійшов...

«Все ясно, – подумав я. – Починається. Заливає, як Вітька казав».

– Я, недовго думаючи, пішки. А потім побігла. Я ж тобі, мабуть, не розповідала, що в інституті я бігала не гірше за хлопців. О, до речі, про хлопців. На наших курсах є один хлопець. Дивак. Дівчата сміються, а йому байдуже, відвідує курси...

Кінчилась ця розмова, звичайно, тим, що того дня і наступного ми не розмовляли і навіть не дивилися одне на одного. Під вечір я помчав до Віктора.

– Почалося!

– Що?! – не зрозумів він.

– Курси! Вона вчора ходила на курси.

– А-а, ти про вчорашнє... ну, так що?.. Як бачиш, я мав рацію: жінки всі однакові. Почекай кілька днів. Тільки умова – не лайся, і побачиш: її потягне на інтелектуальне життя. А там захоче

виставок, художників-графіків, зустрічей з приїжджими знаменитостями, тематичних вечорів, а може, навіть танців.

Я чекав рівно тиждень. Виконував усе, як радив друг. І що б ви думали: жінка заговорила устами пророка.

– Ти чув: до нас приїжджає Бідструп! Організована виставка. Може, сходимо?

Я пообіцяв. Мені не терпілося, коли вона запросить мене на тематичний вечір чи танці. Дружина не примусила довго чекати. У них, виявляється, на роботі організувався вечір на тему: «Чи існує кохання?» Йй, бачте, страшенно хочеться дізнатися, що скажуть люди: чи є кохання, чи немає. А як є, то яке воно, бо жінка моя, бачте, ще й досі над цією проблемою голову сушить.

– Вітько, – сказав я. – Жінка зійшла із стапелів (Вітька був справді моряк) і пішла, здається, як ти кажеш, у далеке плавання. Що робити?

– Потрібно піймати на місці злочину, – сказав авторитетно Віктор. – Доручи цю справу мені. У мене в цій справі досвід.

– Вік пам'ятатиму, – зі сльозами на очах промовив я і вручив Вікторові з жінки дві фотографії розміром дванадцять на вісімнадцять сантиметрів та адресу курсів. – Тут профіль і анфас. Може, потрібні гроші на таксі, на яку каву, кажи, не соромся.

Віктор махнув рукою.

– Так! Скажу тобі, ця жіночка варта пильного ока. Не жінка – богиня.

– Вікторе! А у житті... Побачив би ти її у житті...

– Увечері дзвони, – гукнув він мені...

Тепер я був спокійний. Жінка в надійних руках. Залишилося чекати. Я вдавав із себе врівноваженого і спокійного. Дружина, здається, нічого не підозрювала. Більше того, робила деякі (але слабенькі) спроби затягти мене на танці, на тематичний вечір «Довір'я – основа сімейного щастя», але вже не наполягала. Це мене ще більше схвилювало. Я все зрозумів. Я зважився дати їй найповнішу волю.

– Можеш піти сама. Мені не хочеться. – А щоб у неї не виникло ніякої підозри, додав: – Якщо буде щось цікаве, то подзвони. Я сидітиму дома. Може, прийду.

Вона почала збиратися. Але бачили б ви її обличчя! Можна було подумати, що вона йде не на тематичний вечір, а на ешафот. А очі? Які у неї були очі! Ой, і до чого ж хитрющий народ – жінки.

Віктор мав рацію: якщо треба, то й сльозу пусте. Не жінка – артистка.

Я чекав повідомлень. Віктор чомусь довго мовчав.

– Невже ще не зраджує? – запитував я. – Але скажи, хоч цілуються?

Він заперечливо похитав головою.

– Тоді скажи, який він з себе: стрункий, високий?

Віктор ствердно кивнув головою.

– Невже, пробач за нескромність, вродливіший за мене?

Віктор стенув плечима. Віктор тепер був так мало схожий на себе: худий, блідий і, найдивовижніше, весь час майже мовчав. Чого раніше з ним ніколи не траплялось.

Нарешті він приніс першу звістку.

– Вона залишила курси, – сказав приятель.

– Залишила? – перепитав я. – Але вона щовечора ходить...

– Так. Але не на курси, а з ним... Сьогодні вони цілувалися, – мовив Віктор.

Далі я розповідати не можу. Спазми їй досі стискають моє горло, а руки – голову. Віктор виявився мерзотником. Він сам зустрічався з моєю жінкою. Ходив на тематичні вечори, відвідував з нею театри, виставки, танці, а згодом і одружився з нею. Тепер я стежу за ними і думаю: «Невже з ним їй не захочеться курсів?»

Часом пропадаю в кав'ярні. Дивись, може, і я комусь розповім про те, що мені розповів Віктор. Тепер і в мене досвід є. Може, ще в когось жінка рветься на курси. О, коли б вона хоч трохи була схожа на мою першу...

Глерія Цезарівна

Глерію Цезарівну ви знаєте. Вона поруч вас живе – через дві квартири, а може, навіть і через одну.

Вранці вона лається з листоношею або з вашими родичами, що приїхали в гості та замість ваших дверей випадково постукали у її. Перегодом, підібравши волани свого барвистого халату, вона ганяється за вашим Петриком чи Івасиком і б'є його ж кепкою по його ж голові.

Удень Глерію Цезарівну можна побачити в трамваї.

– Чого ви мені, дамочко, даєте старих копійок? – дивується кондуктор.

– Мені теж дали і, бачите, взяла!

– А ви б не брали!

– А ви б не давали!

– Хіба я вам давала?!

– Не ти, то така, як ти. Всі ви однакові!

– А ви, громадянко, будь ласка, не тикайте!

– А хто на тебе «тикає»? Я «тикаю»? Ти чула?

– Глеріє Цезарівно, – втручається ви. – Так негарно. Ви ж людину ображаєте!..

– А яке ваше, власне кажучи, діло? Не вас же! І не суньте свого носа, куди не слід. – Глерія Цезарівна обертається. – А-а, то це ви? Сусід! І за оцю кондукторшу заступаєтесь?! Так вона ж мені дала здачі десять копійок старими грішми!

– Не вона...

– То така, як вона! Хіба не все одно?

– Зрозуміло, що не все одно. Ви, пробачте, говорите вже дурниці, – втручається товариш у капелюсі.

– Це я, по-вашому, кажу дурниці? Я, по-твоєму, дурна, ідіотка? А ти Указ читав? – Глерія Цезарівна наступає, – Указ читав, питаю? То я тобі прочитаю, антигромадський елемент, стиляга і дармоїд! Капелюха натяг і не працює, а їсть! Ти мене не перебивай. Я тебе не перебивала. Я на вас працюю, а ви мені гроші старі в руки тицяєте!

– Глеріє Цезарівно, – заступаєтесь знову ви. – Товариш же нічого поганого не сказав. Просто зауважив, щоб ви не порушували...

– А чого він за нею тягне? Всі проти мене. А тепер Указ вийшов – один за всіх, і всі за одного. А він Указ не читав і ідіоткою називає. І ще виходить, що я порядок порушую. Мені задачу старими грішми дають, а я порушую...

Вам хочеться швидше вийти, але до наступної зупинки цього разу так довго їхати! А Глерія Цезарівна якраз у розпалі.

– Щоночі у мене на горищі гупаєш, мнявкаєш, спати не даєш і за злодіїв заступаєшся. Ти теж думаєш, що я ідіотка? Ти думаєш, що я дурна?

– Ні, я думаю, що ви ангел, наяда з піни морської, – лагідно кажете ви.

– Наяда?! То це вже я, по-твоєму, – «наяда»? Піна, кажеш? Може, ти скажеш, що то піна божевільної?

– Глеріє Цезарівно, будь ласка, не влаштовуйте інцидентів, краще буде.

– Ти ще погрожуєш! А ти бачив, щоб я їх влаштовувала? Це твій дядько їх в інститутах влаштовує...

На зупинці ви вискакуєте з вагону, громадянин у капелюсі – за вами.

– Капелюха натяг і свідомого з себе корчить. Тепер усі в капелюхах, усі свідомі.

Цієї миті двері трамваю автоматично прищіплюють Глерії Цезарівні ногу вище коліна. Вона відчайдушно кричить. Трамвай зупиняється. Глерію Цезарівну тягнуть за сумочку назад у вагон.

– Тягнете?! За сумочку тягнете? Зупиніть трамвай! Негайно ж зупиніть!

Трамвай удруге зупиняють. Глерія Цезарівна не виходить. Вона принципово залишається...

Увечері Глерія Цезарівна в тріко й ліфчику, грайливо зігнувши товстенку ніжку, шукає в коридорі бігуді, або заводить нудні романи. Ви ведете свого Петрика чи Івасика за руку саме в той час, коли Глерія Цезарівна нишпорить під газовою плитою. Затуляючи Петрикові чи Івасикові долонею очі, ви чемно звертаєтеся до Глерії Цезарівни:

– Прошу вас, одягайте, будь ласка, халат. Робіть все це якось непомітніше, а то ж діти...

– Це хто повинен робити непомітніше – я чи ти? Дітей наплотив, а я повинна «непомітніше»! Чи я – руда? А як до тебе

ходять, всякі фіті-міті, а потім шури-мури, то я тобі не кажу «роби непомітніше». А ще інститут закінчив... Інженер!..

Ви вскакуєте від несподіванки в кімнату сусіда-аптекаря. Він тицяє вам у руки пакетик вати та пляшечку бромум. Потім ви перебігаєте з його кімнати в свою, ватою затуляєте вуха дружині та синові, а самі п'єте зайву дозу бромум і лягаєте в ліжку з найсолодшою мрією про обмін квартири. А десь за стіною, в коридорі, ще довго лунає дзвінкий голос Глерії Цезарівни: «Фармацевт! Спекулянт ти, а не фармацевт! Я тобі покажу, як вату перепродувати!»

Отака Глерія Цезарівна. Ви знаєте її. Вона поруч вас живе, через дві квартири, а може навіть через одну...

Гланди

Кілька днів тому я надумав провідати свого друга. Не встиг переступити порога, як до мене кинулась Людмила – дружина приятеля, і силоміць потягла на кухню...

– В ім'я нашої дружби скажи йому, що це не так. Ти єдина й остання надія, – вона стискала мою руку. – Ти ж сам знаєш, який він помисловий. Як «уб'є собі щось у голову».

– Почекай, почекай. Не все зразу, – перелякався я. – Що ти маєш на увазі?

– Ти хіба не знаєш? Дмитро хворий...

– А що в нього?

– Нічого страшного. Ангіна. Лікар сказав, що треба негайно вирізати гланди, бо може зашкодити серцеві. А він не погоджується. Боїться операції. Переконай його, що це зовсім не страшно. Доведи, що ти переніс на собі і давно про це забув. А він тим більше перенесе. Здоровий же, як Геркулес. Лікар сказав, що з його серцем можна двісті років жити. Скажи, що комар болючіше кусає, аніж хірург вирізує мигдалики...

Я полегшено зітхнув і зайшов до кімнати. Геркулес, розкинувши міцні руки, лежав на тахті й важко дихав. Його могутні груди, наче ковальські міхи, то піднімались, то опускалися.

– Чого це ти вилежуєшся? – удавано весело почав я.

– Ангіна. Ти ж знаєш, що у мене вона хронічна.

– То виріж гланди. Подумаєш, операція! – присуваючи до себе стільця, промовив я. – Бери приклад з мене. Ти пам'ятаєш, як я страждав? Теплового молока пити не міг, а тепер лід шматками ковтаю.

– Не можу. А відверто – боюся. На мить уявляю, як це в горлі копирсатимуться – кров у жилах холоне...

– Дивак ти! Хіба це операція?! Укус комара! Та що я кажу: в порівнянні з укусом комара ніщо.

– Мели-мели! Можна подумати, що ти її на собі переніс!

– Ну, знаєш! З якого це часу ти почав не довіряти мені? Мабуть, хочеш, щоб я тобі довів, як починається і чим вона кінчається? Ти забув, як я хворів і що в мене була не яка-небудь, а фолікулярна ангіна.

– Вперше чую, – байдуже відповів він, – і про твою ангіну, і про те, що ти собі гланди вирвав.

– Ну, як не віриш, то слухай. Перш за все, – я присунувся до нього ближче, – лікар отут мацає, чи не набухли мигдалини. Коли пересвідчується, що вони в тебе є, каже: «Можна різати. Чудові гланди! Є за що схопити». Після цих слів тебе садять на крісло, прив'язують, а потім обмотують білим простирадлом і кладуть на нього клейонку...

– А клейонка для чого? – з недовірою запитав він.

– Як для чого?.. – розсердився я. – Давай все по порядку. Приходить медсестра, бере шприц. От з такою приблизно голкою, як оце, – я показав йому в'язальну спицю. – Тільки значно тоншу. Розтуляє тобі рота і вводить новокаїн. У гланду. Спочатку в одну, а потім у другу... О, щоб не забув, записуйся на чергу одним з перших: бо останньому чомусь завжди лишається новокаїну на одну гланду... Другу виривають без уколу. Уявляєш?

Митя заплющив очі.

– Від цього болю хочеться по стелі рачки лазити й гризти штукатурку. Ти слухаєш?

Митя хитнув головою.

– Це дуже добре, що ти надумав порадитись. Тепер тобі те, що переніс я, не загрожує. Бо, по-третє, останньому йти погано ще й ось чому: в хірурга за зміну так втомлюються руки, що решті він вже не відкушує, а просто вириває гланди. З м'ясом. Звідси, мабуть, і вислів «рвати гланди». Добре, коли міцна, а коли вона крихка? Буває, хірург смикне, а шматок у роті залишається. Ну, тобі про це турбуватися нічого. У тебе гланди міцні, я думаю. Ти ж у нас як дуб. Та й серце воляче маєш. Така операція для тебе – забавка.

У цей час до дверей навшпиньках підійшла Людмила.

– Слухає? – запитала одними губами.

Я кивнув головою: «Мовляв, ще й як! Навіть очі заплющив». Люда вдячно махнула мені рукою і зeszла на кухні, звідки доносились приємні пахощі смажених.

– А от у мене, – вів далі я, – гланди виявилися, відверто скажу, слабенькі. Лікар смикнув, щось хлюпнуло. Я з переляку закинув навznak голову, а кров у горлянку пішла. А там як забулькало. Ледве не заснув. Ти, Дмитре, не спиш? Уважно слухай. Та це не найстрашніше. Найстрашніше, коли хірург побачить, що пів гланди відірвав. Отут треба мати силу волі – не затуляти рота. Якраз переді

мною зайшов до кабінету один пацієнт. Йому старий як рвонув, а шматок залишився... Почав хірург шукати його в роті чи в горлі навпомацки. Ну, видно, десь штрикнув пацієнта у таке місце, що той не витримав і хірурга по пальцях. Зубами. Лікар руку до себе, а пінцет у горлі залишився. Поки вони йому розтуляли вдруге рота, пацієнт проковтнув пінцета. Ти зрозумів, у чім суть? Нізащо не затуляй рота, бо пінцета, як устрицю, проковтнеш і не оглянешся.

Люда знову виросла у дверях. Глянула на Дмитра. Він лежав, як дитина після купелі.. Людмила підбадьорила мене поглядом, ніби кажучи: «Молодець! Я завжди знала, що ти на нього маєш вплив».

– Так от слухай далі: на хірургові піт градом, медсестра між зуби хворому силкується ложечку просунути. Нарешті це їй вдається, однак пацієнт і ложечку за пінцетом проковтнув. А ложечка срібна! В інвентарній книзі записана. Має свій номер, та й у лікарні якраз перевірка назріла. Потягли нещасного на рентген. Просвітили. Інструменти на місці. В шлунку. Через тиждень бідолаху поклали знову на операційний стіл. Розпороли живота... Ти чуєш? Нізащо не затуляй рота!.. Витягли шлунок... Розпороли. Мац там, мац тут. Нема пінцета, немає ложечки. Хірург перелякався. Мабуть, інструменти вийшли самі по собі, подумав і негайно зашив назад і шлунок, і живота. Знову бідолаху на рентген. А тут, як кажуть, «чим далі в ліс, тим більше дров». Просвітили, глянули... Рентгенолог зразу ж знепритомнів. У пацієнта всередині, крім згаданих інструментів, ще й ножиці помітили. Хірург, виявилось, по своїй неуважності їх там залишив. А пінцет якимось чином у дванадцятипалій кишці опинився. Почали нещасного відгодовувати. Переливання крові зробили. Готували до третьої операції. Пацієнт благав виписати його. Доводив, що у нього шлунок, мов у страуса, цвяхи перетравлює. Та хірург не погоджувався: ножиці теж мали свій інвентарний номер. Словом, потягли бідолаху втретє на операцію, і що ти думаєш? Вижив. Витягли і пінцета, і ножиці. З срібної ложечки тільки держачок залишився. Решту шлункова кислота з'їла. Правда, під час цієї операції в живіт йому зашили швейцарський будильник. З неіржавіючої сталі. Але вчетверте хворого на операцію не тягли. Будильник був власністю хірурга, і той залишив його пацієнтові на згадку. Кажуть, що й досі рівно о сьомій будильник дзвонить. Самозаводний! А ти гланди боїшся виривати... Ти чуєш, Митю?..

Митя не чув. Я глянув на нього і побачив, що його груди більше не нагадували ковальських міхів, а сам Дмитро лежав, наче вилитий з вощини. Я прислухався. Він не дихав. Пульс ледве прохоплювався. Людмила з сльозами на очах метнулася по «швидку»...

Дмитра відходили. Але скажіть, хто міг подумати, що в такого велетня таке недолуге серце? Його схопив інфаркт. Тепер лікарі не радять йому навіть гланди виривати. Кажуть, серце кволе. А за день до цього запевняли, що з таким серцем можна двісті років жити і будь-яку операцію перенести. Хто тепер цих лікарів зрозуміє?! У них завжди «сім п'ятниць на тиждень».

Герой дня

Все сталося за якусь мить секунди: позаду мене щось шубовснуло. Я оглянувся і помітив в ополонці голову. Роздумувати було ніколи. Щоб голова не пірнула під лід, я схопив її щосили за чуба і витяг голого й огрядного чоловіка на лід.

– Якого біса! – лайнулася голова. – Хто тебе просив?

Від несподіванки я опустил утопленика і сам щодуху чкурнув до села. Звідки я міг знати, що це, по-перше, був наш новий голова колгоспу, а, по-друге, перший у селі «морж». Хтось з односельчан це бачив і вирішив, очевидно, покепкувати з мене, а втім, може, й справді не второпав що й до чого. Як би там не було, а по селу пішло: «Ви чули, Захарко Макаришин витяг голову колгоспу з ополонки». Гришко Кріт, наш сількор, негайно повідомив про це в райгазету. Там не забарилися видрукувати замітку «Подвиг», в якій писалося, що «худий і, на перший погляд, німецький студент вчора опівдні витяг з ополонки 120-кілограмового голову колгоспу... Студент і голова артілі почувають себе добре і цілком здорові...»

Дізналися про це й учителі моєї колишньої школи і мене, як випускника, негайно запросили до школи на зустріч з учнями.

Так я став мимовільним героєм дня. До школи пробирався тихими вуличками – боявся потрапити на очі голові, який, певен, ніколи мені не пробачить за той жмут волосся, що залишився в моїй руці.

На подвір'ї мене зустріла група школярів на чолі з старшою вихователькою та шкільним оркестром. В урочистій обстановці мене зустріли з квітами й поздоровили з героїчним вчинком.

– А зараз, – сказав Іван Хомич, мій колишній директор, – нам дуже хотілося б, щоб ви, Захарію Петровичу, – він звернувся до мене на «ви», – про свій подвиг коротенько розповіли дітям. Ви не уявляєте, як це зміцнить у школі дисципліну, підніме успішність...

– Особливо у випускних класах, – підказав завуч. – Там дисципліна остаточно ослабла. Такого ще не було...

«Ще б пак, – подумав я. – Там же залишилися кращі мої друзі: Федько Свистопляс, Митько Щипун, Семенко Валігура і лише випадкова шпаргалка врятувала мене від їхньої долі...»

– Хотілося, щоб ви їх направили на істинний шлях. Скажіть їм, – заговорив мій класний керівник, – коли вони себе так вестимуть, як ви, і так вчитимуться, то теж стануть студентами.

– Безперечно, – втрутилась наша історичка. – Хоч, звичайно, не всім бути інженерами й лікарями. Комусь доведеться працювати звичайним робітником чи колгоспником. Але поясніть їм, що у нас всі професії почесні і потрібні.

– І, врешті-решт, – додав викладач української мови та літератури. – Все залежить від них самих, від їхнього навчання...

– Гарзд!.. – погодився я. – Виступлю, але не перед випускниками.

– Чому? – запитало мене декілька голосів.

– Там мене всі знають. Знають, як я навчався, як поводився. Вам же, Іване Хомичу, навіть доводилося виключати мене з школи то за пістони, які я підкладав хімічці, вибачаюсь, Ніні Юхимівні, то за їжака, якого я підсунув зоологу...

– Пробачте, Захарію Петровичу, – звернувся до мене історик. – Але з мого предмета ви мали найвищу оцінку.

– Це був виняток.

– Ну, для чого ви так! – підвелася з свого місця географічка. – У мене ви теж мали тільки чотири і п'ять.

– А з конституції?

– Це було ще в сьомому класі.

– Яке це має значення? Але у вас по конституції п'ятірка?

– П'ятірка!

– Тоді розповідайте лише про ці предмети, – сказав директор.

– Розкажіть, як вам до душі була історія, географія. Саме тому ви й поступили... Пробачте, на який факультет?

– Технологічний!

– М-так! А як у вас з математикою?

– Я вже сказав...

– А з фізикою, хімією?

– Теж саме.

– Ну, гарзд. Ці предмети можна випустити. Було б, звичайно, краще, коли б ви поступили на історичний чи географічний. В крайньому разі на філософський. Відповідно до законів логіки, ви повинні вчитися саме на цих факультетах.

– Там завжди страшенні конкурси...

– Я розумію. А як у вас з логікою?

- Як коли! Траплялися й трійки. А взагалі я мав на осінь...
- Ясно. Про це, мені здається, не варто говорити... Отже, тоді залишилося дізнатися в якому класі у нас найгірша дисципліна?!
- У десятому «а»...
- Та й десятий «б» не відстає.
- Пробачте, – сказав я. – Але у випускні класи я не піду.
- В ім'я виховання?
- Все одно... Мені ніяково... Пошліть у нижчі...
- Добре, підете у восьмий «в».
- Ще нижчий, будь ласка, – попросив я.
- Сьомий вас влаштовує?
- Тільки у другий або в третій. Там навряд, хто мене пам'ятає.
- Ну, гаразд, – нарешті сказав директор. – Підете у другий «б».

Це один з найжахливіших по дисципліні молодших класів. Віро Семенівно, проведіть товариша. Він вашим діткам розповість про подвиг. Перед цим, підкреслюю, не забудьте розказати, як вчилися, як слухалися своїх учителів, як поступили до університету...

Ми ввійшли. Дітки підвелися. Дружно привіталися.

– Дітки, – почала Віра Семенівна, – сьогодні у нас у гостях недавній випускник нашої школи Захарій Петрович Макарець.

– Чуча, – донеслось до моїх вух. – Я його знаю. Це Чуча...

Я пополотнів. «Потрібно було в перший "а" проситися», – подумав я.

– Дітки, тихо! Захарій Петрович зараз вам розповість про те, як він у нашій школі добре вчився, як слухався вчителів. А потім після закінчення нашої школи поступив до університету. Тепер...

«Про що ж їм розповідати», – хвилювався я.

– Незабаром він стане інженером, – доносились до моїх вух уривки розповіді Віри Семенівни. – А досяг він цього тому, що добре вчився і мав з історії, географії та конституції тільки гарні оцінки, а не такі, як у тебе, Волошин...

– Чуча! – почув я той самий голос.

– Днями Захарій Петрович приїхав на зимові канікули і вчинив подвиг. Про це писали наші газети... Захарій Петрович витяг з ополонки голову колгоспу, який ледь не пішов під лід. А тепер надається слово нашому шановному гостеві... Поплещемо, дітки...

Дітки заплескали.

– Дорогі дітки, – почав я несміливо. – Тут Віра Семенівна майже все розповіла про мене. Мені б не хотілося повторюватись. Тому розкажу, що я, як і ви, колись теж був маленьким. Спочатку ходив у перший клас, потім перейшов у другий. Отже, був таким як ви. У другому класі, як це кажуть, мене спіткало горе – я залишився на другий рік...

Віра Семенівна глянула на мене.

– Гм! Я... Я дуже хворів, А потім перейшов у десятий...

– У десятий? – недовіжливо запитало якесь дівча.

– Ну, так. Тільки не зразу. До десятого я переходив у четвертий. Там також зали.. Ну, там також хворів. Потім у шостому... А тоді вже в десятому.. У десятому класі у мене, ну, як це вам сказати, з'явилися перші почуття. Звичайно, у вас, як підростете, теж у десятому класі, а може й раніше, з'являться ці почуття, або ж, як ще кажуть, кохання. У цей період...

Учителька мене перебила:

– Будь ласка, про випуск...

– Ну, до випуску, майже усі знають, що хто далі робитиме. Хлопці готуються до армії, дівчата заміж збираються. Дехто...

– Пробачте, – сказала Віра Семенівна. – Ваші особисті плани, мабуть, діток не цікавлять.

– Цікавлять! Цікавлять! – закричало півкласу.

– Так я й кажу: дехто, у кого була ще в школі справжня любов, збираються одружуватися і...

На передній парті дівчатко важко зітхнуло.

– Ну, а далі ви вже знаєте. У них з'являються дітки. Маленькі, як пуп'янки...

– Пробачте, – промовила вчителька. – Розкажіть, як ви закінчили школу, поступили до університету.

– Так от я до цього й підходжу. Ще у восьмому класі я знав чим це кохання кінчиться, тому після школи твердо рішив не женитися.

Дівчатко знову важко зітхнуло.

– Багато з моїх однокласників вчинили навпаки. Тому у багатьох уже дітки є. Звичайно, менші, ніж ви, але де в кого починають ходити...

Учителька засовалася на стільці і почала витирати піт з чола.

– У Івана Прокопця... Він женився на Гальці Костишеній, з десятого «б»... Як же її? Ну, по-вуличному? Нетудивухо. Може, хто знає?

– Вона біля мене живе! Узе лозвелась. Палазит – записив з близнятами, – підвівся обцяцькований ластовинням карапуз.

– От бачите. Це вам, дітки, приклад не справжнього кохання.

– Захарію Петровичу, – учителька мене благала. – Прошу вас про університет... Про університет розкажіть, як іспити складали, як готувалися?

– Як готувався? Дуже просто... Того літа вирішив до жодної з дівчат не ходити. Та й мати казали: «Не забивай собі голову дурницями. Візьмись за розум». Я так і вирішив, бо знав, що по благу до університету не потраплю... Знайомства нема... Доведеться оцим черепком, – я показав на свою голову, – пробивати університетську стінку...

– Підбирайте слова. Перед вами другокласники, – зашепотіла вчителька.

– Ну, значить, дітки, поступив. Закінчив перший семестр... Як після другого не провалюся, то приїду знову на канікули. Літні.

– Розкажіть, як ви думаєте їх провести?

– Ну, як думаю? Думаю, що я маю право... О, ледь не забув: цигарки я тепер смалю сміливо... По вбиральнях не ховаюся. Мати і викладачі не забороняють. Підростете і вам дозволять...

– Про канікули, канікули, – учителька зблідла.

– Ну, я й кажу. Якщо гарні дні будуть, на пляж ходитимемо, позагоряємо, м'яча поб'ємо. Може якого «підкидного» ударимо. Ну, а увечері, як завжди, у кіно, на танці. Після кіно чи танців до дівчат...

– А працювати? Десь ви працюватимете? – запитала вчителька. – Дітки, Захарій Петрович розповів вам про вихідний день – неділю. А в будні він, безперечно, допомагатиме рідному колгоспові. Може, піде причіплювачем чи помічником тракториста. Захарій Петрович, коли ще вчився в школі, то дуже любив трактор і склав успішно іспити...

Я поглянув на Віру Семенівну, але вона спокійно продовжувала:

– Тепер має права механізатора-аматора. Він може не лише трактор, а й комбайн, машину водити...

– А танк?

– І танк, дітки... В оборонних цілях... А тепер подякуємо Захарію Петровичу за цікаву бесіду. Побажаємо йому, щоб він швидше став інженером і обов'язково приїхав до нас ще раз і розповів про свою працю і відпочинок так само захоплююче, як сьогодні...

– І про любов! Про любов! – заплескали дітлахи.

Ми вийшли.

– Це не зовсім педагогічно, – сказала Віра Семенівна.

– Цілком можливо, – відповів я. – Я ж експромтом. Без підготовки.

Вона потисла мені руку і шуснула в учительську. Хрипло задзеленчав дзвоник. Двері класів, як ставні, з шумом розчинилися і в коридор першими висипали довгов'язі шибеники.

– Чуча! Привіт! – це був Федько Свистопляс. Він вліпив мені запотиличника і щез. Я похитнувся і ледь не збив з ніг нашого шкільного сторожа діда Махтея...

– Ух! Урвитель! Ще своїх коників не забув. Як ти мені за цих двадцять років набрид!

Дід Махтей явно перебільшував. Мінімум на років п'ять.

Втеча з готелю

До мене в номер зайшла жінка.

– Ви не скажете, де Дишельман?

Перш ніж відповісти, я напружив пам'ять: «А хто ж такий Дишельман?» Незнайомка повторила своє запитання. Я було розтулив рота, але в цей момент відчинилися двері.

– Громадянине, у вашому номері стороння жінка. Скажіть, хай негайно залишить кімнату, – буркнула якась похмура індивідуальність.

Я чомусь страшенно почервонів, а моя співбесідниця сказала:

– Пробачте, я піду, але скажіть, будь ласка, де Дишельман?

Задзеленчав телефон.

– Одну хвилинку, – я кинувся до апарата.

– Алло! Товаришу! У вашому номері стороння дамочка...

– Послухайте, – я хотів додати, що вона недавно зайшла і цікавиться якимось Дишельманом, але трубка дзенькнула. Незнайомка попросила вибачення і вискочила з кімнати.

Я вимкнув світло і ліг спати. У цю ж мить постукали. Я схопився з ліжка, гукнув: «Одну хвилинку!» – і почав натягати штани.

– Товаришу мешканець, не здумайте викручуватися, негайно відчиняйте. У нас такий порядок: після 23 години у кімнаті не повинно бути жодної...

Я відчинив. Чергова по готелю ввімкнула світло.

– Де вона?

– Хто? – перепитав я.

– Не прикидайтесь дурником, – Чергова полізла до шафи, а потім зазирнула під одне і друге ліжко.

– Де ви її заховали?

Тримаючи в руках штани, я нетямковито кліпав очима.

– Аж самому соромно стало, – промовила вона і вибігла в коридор, грюкнувши дверима.

Я скинув штани і заліз під теплу ковдру. У коридорі почулись кроки. Двері розчинилися, на мене бризнув промінь світла. Я примружив очі.

– Чого ви мружитесь? Де ця жінка, що була у вас? – запитала адміністратор, поряд з якою стояли чергова та прибиральниця з мітлюю.

– Вона давно пішла від мене, – благально мовив я.

– Куди?

– Через двері!

– Ну гаразд. Завтра доповім директорові. А ще, мабуть, одружені. Нічого, й жінка знатиме.

Вранці я прокинувся передчасно. Голова страшенно боліла. На сусідньому ліжку хтось лежав, накривши голову ковдрою. Я перелякався: «Невже вона?»

– Це ви? – несміливо запитав я.

– А кому ще бути? – долинуло з-під ковдри.

Згодом я побачив одутлувату після перепою пику якогось чоловіка.

– Ви, мабуть, Дишельман?

– А кому ще бути?

– До вас якась дамочка приходила.

– Набридло. Облиш, малий. – Дишельман щез під ковдрою.

Я вискочив у коридор.

– Гей, номер три! – почувся ззаду голос.

Я не обернувся.

– Він ще вдає, що не чує. Номер три!

Я мовчав.

– Ви з номера третього?

– Так, або що?

– Чому не платите грошей за телефонні розмови?

– А я ні з ким не розмовляв.

– А хто ж розмовляв? Не прикидайтесь. Ви ж Дишельман?

– Ні, не я...

– Покажіть паспорт.

– Паспорт в адміністратора. – І я гайнув на вулицю. Увечері повернувся в готель.

– Ви з третього?

– Так, з третього!

– Чому не платите за прописку та за телефонні розмови?

– Я ж заплатив.

– А ви з третього?

– З третього!

– Нічого не розумію. Одного вранці питала – казав, що заплатив. І цього тепер питаєш – теж заплатив. А хто ж не платив?!

– Так то ж ви мене й питали.

Я вбіг у номер. Нашвидкуруч перекусивши, вирішив негайно лягти спати. У двері постукали.

– Товаришу Дишельман, платіть за телефонні розмови, – пролунало з темряви.

– Я не Дишельман. Він...

Через півгодини знову стук у двері.

– Пробачте, до вас тут забігала жінка, де вона?

– Вона вже пішла.

– Ніхто не виходив!

– Пішла, кажу вам.

– Манько, вмикай світло, перевіримо.

Ввімкнули.

– Де ви її щоночі ховаєте?

– Під подушкою, у тумбочці, в столі, – розсердився я. – Навіть у кишеню інколи запихаю.

– Він ще жартує. Він ще жартує! От завтра виселимо з готелю – не пожартуєш.

Вранці, розлючений, я зірвався з ліжка. Спочатку розбив графин, потім розтрощив чорнильницю, дві склянки жбурнув у шибку, в кредит по телефону терміново замовив двадцятип'ятихвилинну розмову з Магаданом, запросив у свій номер всіх жінок готелю – і втік.

З вокзалу подзвонив директоріві. Чистосердечно в усьому зізнався і попросив його назвати суму.

– Ну що ви, любий, – ніжно відповів він. – Ми вже все з'ясували. Для чого цей подвиг? Ви не винуваті. Це все Дишельман.

З полегшенням я поклав трубку і подумав: «Бідний Дишельман! Цікаво, що буде з тобою, коли нарешті тебе піймають?»

«Аристократ»

Іван Трохимович відпрасував свій чорний костюм, одяг свою нейлонову сорочку, пов'язав наймоднішу краватку і почистив до блиску свої чехословацькі туфлі «цебо».

Може, Іван Трохимович поспішав до загсу? Ні, Іван Трохимович, як кажуть, «не перший рік замужем».

Можливо, в Івана Трохимовича лежали квитки до театру? Ні, Іван Трохимович вважав театри пережитками. Він віддавав перевагу іподромові. У дні змагань там його можна було завжди побачити з-поміж шанувальників старовини.

Може, Івана Трохимовича обрано головою журі на республіканському огляді гуртків художньої самодіяльності України? Ні, Іван Трохимович з самодіяльністю не має нічого спільного.

Іван Трохимович збирався у відрядження. Він замовив з дому таксі, хоч мешкав біля станції метро, і помчав до центральних кас залізничного вокзалу.

На лічильник Іван Трохимович ніколи не звертав уваги. Не дай Боже, як помітить його зацікавленість шофер, що він про нього подумає? До того ж Іван Трохимович давно знав, що з дому до вокзалу лічильник набирає сорок сім копійок...

– Будь ласка, – сказав Іван Трохимович і кинув недбало троячку на сидіння. – Здачі не треба. Це вам на чай.

– Дякую.

– Живіть!

Іван Трохимович підійшов до каси. «Цього разу візьму місце у плацкартному вагоні... Все одно бухгалтерія інших не визнає...»

– Що у нас залишилося на Донецьк? – запитав Іван Трохимович і поправив для чогось краватку.

Касирка глянула на Івана Трохимовича і промовила:

– Є м'які, купейні, плацкартні... – В Івана Трохимовича язик не повертався...

– Прошу м'який...

«Ну й рептух. Ну й характер! Ну кому це потрібно? Де ти виховувався? Звідки у тебе такі замашки? Кого ти з себе корчиш?»

Іван Трохимович соромив сам себе.

Він поставив під столик валізу і поклав на видному місці грубеньку папку. Без неї, як і без чорних модних окулярів, Іван Трохимович не їздив у жодне відрядження...

«Так, тепер, голубе, повечеряй смаженою курочкою, що жінка поклала, попей чайку і лягай спати...»

– Пива не бажаєте? – у купе просунулась голова офіціантки.

– Що за асортимент?

– Жигулівське, українське, ризьке, «сенатор» і оксамитне німецьке.

– Будьте люб'язні, п'ять пляшок «сенатора».

– Залишилося лише дві...

– Гаразд, давайте дві...

– Я можу ще принести...

– Як вам не важко... Ось, будь ласка, за п'ять пляшок... Здачі не треба...

«Ну й ідіот. Хто з твоїх предків мав свій рахунок у швейцарському банку?» Іван Трохимович кепкував над собою.

– Пробачте, ви в нашому ресторані не були? – якийсь тип з сусіднього купе. – Не знаєте, там є щось смачне?

– Оце тільки-но сам зібрався, – відповів Іван Трохимович.

– Не в службу, а в дружбу, захопіть пачечку вафлів. Якщо можете, апельсинові...

– З радістю... Ну, для чого ви? Невже у нас не знайдеться двадцяти копійок на вафлі?

– Апельсинові сорок чотири коштують. Рівно сорок чотири... Завчасно вам дякую...

Іван Трохимович скривився: «Тебе лише труна виправить. Для чого тобі ресторан? Он в чемодані курка пропадає. Коли ти порозумнішаєш?..»

– ... Я до ваших послуг! – це вже офіціантка. – Вам щось з гарячого?.. З холодних закусок... Є краби... Свіжі, тільки баночку відкрили... Помідорчики... Порізати чи ціленькими?

– А що на друге?

– Є курочка...

– Не своєю смертю померла? – Іван Трохимович кинув дотеп.

– Жартуєте. Свіжа. Щойно з холодильника. А що будете пити?

Є чудове пиво...

– Так, так, я знаю...

– Є першокласні коньяки.

– Що у вас з коньяків?
– «Одеський», «Україна»... «Дойна»... «Арарат»...
– О, який вибір... Навіть «Арарат». Улюблений напій Уїнстона Черчілля. А «Будафок» чи «Пліска»?..

– Дуже прошу...

– Шикарний вибір. Що ж взяти? Ви знаєте, не хочеться образити національної гідності братніх народів... Усі коньяки пречудові... А КВ... Тоді, будь ласка, грамів двісті п'ятдесят КВ...

... Наступного дня, підвечір, Іван Трохимович зійшов у Донецьку... Забіг до туалетної і викинув курку... Ту, що жінка підсмажила. У теплоті припахла...

У готелі місць не було.

– Товариші, і не чекайте. Залишився тільки люкс... Шість карбованців за добу.. Півроку тому один міністр жив... Надіюсь, з-поміж вас міністрів нема...

– Ви вважаєте, що тільки міністри можуть жити у таких номерах? – Тван Трохимович підійшов до віконця.

– Я не хотіла вас образити... Ви мене не так зрозуміли, – зніяковіла адміністраторка. – Якщо ви бажаєте, то будь ласка... Може, візьмете на двох?.. Там дві кімнати: ліжка і диван... Один на ліжку, а другий... Ну, як хочете... Я гадала, так буде дешевше...

«Де твоя скромність? Ти що, не міг взяти на двох? Обійшовся б номер у три карбованці і ще хтось з товаришів на вокзалі не тинявся б...»

За два дні Іван Трохимович повертався додому... Грошей забракло.

«Ти ж і зарплати півсотні взяв? Глянь, чи хоч на плацкартний вистачить... Якраз. Карбованець і п'ять копійок ще зайвих... А постіль... А щось поїсти.. Добрих два дні їхати.. Бери загальний. Якось пережняпієш. На третю полицю залізеши? У такому костюмі? А куди я цю папку сховаю?. Люди засміють.. Краще вже голодним...»

Іван Трохимович взяв квиток. Купейний. «Не бери постіль. Ти й так сьогодні майже нічого не їв. А спати? У купейному і без постілі? Ну, знаєш...»

У купе сидів дядя з черевцем. У дві складки. Не поспішаючи викладав на стіл те, що так дбайливо запакувала дружина.

Іван Трохимович глянув на добре підсмажену індичку. Вона чимось нагадувала йому ту курку, яку викинув на смітник. Невже

вона тоді справді притухла? Сусід витяг бутерброди: з маслом та паюсною ікрою. Поклав два шматочки баличка й з десяток червонястих помідорів.

Іван Трохимович проковтнув слину...

– Може, повечеряєте зі мною? – запросив Івана Трохимовича незнайомий...

«А правила етикету? Що цей тип про тебе подумає? Одяг чорного костюма, білу сорочку, модну краватку, а елементарної пристойності ні на крихту... Відмовся... Негайно відмовся... Вдруге запросить, тоді...»

– Дякую, – ледве видобув Іван Трохимович. – Зараз на їжу і дивитися не можу...

«Що ти верзеш? Куди тебе понесло? Та вже пізно. Продовжуй, бовдуре, раз так почав».

– Ви знаєте, зайшли вчора з товаришами з главку до ресторану...

«Якого "главку", йолопе, а що, коли цей мордань з главку? Ти що, без цих фокусів хоч раз не можеш?»

– Так ото зайшли з товаришами до ресторану... Як засіли... Ну, ви знаєте, як це буває.. Ледве директор вигнав.. Ну, звичайно, не вигнав... Попросив... А потім, після ресторану, пішли до мене. Я жив у люксі... І там ще...

«Ой і балабон. Кого це цікавить? Дивись, незнайомий вже пів індички умолов».

– ... Так зараз мене просто від їжі відвертає. Відвертає – навіть не те слово. Верне... Дивитися не можу.. Особливо на оцю вашу індичку... Якщо можете, заховайте її, щоб не була перед моїми очима...

– Так, може, бутербродик з ікрою?

«Бери, дури світе, бери... Вдруге запрошує. Утретє може не запросити». Та в Івана Трохимовича вирвалося:

– Ось тут, – він показав на горло, – мені стоїть ця ікра.

– Так, може, баличка?

– Не отруюйте душу. Ради Бога, не отруюйте! Баличок не дефіцит. Мені б зараз... Не знаю, чи з вами таке траплялось, шматочок хліба...

– Так, вельми прошу...

– Ні, ви мене не так зрозуміли. Шматочок чорного хліба і пучку солі.. Все в житті, скажу вам, приїдається. Навіть розкіш. Інколи, знаєте, тягне на просту їжу.

– У мене й чорний хліб є, – відповів незнайомий. – Жінчині витівки... А от де сіль?.. Ну, ясно, сіль забула... Скільки ми за цієї солі з нею полаялися... Не один пуд солі з'їли...

Іван Трохимович вийшов у тамбур. Йому смоктало. під ложечкою...

– Пиріжків не бажаєте?

Іван Трохимович оглянувся. У тамбурі не було нікого.

– Почому вони у вас?

– По чотири копійки.

Іван Трохимович витяг свої останні п'ять копійок, взяв пиріжок і за звичкою промовив:

– Здачі не треба!

У своє купе повернувся за годин три. У сусідньому вагоні грав у дурня...

– Може, присядете, – запросило черево. Іван Трохимович в душі «дядю» тепер називав «черевом».

– Дякую. Тільки що з ресторану...

– Що там смачного?

Іван Трохимович обімлів. «Хоч би ще цей за вафлями не послав».

– Бідно.. Дуже бідно.. От коли їдеш міжнародним. Скажімо, Москва-Прага чи Москва-Будапешт. Там що вашій душі завгодно. А тут... вчорашні біфштекси, ромштекси і шашлик по-карськи...

– Що? – дядя підвів голову... Іван Трохимович пополотнів...

– Забрав останній... І то... Хіба то шашлик?.. Свинина, та ще й без соусу... Хіба вони мають поняття, що таке шашлик по-карськи?..

Перед сном:

– Ви завжди їсте в ресторані?

– Уявіть собі. Ви ж знаєте, як у наших їдальнях готують?!

– І не хворієте на шлунок?

– Поки що Бог милує... Або що?

Вранці:

– Ви щось страшенно поблідли! У вас випадково не вкрали гроші?

– Здається, ні, – Іван Трохимович лізе до нагрудної кишені. – Так і є. Гроші на місці...

– Пробачте, а ви щось за цю добу їли?

– Ну, аякже! Але, пробачте на слові, що не з'їм – виблюю... Надумав лікуватися голодом. Чули про таке? Новий спосіб медицини вигадали. Кажуть, дуже ефективний... Це все одно, що у сні вивчати іноземні мови...

«Ой і баран, ой і телепень! Кому все це потрібно? Це тобі коштуватиме колись життя».

... Тван Трохимович йшов пероном. «Швидше б додому! Де знайти хоча б три копійки?.. Хто тепер губить?.. Коли не треба, по десять валяються...»

Іван Трохимович вийшов на пристанційний майдан.

– Здачі не треба! Це вам на чай! – почув він знайомий голос.

– Дякую!

– Живіть!

«Веніамін Петрович... Ще один... "аристократ"...»

– Веніаміне Петровичу, добридень! Слухай, ти читав сьогоднішню «Радянську Україну»? Ні.. Кажуть, страшенно смішний фейлетон надрукували... В ларках жодної газети... Ще є в автоматах...

У тебе не знайдеться трьох копійок?

– Ти знаєш, я здачі ніколи не беру. Ось тобі три карбованці...

Іван Трохимович сів у таксі...

– Здачі не треба! Це вам на чай!..

– Дякую!

– Живіть!

– ... Жінко, у тебе є щось поїсти? Голодний, як сто вовків...

– Крім вчорашньої картоплі, нема нічого. Ти ж грошей не залишив... Якщо в тебе щось є, то я збігаю в гастроном...

– Підігрій картоплю і не розмовляй багато, – Іван Трохимович схопився за живіт.

Як я став «генієм»

У мене був той приємний настрій, який буває у людини, що стала на шлях літературної творчості, та ще за покликанням серця. Батько, посміхаючись, вийшов з кабінету редактора, лягнув мене по плечу, і з його щирої посмішки я зрозумів, що все влаштовано.

– Зараз завітаєш до Степана Сергійовича, – промовив він, – я показував йому твої вірші. Він сказав, що вони у тебе краще виходять, ніж у деяких теперішніх класиків, коли вони були у твоєму віці.

Правда, я особисто трохи сумнівався в однозначності та прозорливості редакторів, бо, якщо вірити батькові, попередніх чотири редактори точнісінько так само відгукнулися про мою творчість. Але я промовчав, даючи можливість старому висловитися до кінця.

– Через два-три роки, я певен, він зробить з тебе письменника. А зараз попрацюй на посаді літконсультанта. Дивись, поведь себе розумно, бо редактор – це велика людина!

В чому я не сумнівався, то це в останніх батькових словах.

Я кліпнув очима, ніби кажучи батькові: «Добре, тату», і з замиранням серця увійшов до кабінету.

Не буду описувати своєї зустрічі з редактором. Вона була теплою. Степан Сергійович коротко познайомив мене з роботою і сказав, що посада літконсультанта при газеті – надзвичайно відповідальна посада і потребує всебічного й глибокого знання життя.

– На лист, який не може бути опублікований у газеті, ви повинні дати обґрунтовану, розумну відповідь, таку, щоб читач не образився і не перестав нам дописувати. Ну, що ж, бажаю вам усіляких гараздів, – закінчив редактор і міцно потис мені руку.

Я пообіцяв працювати сумлінно і пішов у відділ, де на мене чекала велика купа листів. Я негайно приступив до роботи.

«Дорога редакція! – писав у листі вдівець Іван Семенович Коляда. – У зв'язку з тим, що мені 69 років, а моя жінка померла, я часто сам один просиджую у скверику, де стоїть статуя роздягнутої дівчини. Скажіть, будь ласка, чи не пора її за 30 років моєї пам'яті одягти?»

Не задумуючись, я написав відповідь:

«Шановний тов. Коляда! Редакція газети "Світлий шлях" Ваш лист отримала. Якщо Ви справді щодня просиджуєте годинами у скверику і дивитеся на голу дівчину в свої 69 років, то чи не краще б Вам одружитися? Чекаємо від Вас нових листів.

З повагою

літконсультант газети Семен Довгий».

Другий лист був такий неграмотний, що я не зразу второпав його зміст.

«Редакції газети "Світлий шлях"
від Василя Петровича Рябошапкіна.

Тваринники нашого села Крикавка добились великих успіхів по виробництву м'яса, молока на душу населення, наздогнали і випередили Соїдіньюніє Штати Америки, але хіщний звер – вовк нападає на наші ферми: свиноферму, овцеферму, кіноферму.

2 березня 1960 року чотири звірі-вовки напали на овцеферму і розтерзали 12 штук овець. Чабан Гусак Дуся сильно перепугалась. Чотири гончих собаки охораняли овець і не могли спасти, а вовки розтерзали одного собаку в смерть. Часто вовки нападають нічною, вартові охораняють їх ружейними вистрілами. Звірі у нас ходять більшими групами по 4 штуки і більше.

Охотник Ванька Джус взяв ще два охотники, пішов на охоту і зустрів 12 штук вовків – звірів. Охотники іспугались і не примінили жодного вистрілу – спасали свою жінку. Но колхозники нашого села Крикавка просять міністерство сільського господарства, щоб провести боротьбу з хіщним звірем-вовком і знічтожить його. Лет тому, а може і більше, група охотників ставали рука об руку і гучки загоняли на охотників, або труп погібшої тварини завозили в гллуб леса, де мало заходят животниє і медицина отруювала і вовк погібав і бил унічтожен».

«Поскільки Ви знаєте, шляхи боротьби з "хіщним звірем-вовком", – відповів я, – то продовжуйте боротьбу, і "хіщний звер" буде зніщений. Запевняю Вас.

Ганяйте й надалі. Про все, що трапиться, пишть нам.

Щиро Ваш
літконсультант Семен Довгий».

На третій лист я дав більш докладну відповідь:

«Дорогий тов. Шийка!

Ви повідомляєте, що у Вас на базарі молоко розбавляють водою. Це роблять і у нас, але ми з цим боремось. Наша Вам порада: купуйте молоко, приносьте додому і проціджуйте крізь марлю. Вода виллється у посуд, а молоко затримається в марлі.

Бажаю найкращих успіхів у Вашій творчій роботі.

З привітом

літконсультант Семен Довгий».

Відповівши на кілька листів, я відчув приплив справжнього натхнення і ледве встигав записувати думки:

«В своєму листі Ви повідомляєте, що Ваша сусідка дуже галаслива і щоночі не дає Вам спати. Моя порада: виженіть її з квартири і приведіть іншу. Якщо й та виявиться крикливою – затуляйте їй на ніч горлянку ганчіркою або клоччям.

Бажаю успіхів.

Літконсультант Семен Довгий».

«Ви розповідаєте, що хірург Шліман за проведені операції бере хабарі. А ви йому не давайте, то він брати не буде. Не забувайте, пишіть.

З повагою

літконсультант Семен Довгий».

«В своєму вірші Ви пишете: "хотіла б я рибкою стать". Що ж, спробуйте. Якщо Вам це вдасться, то повідомте одразу ж редакцію. Ми дамо цікаву інформацію під рубрикою "Новини області".

З привітом

літконсультант Семен Довгий».

«Вашу поему "Баян" до друку не схвалено. Ви, наприклад, пишете, що "баян цілу ніч ходив самотнім повз верб кучерявих". А з ким, цікаво, він мав ходити? З гармонією чи з балалайкою? А

куди ж дивляться дружинники? Де вона, наша славна комсомолія з пов'язками червоними та серцями гарячими?

Повідомте нас, як на подібні витівки дивиться голова сільради та секретар партійної організації, яких вжито заходів щодо порушення сну.

Раджу вам почитати книгу Маяковського "Як робити вірші". Там про поезію ясно сказано.

З нетерпінням чекаємо від Вас нових поем з конкретними фактами, цифрами. Обов'язково повністю зазначайте прізвище голови колгоспу. Бажано, щоб Ви написали нам про свиней, скільки їх, і як їх відгодовують.

Пишіть.

Літконсультант Семен Довгий».

«Гумореска, на жаль, у Вас не вийшла. Є цікаві знахідки, але ще треба багато-багато працювати. Ви, приміром, пишете, що завсвинофермою заліз у саж (про це, до речі, майже всі гумористи пишуть, тому не смішно) і йому свині відкусили носа, бо подумали, що то не ніс, а баклажан.

Цікаво, що ж то за свині у вас такі дурні, коли не розбираються, де ніс завідуючого свинофермою, а де звичайна овоча? Негайно проведіть з ними відповідний семінар, і вони зрозуміють, що до чого.

Чекаємо від Вас продовження. Обов'язково повідомте, як тепер живе завсвинофермою без носа.

Літконсультант Семен Довгий».

«Я детально познайомився з Вашою байкою "Ніж, стілець і гайка", – писав я іншому адресатові. – Твір мені дуже сподобався. Вміло і оригінально написано. Але я схильний думати (врахуйте, це моя особиста думка!), що Вам для моралі слід було б загвинтити гайку, а не розгвинчувати її. Від цього Ви б нічого не втратили, а тільки виграли б.

Бажаю творчих успіхів».

І ось відповідь на останній лист, що її я написав того ж дня:

«Ви питаєте про кролів і як їх найкраще вирощувати за методом механізатора Олександра Сташка? Раджу Вам тримати їх у

сухому місці. Після сходів цукрового буряка випускати два рази на тиждень на бурякову плантацію для винищення довгоносиків. Від цього подвійна користь: кролі швидко набирають вагу, знищуючи шкідників, і бурякові листочки значно краще розвиваються.

Взимку кролів бажано тримати в стайні. Там, по-перше, тепло, а, по-друге, кролі люблять конячий послід, який є для них найпоживнішою їжею. В цей період здебільшого кролів тримають на безприв'язному утриманні. Для цього рекомендують ланцюги, бо мотузки вони надто швидко з'їдають. Бажаю Вам усяких гараздів.

З повагою

літконсультант Семен Довгий».

Віддрукувавши відповіді на машинці, я негайно відніс їх редакторові, щоб швидше почути його тепле, схвальне слово. Степан Сергійович уважно перечитав мою «працю». Наклав окуляри, деяку мить розглядав мене, наче побачив уперше, і лише після п'ятихвилинного мовчання промовив:

– Це геніально! Ви не літконсультант, а геній! – і кинув мої відповіді до редакторського кошика.

Як я допомагав приятелеві

Зустрілися ми з ним у кав'ярні.

– На ловця й вовк біжить, – вигукнув він і потяг мене за лацкан піджака в глибину зали. Після третьої чарки товариш остаточно осмілів.

– Слухай, будь другом, – сказав просто й невимушено. – Напиши на мою книжку позитивну рецензію, бо боюсь – як тільки книга з'явиться, то хтось вріже негативну.

Я згодився. Він дав мені верстку майбутньої збірки. Я її чесно прочитав і через тиждень показав рецензію.

– Геніально, – похвалив він. – Краще не скажеш. Та й заголовок чудовий – «Народження майстра». Було б добре, якби ти дав її у «Вечірку». По-перше, в мене там знайомі, по-друге, «Вечірку» майже всі читають.

Я так і зробив. Рецензію видрукували, але передчасно, бо виявилось – збірка ще не побачила світу. Цей факт страшенно засмутив приятеля. Мене ж друг, здається, зненавидів, хоч свідок сам Бог, я йому хотів тільки добра.

– Послухай, – казав я, – саме тепер, без збірки, ти став ще відоміший, ніж був би зі збіркою. По-перше, це надзвичайно оригінально – книги ще нема, а рецензія вже є. По-друге, всі вважають, що ти справді неперевершений майстер пера, бо ніхто тієї збірки, окрім мене, не читав. Усі певні, що її розкупили. Хай тепер спробують довести, що це не так. По-третє, – заспокоював я його, – ти ж сам знаєш, що тільки геніальні твори при житті геніїв не видавалися. Не видали тепер – видадуть після смерті.

Це трохи заспокоїло приятеля. Через півроку я зустрівся з ним удруге.

– Слухай, – схопив він мене знову за лацкан піджака, – ти хочеш роздавити пляшечку коньяку?

– Слава Богу, – відповів я, – ні шлунком, ні печінкою не хворію.

Ми забігли в кав'ярню. Ту ж саму.

– Нарешті в мене таки вийшла збірка, – сказав радісно він. Я мовчки потис йому руку. – Слухай, – вів далі приятель, ти не міг би написати на мене рецензію?!

Я мовчки поставив склянку. Це мене насторожило.

– Не бійся, – сказав він, – цього разу не таку, як ту...

Скромнішу. Трохи дифіраблів, трохи аналізу й стільки ж наприкінці критики. Словом, типово стандартну.

Сумління в мене було не чисте. Тому мені хоч як-небудь хотілося себе реабілітувати перед ним. Я згодився й цього разу. Через тиждень знову вийшла рецензія. Без аналізу, без дифіраблів. У редакції першу частину рецензії скоротили. Залишилась тільки критика. До приятеля вдруге прийшла популярність, до мене – його ненависть.

Більше він зі мною й знатися не хотів.

Незабаром приятель, очевидно, знайшов собі нових друзів, бо в одній із газет несподівано для мене з'явилась репліка.

«Читачів дивує, – писалося в ній, – як могла з'явитись така малокваліфікована рецензія в такій поважній газеті? І хто її автор? Звичайний середній письменник. В рецензованій книжці він побачив лише штампи, примітивізм і надуманість. А чи знає він, що в правій шухляді письмового столу письменника в синьо-зелених папках лежать просто геніальні речі, які очікують свого часу й видавця?!» Нижче підпис: «Іван Бураченко, фрезерувальник заводу "Червоний гумовик"».

Я зрозумів, що на цей раз я просто таки змушений допомогти приятелеві. І, нарешті, довести, що я йому не ворог, а друг.

Того ж дня я написав п'ять листів-відгуків від людей різних професій. Картав свою власну рецензію й хвалив його збірку. Один відгук був від ударника-машиніста козятинського депо, другий – від групи пасажирів Одесько-Кишинівської залізниці, третій – від знаменитого дояра із Запоріжжя, четвертий – від агента держстраху, п'ятий – від ревізора КРУ. Але цього мені здалося замало. Я боявся, що не всі ці відгуки опублікують. Тому рідного дядька зі Спиридонівки попрохав дати ще й телеграму. Дядько подумав, що мова йде про мою нову книгу й організував замість однієї телеграми дві: одну – від себе, другу – від тітки, яка ще й досі ниділа на дівочому прізвищі. В обох телеграмах просили книгу перевидати, збільшити тираж і більшу частину книг розподілити на села.

Свого сусіда, який їхав туристом до НДР, я ледве вмовив, щоб він десь у районі Веймера опустив листівку, написану латиною:

«Милий Петре! Ми трошки знаємо українську мову. Книгу твою прочитали в оригіналі. Колосаль! Дуже харашо! Зер гут!

Цілуємо й жмемо руки. Твої: Генріх Белль, Агата Крісті, Фенімор Купер і Едсон Арантес до Насіменто, а по-вашому – Пеле».

Втім, я не сумнівався, що редакція цими листами зацікавиться, «Їх повинні надрукувати, – казав я сам собі, – хоч не всі, то частинку. Лише тоді я покажу приятелеві копії цих листів і в усьому зізнаюсь. Нехай знає: я хотів йому тільки добра».

Редакція газети справді зацікавилася цими відгуками й використала їх на своїх сторінках...

Приятель прибіг до мене додому.

– Ти читав? – влетів він схвильований і, замість привітання, кинув на стіл «Літературку». – Уявляєш, написали фейлетона. Мовляв, я організував авторецензії, автовідгуки, автолисти. Але клянусь тобі, як перед Богом, я написав тільки один лист, другого допоміг скласти племінникові, що працює на заводі «Червоний гумовик». Присягаюсь!

Я йому повірив.

– Але яка падлюка написала решту?!

Я скромно промовчав. Бо знаю – скромність прикрашає людину!

Як я став жартівником

Ніколи не думав, що я такий веселий і дотепний чоловік. Досі мені здавалося, що я похмурий і малопривітний. «Зайва людина в товаристві», – часто думав про себе. Анекдотів розповідати не вмю, каламбурити – від Бога не дано, а щоб сказати щось веселе і викликати у присутніх усмішку – зроду не вдавалось.

Досі я вважав, що почуття гумору – то щастя інших. А це недавно побував у Запоріжжі. І жартівником став. З'їздив на Бабурку. Це так у народі кажуть на один із нових запорізьких районів. Офіційно він називається Хортицький житловий масив. Тут вам – і майбутні житлові багатопверхові будинки, і крамниці, і дитячі садки, і поліклініки, і аптеки, і їдальні, і...

Одне слово, запорізький розмах. На цьому масиві трудяться сотні будівельників: каменярі і штукатури, малярі і сантехніки, виконробі і бригадири. Одні котловани копають, інші фундаменти закладають. Треті стіни женуть, четверті облицьовують, «марафет» наводять.

– А як у вас тут харчують? – цікавлюся. Є їдальня чи буфет? А може, вам гарячу їжу в термосах сюди привозять?

А запоріжці як візьмуться за животи, як зарегочуть.

– Ну й комедіант! У нас давно такого не було.

Мені аж моторошно стало.

– Я розумію, – зніяковівши, почервонів я. – Стаціонарних їдалень ви для себе не будете, але якісь пересувні їдальні у вас же є?

Лиш сказав я оце, один із будівельників як стояв, так зо сміху і впав.

– Оце, – каже, – веселий чоловік до нас завітав. Звідки ти до нас приїхав?

Я признався. А вони в один голос:

– Воно одразу видно, що гуморист. Про пересувні їдальні питає...

– Ну, тоді, може, вас пересувні якісь буфети обслуговують? Гарячу каву привозять, чай?

– Слухайте, – підходить до мене один із будівельників, мабуть, старший. – Я вас серйозно прошу, не треба...

– Що «не треба»? – не зрозумів я.

– Не треба так жартувати. Нам ще півдня працювати. Ми й так уже кишки понадривали від ваших жартів.

– Але чай, – повторюю, – чай гарячий ви п'єте?

– П'ємо, – відповідають і знову регочуть. – П'ємо чай, кидаємо туди цукор. Воду самі у чайниках, у побутовках кип'ятимо. Харчі з дому носимо у каструльках, банках. Молодь, та, що в гуртожитках живе, по найближчих гастрономах бігає. Ікру кабачкову їсть, ковбасу...

– А як дієтники?.. – Я не договорив, бо всі, хто був на будівельному майданчику, так і попадали. Цим запитанням я доконав їх остаточно. Вони так сміялися, що з найближчих новобудов обсипалася штукатурка.

– Будь ласка, – благали вони мене. – Не смішіть нас, краще поїдьте у комбінати, у трести і там посмішіть. Нас не треба. Ми ситі, – кажуть, – ось так, по зав'язку.

Поїхав у інший мікрорайон. Там теж новобудови.

– Комплексні обіди, борщі в термосах? – глянув якимось недовірливо на мене бригадир. – Ти що, смієшся?

– Не сміюся, – цілком серйозно відказав я.

– А «Сидора», не хочеш? Ми усі, голубе, «сидори» носимо. Холостяки по гастрономах в обідню перерву мотаються. І ти, сміхотворцю, мотай звідси і не сміши людей...

Ну, думаю, це на Хортиці по-дідівському будівельники на «Сидорах» сидять. Але, скажімо, на Космічному масиві – там, певне, інші порядки – сучасніші. Я – туди. Зустрічаю й тут будівельників і кажу:

– Хлопці, хочу у вас щось запитати, але у мене до вас прохання: якщо не до ладу скажу, не смійтеся, будь ласка. Бо я цього не перенесу. – І наважився – запитав.

Спочатку на об'єкті настала така тиша, що здалося, на мене один з дев'ятиповерхових будинків падає. А тоді... А тоді будівельники як гримнуть сміхом – у найближчих трьох новобудовах, що по вулиці Малиновського і Чумаченка, аж труби полопалися.

«Ну, досить», – сказав я сам собі і рушив у мандри по запорізьких будівельних трестах.

Обпікшись на новобудовах, у кабінеті начальника комбінату я вирішив діяти обережно. Питання так руба не ставив. Боявся, що й тут присутні схопляться за животи і почнуть кишки від сміху

надривати. Перше запитання: як харчують будівельників на віддалених від міста об'єктах, – я поставив керуючому одного з трестів.

– Як харчують? – перепитав він мене, і я похолов.

«Ну, – гадаю, – зараз у кабінетах від реготу додолу люстри попадають". Коли ж ні.

– Добре харчують, – цілком серйозно почали вони. – У нас на об'єктах є їдальні-роздатки. Вранці ми своїм будівельникам гарячі пироги з повидлом розвозимо. Чай, каву. В обід по бригадах у термосах – борщі, супи, котлети. Одне слово, перше, друге, третє... Тарілки, ложки, виделки в побутовках заздалегідь розкладаємо. Дієтникам ми...

Я більше не слухав. Усі говорили без найменшого натяку на іронію. І тут уже не стримався я. Сміх так мене й розпирив. Цього разу наступила моя черга сміятися.

А це, написавши фейлетон, подумав: і ти, читачу, посмійся.

Як я ходив у довгожителів

Досі я знав кілька способів, як стати довгожителем. Перший із них – залишити постійну прописку в центрі міста й поселитися у центрі Кавказьких гір. Другий: уранці (бажано до сходу сонця), увечері (як сонце упаде за обрій) і вдень (під час обідньої перерви) бігати навколо міста чи села, але так, щоб не викликати підозри в перехожих і міліції.

Ні перше, ні друге мені не підходило. Ставати йогом чи «моржем» я не хотів. По-перше, не переносив у ліжку гострих цвяхів, по-друге, віддаю перевагу теплій ванні перед крижаною ополонкою.

– Наш сусід, – якось сказали мені друзі, – був і «моржем», і йогом, і культуристом, але недавно, на п'ятдесят другому році життя... Одне слово, ти зрозумів?! Серце не витримало перевантаження...

Вони мене переконали. Тим паче, що й мені то було не до душі. Я хотів стати довгожителем (та й зараз хочу), але без гір, біганини, цвяхів та ополонки.

«Сміх – запорука довголіття», – теплого травневого вечора прочитав я статтю покійного професора з геронтології, надруковану з скороченням у «Вечірці».

«Оптимісти живуть довше», – підкреслював професор у статті, якій я повірив.

Уранці я, веселий і життєрадісний, побіг до магазину.

– П'ятдесят грамів масла й стільки ж ліверної ковбаси, – промовив я, посміхаючись до продавщиці.

– Ви що, смієтесь?! – перепитала вона мене таким голосом, що я подумав: «Переді мною не продавщиця, а продавець».

– Веселі люди живуть довше, – процитував я собі уривки із статті. – А ось бурчуні і неприємні продавщиці вкорочують собі віку й навіть цього не підозрюють.

Мені чогось стало легко й весело, і я розсміявся.

– Хіба можна з хворою людиною так поводитися? – почув я позаду себе чийсь співчутливий голос. Я оглянувся і посміхнувся.

– Оптимізм – це передумова здоров'я, – радістю світилися мої очі.

– Я не про вас, – знітилася молодиця. – Ви дужий і гарний чоловік, – додала вона.

Я їй вдячно посміхнувся. Продавщиці – теж. Остання відповіла мені взаємністю.

«І вона бореться за довголіття», – подумав я, забравши масло, лівер і здачу.

– Куди преш? – запитав мене товариш, ускакуючи поперед мене до трамвая через задні двері. У відповідь я тільки лагідно посміхнувся і подумав: «Я житиму довше, ніж ти, нахаба». Він розгубився.

– Пробач, – посміхнувся він, і взяв мене попід руку, й повів туди, де висіли таблички з жовтими літерами: «Місця для інвалідів та дітей».

– Поступіться, бабусю, будь ласка, місцем товаришеві, – промовив несподівано для мене він.

– Смієтесь? – запитав я його.

– Ну, що ви? – лагідно й ніжно посміхнувся він. – Сідайте, сідайте!

– Насміхаєтесь? – не втерпів я. – Але пам'ятайте: глузування не має нічого спільного ні з сміхом, ні з оптимізмом.

– Ну, звичайно, – цілком серйозно погодився він зі мною. – Хіба можна сміятися з людського горя?!

– Ні в якому разі, – сказав я вголос, маючи на увазі: «Ні в якому разі на цього типа не сердитися, скільки б він не намагався тебе роздратувати».

– А чого це у вас посмішка на вустах? – усе ж не втримався я і тут-таки згадав, що мудрий Арістотель радив своїм учням завжди й усюди сміятися. «Смійся, – картав я себе. – Так ти довго не протягнеш. Треба сміятися. Хочеш ти цього чи ні».

– То я просто так, – усміхнувся ще щиріше він.

– Скільки вам років, бабусю? – запитав я стареньку, що намагалася поступитися мені місцем.

– Сто сім, синку, – всміхнулася вона мені у відповідь.

У трамваї запала тиша.

– Як це вам удалося стільки прожити? – поцікавився я.

Вона знизала плечима.

– Мабуть, усе життя посміхались? – Я ніжно, майже по-синівському їй посміхнувся.

– Так, так. Я усе життя посміхалась, – перелякано мовила вона. – Все життя.

– Сміх – це довголіття, – твердо й упевнено промовив я. – Ви ще й читаете без окулярів?

– Читаю, читаю, – спохмурніла бабуся і попростувала до виходу. Разом з нею підвелось ще кілька жінок. Обличчя їхні були насуплені й злі.

– Люди, які бачать усе в темному світлі, – живуть менше, – гукнув я і собі вискочив із трамвая.

– Привіт! – посміхнувся мені водій.

– Привіт! – розреготався у відповідь я.

Настрій у мене справді був веселий і життєрадісний, але люди на зупинці чомусь переді мною розступалися або трималися обіч.

– Ще Гіппократ і Демокріт людям прописували сміх, як найкращий засіб проти всіх недуг і хвороб, – сказав я сам собі й пішов, усміхаючись, на роботу.

– Добридень! – привітався я зі своїм начальником, розтягуючи рота до вух.

– Добр..! – промовив якимось здивовано він і глипнув спочатку на свої штани, потім на мене, після цього підморгнув здивовано одним оком і щез у кабінеті, забувши потиснути руку, яку я простягнув.

– Чого ти весь час смієшся? – не витерпів і запитав мене колега, помітивши, що усмішка з мого обличчя не сходить і найближчим часом не збирається зійти.

– Люди, які тренуються сміятися, – почав я пояснювати йому, – зміцнюють свої легені, поліпшують кровообіг мозку. Веселий сміх освіжає тіло, знімає втому і тонізує організм, як безалкогольний напій «Росинка».

– Серйозно? – посміхнувся він.

– Цілком! – засміявся я. – Коли хтось сміється і тобі хочеться сміятися – смійся. Ніколи не стримуй себе. Сміх – це здоров'я. Усі довгожителі на землі – оптимісти, – серйозно закінчив я, хоч очі мої і душа сміялися.

Так продовжувалося десь із місяць. Я справді почував себе бадьоро, життєрадісно. Коли йшов вулицею, робив величезні кроки й дуже широко розмахував руками. «Сміх – це енергія, відновлення відмираючих клітин. Сміх – це оптимізм», – казав я сам собі й іншим.

Люди часто оглядалися на мене, і я довго не міг зрозуміти, що їм на мені так подобається: югославські штани, чехословацькі черевики чи київська краватка, яка була мені за теплу сорочку й шарф?

Інколи я вибухав сміхом просто на кухні під час обіду чи в спальні перед сном.

– Що таке? – перелякано дивилася на мене дружина.

– Нічого. Сміюсь! – посміхався я.

– Чого ж ти смієшся? – дивувалася вона.

– Просто так. Сміюсь, і все. Сміх ще, здається, не заборонений? Принаймні в нас у квартирі?

– У тебе голова не болить? – питала вона мене.

– Навпаки. Я почуваюся цілком нормально.

Вона приклала мені руку до чола, похитала головою і вийшла.

– Ти так довго не протягнеш, – гукнув я їй. – Треба частіше сміятися. Будь оптимісткою. Оптимісти живуть довше!

Дружина вийшла до сусідів. Мабуть, поділитися цим нововідкриттям.

Десь за два тижні мене викликали до Петра Семеновича.

– Заходьте, заходьте, товаришу Фартушняк, – посміхаючись, підвівся мені назустріч Петро Семенович. «Очевидно, теж читав статтю, – подумав я про нього, помітивши на його устах усмішку. – Веселі люди живуть довше. А сварливі й нахаби вкорочують віку і собі, і ще комусь».

– Скажіть, будь ласка, – продовжуючи мило усміхатися, почав він розмову. – В лікарні ви давно були?

– Вчора, – відповів я.

– Що вам сказав лікар?

– Повністю зі мною погодився. Сказав, що ще колись древні греки...

– Про греків потім, – лагідно усміхаючись, перебив він мене. – З чим він погодився?

– Із статтею професора. Він визнав її правильною і підтвердив мою думку: «Сміятися – це справді корисно. Смійтесь на здоров'я! – сказав він мені. – Й ні на кого не звертайте уваги».

– А ліки? – поцікавився Петро Семенович.

– Які ліки? – осміхнувся я. – Сміх – це найкращі ліки...

– Я розумію, – підвівся він і погладив для чогось мою руку, чого раніше з ним ніколи не траплялося.

– Із здоров'ям не жартують, – сказав він, ходячи навколо мене, як земля навколо сонця. – Здоров'я треба берегти...

Він не закінчив. До кабінету почали боком просуватися члени профкому.

– У вас, очевидно, перевтома, – на закінчення сказав мені голова місцевкому.

– Навпаки, – усміхнувся я. – Саме тепер я почуваюсь як ніколи...

– Ви, будь ласка, з нами не сперечайтесь, – перебив мене Петро Семенович. – Нам краще знати. Адміністрація і місцевком вважають, що вам не завадило б десь відпочити. Скажімо, в горах. Як ви на це?

«У горах живуть довгожителі», – згадав я статтю професора й уголос додав:

– Я нічого не маю проти.

– Проти чого?

– Проти думки адміністрації і місцевкому. Тим паче, що ця думка так співпадає з моєю, – усміхнувся я і щиро, з вдячністю потис усім руки.

Отак я став спекулянтom

Я вже не стану розповідати про те, як голова правління райспоживспілки Ананій Харитонович Короп в день приїзду обласних керівників виставляє у вітринах торговельних точок масло, перець, цукор, відповідний асортимент ковбас і таке інше й забирає ці товари з вітрин, коли ще й не вляжеться курява за лімузином начальства. Розкажу краще, як я став спекулянтom.

Виявилось, що для цього потрібно зовсім небагато. По-перше, жити обов'язково в тому райцентрі, де є маслозавод, але нема масла, по-друге, перед виїздом до обласного центру своїм сусідам (можна й співробітникам) сказати:

– Маріє Миколаївно, Іване Онуфрійовичу, завтра їду до Вінниці, що вам привезти?

Оце і все. Марія Миколаївна попросить привезти два кілограми масла для себе, два для бабусі (шоколадного і такого) і один для сусідки, п'ять пачечок дріжджів, трошки лаврового листячка, сто грамів пахучого і сто грамів гіркового перцю. Іван Онуфрійович замовить бичків для пива (він дуже любить бички) або півпуда тарані і з кілограм ковбаски. Тьотя Мотя з десятком-два воскових свічок і при цьому обов'язково випалить таке:

– Тридцять з лишнім електростанцій у райцентрі, а світиш очима.

На Аллочку і Лорочку шкарпетки, штанята, кілограм помаранчів. Віра Самсонівна – калоші для Петра Власовича і, як будуть, то туфлі 47-го розміру й костюм, який є, за будь-яку ціну, аби лише 6-й зріст і 56-й розмір. Це вже костюм, як сидів на Петрові Власовичу.

Замовлення отримав. У першу чергу купив книжечку і позаписував усе, щоб чого не забути. А дружині відрепортував:

– Цьомочка, ну, не міг! Ну як? Ну, кому відмовиш? Петру Власовичу – душа, не людина, Івану Онуфрійовичу – золотий чоловік, Марії Миколаївні – душа, не жінка, тьоті Моті – жінка-дзвіночок, Віра Самсонівна – собі не візьме, а іншим віддасть. Кому відмовиш?

– То їдь, чорти б тебе забрали. Раз такий верблюд, то тепер ці пакунки на своєму горбу (це на мою спину) при.

– І буду перти. Дам телеграму, а ти виїдеш тачкою, забереш товар.

– Почекаєш. Ти мене бачитимеш, як свою потилицю.

Поїхав. Здав квартальний звіт і по крамницях. Взяв ковбаски, взяв дріжджів, помаранчиків, свічок. У Вінниці (крім тарані) все є. Очі розбігаються. Навіть те, що у нас розхватали б, то тут не беруть.

Коли це приступився до купівлі вершкового масла. Взяв півпуда, тобто 8 кілограмів, аж згадав, що й додому, собі потрібно.

– Ще, – кажу, – два кілограми на терези киньте.

А мене ззаду хтось за лікоть так ніжно-ніжно взяв і майже лірично промовив:

– Громадянинне, пройдемо.

– Куди, – повертаюсь до нього, – пройдемо? Що це означає?

– В міліцію пройдемо. Я за вами з ранку слідкую. Дрібна спекуляція...

– Ви що? Та я ж, той, страховий агент. По страхуванню життя людей і худоби, а ви на мене спекулянт.

– Знаємо ми вас, агентів. У нас були й такі, що керівниками відрекомендовувались. Не пройшло. Громадянинне, не опирайтесь. Даремно це. Пройдемо.

– А я не піду. Чого це? З якої статі?

– Громадянинне, авторитетно заявляю, пройдемо і без усяких дискусій. Це пом'якшить вашу долю.

– Та ось документи. Страховий агент Свирид Калістратович Грибенко. Міліція ж видала, а ви мені «пройдемо».

... Глянув, а в крамниці людей під саму зав'язку. Коли якась бабка запитує сусідку:

– Що це тут таке сталося?

– Спекулянта зловили. Кажуть, на 8 тисяч масла взяв, пів'ящика дріжджів, свічок декілька мішків, перцю, листя. На машину навантажував, та не встиг. Міліціонер застукав.

– І правильно, – крикнула вголос симпатична молодиця, – так їм, спекулянтам, і треба. Правильно, товаришу міліціонер, беріть. Тут день і ніч робиш, на пудру не хватає, а він бач, яку морду напас.

– Це хто морду напас? Я морду напас?

– А хто ж, я, по-вашому? Я, по-вашому, машинами масло вершкове перепродую та з Криму листя та перець на спекуляцію у Вінницю привожу? Знаю я вас.

– Дамочка, ви знаєте цього громадянина? – зрадів міліціонер.

– Я їх усіх знаю.

– Чудесно. Як ваше прізвище, громадянко?

– Моє? А для чого моє? Ви його питаєте. Я тут при чому?!

– Громадянко, – сюр-р-р-р, – пройдемо. Ваше прізвище? Допоможіть слідчим органам викрити, розумієте, зграю спекулянтів. Ви його особисто знаєте? Машиною з Криму возить, кажете?

– Чого ви до мене вчепилися? Я його вперше бачу.

– ... Що тут таке трапилось? – запитують нові відвідувачі.

– Цілу групу спекулянтів розкрили, – відповіла якась жінка, що стояла недалеко від мене, – кажуть, приїхали на машинах з Криму. Повні машини перцю, лаврового листя. Усіх накрили.

– І на багато товарів взяли?

– На мільйонів вісім, чи що! Точно не знаю.

– ... Сімочко, що таке?

– Бандитів зловили. Кажуть, мільйонів вісімнадцять грошей у магазині взяли, товарів на величезну суму і серед білого дня. Двох піймали. Оце, бач, оцю жінку і отого мордатого, а решта!..

– Яку жінку?

– Та ось ту, що фарба на губах поблідла.

– Вероніку Матвіївну? Вероніко Матвіївно, невже це правда?

– Дама кинулась до своєї знайомої.

– Правда. Ні за що, ні про що й мене забрали.

– Ага-а! Ще одна. Ви, значить, теж, громадянко, з ними? Сергєєв, затримай і цю.

... Віз я додому пусту тачку.

Ресторан – не аптека, або Як я став алкоголіком

Все почалося з чарки. І тільки тоді, коли я почав регулярно пити, дійшов висновку, що люди не народжуються пияками, а стають ними. Їх часто до цього обставини примушують. У мене теж були такі обставини – моя робота. Більшу частину свого свідомого життя я, можна сказати, їжджу. А якщо їдиш, то десь і харчуєшся. Наживаєш гастрити, коліти, холецистити, а останнім часом – у мене руки почали тремтіти. Я – до лікарів – рятівників наших.

– Алкоголізм, – кажуть. – Перша стадія. До цирозу печінки ще далеко, але час уже переходити на травку і мінеральні води.

– Як же я перейду на травку, – кажу, – коли я весь час у відрядженнях?!

– А вас що, у відрядженнях, примушують випивати?! – цікавиться лікар.

– Та ні, – відповідаю. – Не примушують. Сам п'ю. Харчуюсь останнім часом у ресторанах. В їдальнях гастрит нажив. А в ресторанах ніби й краще готують, але обслуговування знаєте яке? Приходите, сідаєте, підбігає офіціантка. «Слухаю вас».

– Щось на перше, на друге і чай, – замовляю.

– І все? – якось здивовано округлює підмальовані очі і так дивиться на тебе, що ти негайно перевіряєш, чи всі гудзики на місці.

– Ну, ще салат, – ніяковієте ви. – Пляшку мінеральної.

– Присадибних ділянок не маємо, – кидає на ходу офіціантка, – салатів не вирощуємо, – і через плече, ніби між іншим, додає:

– Мінеральних джерел теж не виявили...

Минає двадцять хвилин, півгодини, година. Товариші, що пізніше прийшли, уже по другій пляшці розпивають, а ви ще й першого не їли.

– А ви сто грамів замовте, – посміхається до вас сусід по столику. – Гукніть лишень її.

Гукаєте.

– Що тобі?

– Сто грамів, – кажу.

– Одразу б так, а то тільки голову морочиш. Салат давати?

– Давай, – відповідаєте і теж переходите на панібратський тон.

Де вперше зі мною таке трапилося, уже й забув. Пам'ятаю лише, що з того часу я постійно згадую пораду незнайомця.

Якось з Одеси від'їжджав. Поспішав. До поїзда півгодини залишалось. Зайшов у привокзальний ресторан, сів, а офіціантки снують повз мене, як моторки мимо буйка, й ніби не помічають.

– Офіціантко, сто грамів і пончик! – не витримує. – Поїзд відходить...

Не встиг закінчити – аж дві прибігло.

– Може, буженинки візьмеш?

– Давай, – кажу, – тільки швидше!

І почалося. Був у Конотопі – пив, був у Ялті – пив, у Жмеринці – пив, у «Буковині», що в Чернівцях, – пив, у ресторані «Умань» – пив, у Бару, в «Срібній хвилі» – пив. Де тільки я не пив?! Тепер їду у відрядження, десятку від зарплати на сто грамів залишаю. Звичка виробилася.

Днями приїхав у Луцьк. Пішов у ресторан. На душі гидко, руки тремтять. Кажу офіціантці:

– Дай, серденько, пообідати.

– І все?

– Все, – відповідаю. – Більше не п'ю. Руки дріб вибивають, лікарі не радять... зав'язав. Ну, може... пляшку мінеральної...

– Ресторан – не аптека, – відповідає.

– Це хто сказав? – по наївності перепитую.

– Іван Харитонович, – відповідає, – директор нашого ресторану.

«Що ж це таке, – сам собі гадаю, – я б і сто грамів замовив, так лікарі ж забороняють!» А може, мінеральної і справді у ресторані нема. Коли ж гульк... За сусіднім столиком... пляшка «Української» і... дві пляшки мінеральної. Таке мене зло взяло. «Якась ресторанна дискримінація!» – сам собі кажу.

– Вони раніше за вас прийшли, – тихо шепче мені на вухо офіціантка.

– Де ж раніше, коли...

– Вони по телефону замовляли.

– А мінеральну воду з собою з аптеки принесли? Так? – посміхаюся і відчуваю, що руки знову починають тремтіти. – У такому разі дай хоч сто грамів. Щоб заспокоїтись...

– І пляшку пива?!

– Води. Мінеральної, – благаю я. – Люблю запивати.

– Поцікавлюсь у буфеті. В моєму холодильнику кінчилася. Можеш перевірити.

І випив. І в Луцьку випив, як і в «Умані», як і в «Буковині». За здоров'я директорів. Усіх підряд: луцького, уманського, чернівецького, херсонського, шепетівського і за всіх інших, тут названих і не названих. Хай, думаю, краще руки тремтять, зате хоч нерви збережу. А нерви, як відомо, основа здоров'я. До пенсії ще далеко. А їсти ж хочеться...

Я і мої родичі

Коли ви хочете розшукати своїх далеких родичів, зверніться до мене. Я пораджу. У мене своя таємниця. Я можу її звірити, але за однієї умови: гумореску читати до кінця.

Я довго жив непомітною людиною. Усі свідомі роки мені здавалося, що в мене нема не тільки родичів, але й знайомих. Ніхто мені не писав листів, не надсилав вітальних телеграм, а тим більше не повертав боргів. А це несподівано почалося щось неймовірне: щодня листоноша приносить добрий десяток листів, щотижня – щонайменше п'ять телеграм і щовечора виклик на телеграф для розмови з одним з своїх родичів.

Всі до одного обіцяли негайно взяти відпустку і приїхати в гості, щоб якнайшвидше побачитись. Бо дехто вже й не уявляє, який я з себе.

Родич з Охтирки, маючи виразку шлунку, заради цього жертвував путівкою до Кисловодська, де мав лікуватися.

Родич з Пирятина міняв сонячний Коктебель на відпочинок у моїй малогабаритній квартирі.

Родич з Бершаді через день запитував, чи не серджусь на нього за «той борг». Хоч, наскільки я пам'ятаю, нікому ніяких грошей у Бершаді не позичав.

Родич з Крижополя пообіцяв дістати холодильник без черги і аж дві соски-пустушки, з якими в Києві, як він сказав, «зараз сутужно».

Родич з Гайворона натякав на «бархатний сезон» у Криму і про свої зв'язки з курортною конторою.

Від такої уваги я розчулився. Тільки уявити: кожен з них чимось ризикував заради мене і всі до одного запевнили, що обов'язково приїдуть.

Вчора навідався перший. Щодо мене, то я його теж бачу вперше. Мабуть, тому він ще з порога запитав:

– Петре, невже ти не пізнав рідного брата сестри моєї жінки?

Я таки його не впізнав. І крім того, й досі не знаю, чому він мене назвав Петром. Потім він мені розповів про два жахливих випадки, що трапилися зі мною в дитинстві. Перший, коли я топився і він мене витяг ледь живого з дна Ладозького озера. До речі, я там ніколи не був.

Другий, коли я провалився в льох, зламав собі ліву ногу, праву руку та розтросив навіпіл голову. Я заплакав, коли дізнався від нього, що в ті тяжкі дні всі родичі безнадійно махнули на мене рукою і замовили півтораметрову труну. Та, дякуючи йому, єдиному з родичів, я вижив і встиг закінчити університет з відзнакою. Хоча перед цим усі родичі запевняли, що моя голова «такого навантаження не витримає». Я витримав, бо родич мене виходив і навіть свого сина назвав Петром. На честь мене.

Скупі чоловічі сльози забриніли на моїх віях.

– А ти мене, мабуть, не пам'ятаєш?

Я промовчав.

– Тепер скажи, ти можеш подзвонити?

– Куди?

– Ти ще питаєш? Зрозуміло куди: в університет. Мій Петро залишився поза списком.. Може, хоч кандидатом.. Може ж когось відрахують...

– Але що я маю до університету?

– Ти ж його закінчував?!

– То й що?

– Невже в тебе нема там знайомих? Так ти не можеш подзвонити?

Я промовчав.

– Добре. Тоді скажи, а командувач округом приймає?

– А яке відношення я маю до командувача округом?

– Як яке? Він же наш депутат. Хіба ти не знаєш?

– Знаю.

– Добре. Тоді скажи мені номер телефону міністра...

– Я не знаю.

– А заступника міністра...

– А для чого?

– Як – для чого?!

У мене голова пішла обертом.

– Так що, дзвонити не будеш?

Я похитав головою.

– Добре. Тоді влаштуй мені один номер.

– Який номер? – перелякався я.

– Номер у готелі. На двох: на мене і Петра.

Мені зробилося млосно. Можете собі уявити, що станеться зі мною, коли з таким проханням приїде до мене решта родичів!..

Тепер ви знаєте, що потрібно для того, аби розшукати своїх родичів? Закінчити університет і мати там хоч одного знайомого.

Моє секретарювання

Якось уже склалося так, що я став особистим писарем доповідей у Анапеста Івановича Лавриненка – нашого шановного керівника. За цю роботу я завжди брався з таким, приблизно, бажанням, як старий до танців.

Напередодні наради я піднімався на другий поверх, Анапест Іванович в такі хвилини (і тільки в такі!) виходив з-за столу, обнімав мене за плечі і по-товариськи говорив, переходячи на «ти»:

– Ти знаєш, друже, роботи по горло. І ще, чорти його батька, оця нарада на мою голову!..

– Але ви могли б її перенести на той місяць!..

– Не можна, голубе, під осінь пізно буде. У нас же соцзобов'язання. Сам розумієш... Сьогодні ж треба писати доповідь.

– То, може, вам допомогти? – пропонував я свої послуги, бо твердо знав, що все одно Анапест Іванович зажадає їх сам. Але не зараз, а так через годину-другу після своєї передмови. Навчившись пропонувати свої послуги, я став набагато розумнішим, ніж був. Принаймні тепер мені не доводилося писати подібних доповідей коштом свого сну.

Того ж дня я мав написати ще велику статтю для газети про боротьбу з довгоносиками, яких я, до речі, і в вічі не бачив. Я запитав, коли відбудеться нарада молодих тваринників, і вже хотів іти, коли Анапест Іванович додав:

– Не забудь про конкретні живі факти, щоб доповідь снотворно не діяла на мене й слухачів.

Словом, я його зрозумів. До писання приступив одразу ж. Час використовував раціонально: один абзац – у статтю і двоє речень – у доповідь. Це не так стомлювало і до того ж переключення мозку з однієї ділянки роботи на іншу давало більшу продуктивність.

Робота посувалася, але мене нервували телефонні дзвінки з редакції. Після кожного з них я згадував «душу» Анапеста Івановича (хоч був переконаний, що душі у нього немає). А потім почав дзвонити і сам Лавриненко: «Чи багато ще залишилось писати?» У мене уривався терпець, і я почав згадувати матір Анапеста Івановича, хоча достеменно знав, що вона померла ще торік і не варто було турбувати стару в домовині. «Чорти б вас

забрали з вашими дзвінками!» – міркував я, налягаючи то на статтю, то на доповідь.

Через три години наукову статтю «Як боротись з довгоносиками» та доповідь Анапесту Івановичу було закінчено, і я з полегшенням сплюнув в урну.

Статтю я негайно відніс до редакції, де її знову чомусь правили, а відповідальний секретар газети Діма Самійлович (так його тут називали) навіть запитав:

– Звідки ти взяв, що довгоносики їдять конюшину, коли кожному дурневі відомо, що вони найчастіше живляться кукурудзяним силосом?!

Тільки Анапест Іванович не зробив ніяких зауважень до своєї доповіді (за це я його поважав з перших днів свого секретарювання).

Він розпорядився передрукувати доповідь на машинці, а мені запропонував тим часом пограти в «коробочку». Це була улюблена його гра. Для більшого запалу він викликав зам-зава та секретар-друкарку «Номер два».

... На нараду тваринників прибули рівно о дев'ятій годині. Анапест Іванович уже був тут і, задоволений, поглядав на трибуну. Чекати довелось недовго. Через п'ять хвилин Анапест Іванович стояв на трибуні і виголошував хвилюючі, незабутні слова. Цю доповідь я пам'ятаю дослівно, бо її після прочитання Анапест Іванович подарував мені на згадку. Починалась вона так:

«Товариші тваринники! Сьогодні ми зібрались тут, щоб раз і назавжди покінчити зі свинством, п'янством, хуліганством і довгоносиками. (Дзвоник головуючого)... Чорти б вас забрали... дзво... дзво.. А тут ще доповідь писати Анап... їв... треба. (Аплодисменти).

Весна другого року семирічки, як ніколи, привітна, багатообіцяюча. Дощі цього року сипнули на наші поля, як довгоносики. Добре трудяться сьогодні хлібороби, буряководи, кукурудзоводи, щоб була міцна кормова база для свиней, бичків, баранів і т. п.

Ми не повинні відставати від них. Все, що буде вироблено, піде на користь великої рогатої худоби. Отже, всім вам ясно, якої шкоди завдає цьогорічний довгоносик. Корови значно гірше почали доїтись, крива надоїв круто побігла вниз.

Боротьбою з шкідниками повинен займатись не тільки голова колгоспу, а й громадськість села, комсомольська організація. На превеликий жаль, хочеться сказати, що в деяких колгоспах не перевелися ще симулянти і ледарі. Візьмімо артіль «Червоний промінь». Свинарка цього колгоспу, замість того, щоб нагодувати свиней, пішла в четвер на ярмарок продавати м'ясо, де була затримана головою сільради в ту саму хвилину, коли продавала свинячу голову й ноги. І замість того, щоб відправити свинарку з свинячою головою в міліцію, він послав її до тітки Килини, щоб та зварила з її голови холодцю. З цим, товариші, тваринники, треба кінчати.

Або ось ще один факт. У колгоспі «Золотий колос» тваринники замість того, щоб вирощувати кролів, доглядають довгоносиків нової породи. (Вигук з залу: «Для чого?» Сміх). – А ви їх запитайте для чого. Товариші тваринники! Вам відомо, як далеко вперед йшла наша наука і техніка.

Вчені нашої країни придумали новий хімікат для винищення довгоносиків. Після його вживання бички значно краще вибрикують. (Сміх у залі. Вигуки: «Правильно!»).

Як бачите, товариші, наш народ дає все для того, щоб ми працювали для свого ж добробуту. Так докладемо ж усіх зусиль, щоб взяті на себе зобов'язання не тільки виконати, а й перевиконати!»

Анапест Іванович зійшов з трибуни, як варений рак, і з злістю подивився на мене, хоч того дня йому аплодували дружно, як ніколи.

– На... забери к бісу, свою доповідь! – лагідно промовив він. – І щоб я більше твого духу в себе у кабінеті не чув!

Мої герої

«Пишіть! Критикуйте!

Вже не один зламав на критиці хребта».

Автор

До моєї кімнати несподівано зайшло 11 героїв – героїв моїх фейлетонів на чолі з Аполлінарієм Васильовичем Всюдисущим.

– Знову?.. – запитали вони.

– Що «знову»? – перепитав я.

– Знову писатимете про нас?

– Гм... можливо, а що?

– І не набридло вам про одне й те ж: п'яниць, лекторів, хуліганів, тещ, дідів...

– А ви знаєте, що у моєму районі, – втрутився Аполлінарій Васильович, – самогонників уже немає, п'яниць також, хулігани перевелись...

– Пробачте, але з-за вашої спини виглядає...

Я не договорив. Хуліган шпурнув у мене якимось тупим предметом. Начальник міліції блискавично щез. Я все зрозумів – порятунку чекати не було від кого. Я схопився за автомат, але він був без чорнила. Рука потяглася до пляшки, та до мене підступив офіціант. Він освідчився першим.

– Ви пишете, що я ображую? Так. Але чи ви знаєте, що все це я узгоджую зі своїм начальством. А от, судячи з ваших фейлетонів, ви цього не робите.

При останніх словах він мене огрів по тім'ї брудною тацею. Це саме додав таксист, запустивши у мене гаманцем, набитим старими мідяками. Решта були менш красномовні. П'яниця сказав, що пив за свого начальника-сердечника, і в підтвердження сказаного дав понюхати мені пляшку з-під «Вінницької любительської». Бюрократ доводив мені дубовими ніжками від стільця, приказуючи, що він міг би це зробити вчора, але відклав на сьогодні. Хуліган застосовував примітивне знаряддя – рукоятку фінки і кастет. Сторож просив оцінити твердість приклада берданки 20 калібру. Теща огріла деякими предметами кухонного вжитку (макогін, качалка тощо). Лектор знайомив з цитатами, забувши їх вийняти з товстого портфеля з двома замками з неіржавіючої сталі. Кербуд показував трубу і ринву. Сивобілобородий дідусь, по всьому

видать, дуже дотепний, останнім нагадував мені про звичайнісінький прапрадідівський ціпок.

З тих пір я більше не наважуюсь писати про тещ, сторожів, хуліганів, п'яниць, лекторів і мудрих дідусів.

І моя біографія

Знаючи, що автобіографії є вже в Остапа Вишні, Марка Твена, Броніслава Нушича, я вирішив, що вона повинна бути і в мене. Я її зробив якнайкоротшою, цінуючи час редактора і читача.

Прізвище та ім'я? Слід читати на обкладинці книги.

По батькові? Не обов'язково.

Примітка. Для допитливих пишеться на останній сторінці.

Число і місяць народження? Вітальні телеграми і борги можна щороку надсилати на 15 квітня.

Рік народження? Через сто років буде сто з гаком.

Місце народження? В селі Іванів, за шість кілометрів від місця народження Степана Руданського на Вінниччині.

Примітка. Знайшли в гнізді чорногозу.

Соціальний стан? Сатирик, тобто та людина, яка раніше зробить, а потім думає.

Відношення до військової служби? Був єфрейтором, зрозумів, що не дослужусь до генерала, пішов у письменники.

Рід занять? Писав ліричні вірші, над якими сміялися. Тепер пишу гуморески, над якими плачуть.

Сімейний стан?...

Примітка. Цю графу деякі мої знайомі до 50 років не радять заповнювати.

Стать? За всіма зовнішніми ознаками можна віднести до чоловіка.

Особливі прикмети? Носить при собі бумеранг, який кидає в ціль, а попадає неодмінно собі в лоба або в потилицю.

Що ще про себе може сказати автор?

1. Автор надзвичайно скромний і симпатичний. В цьому редактор може переконатися, помістивши на першій сторінці портрет автора й автобіографію.

2. Автор пише дуже смішні і дуже дотепні гуморески. Так він вважає і навіть дехто з його близьких родичів.

3. Автор молодий (був) і подавав великі (підкреслюю: не малі, великі) надії на майбутнє.

Хто впливає на автора? Остап Вишня, Степан Руданський, Карел Чапек, Василь Чечвянський, Ярослав Гашек, Робінзон Крузо і Шолом-Алейхем.

Ставлення автора до рецензентів? Не злопам'ятний. Якщо рецензія позитивна.

Кого любить автор? Себе, свої твори і тимчасово видавців цих творів.

Про що мріє автор? Щоб його книги видавали, та ще й купували.

Чого найбільше боїться автор? Нобелівської премії.

В чому автор впевнений? Що його гумор з радістю зустріне вдячний читач і прочитає в години безсоння.

Шедевр

- Я написав гумореску.
- Так собі. Нічого, – сказала дружина.
 - Е-е! Хіба ти розумієшся на творах? – розсердився я і побіг до одного знайомого в редакцію.
 - Гарна штука! Даремно сумніваєшся! Можна друкувати. Жаль, що вчора вже здали номер... Занеси на радіо...
 - Коли ти її написав? – запитали на радіо.
 - Два дні тому!
 - Чому ж приніс лише сьогодні?
 - Розумієш, сумнівався...
 - Він сумнівався! Це ж чудова річ. Шедевр!.. Занеси до двотижневика. Там тебе розцілюють...
 - Талановита штука! Де ти був півгодини тому? Пішла б у недільний номер... Занеси до «Молодіжної»... Їм ще не пізно...
 - Він ще питає: «Ну, як?» Геніально. Чехов, Марк Твен, Гоголь, О'Генрі та Шолом-Алейхем разом узяті.
 - Класична річ. Гідна товстого журналу, а не нашої скромної газетки...
 - Ви талант. Це хрестоматійний твір. Це найкраще з того, що ви написали. Ця гумореска прикрасить будь-який альманах. До речі, нам звідти дзвонили...
 - Колосально! Колосально – не те слово, просто – геніально!
 - Ти на телебаченні був? Чого ж стоїш?! Чого так на мене дивишся?
 - Шедевр! Нічого подібного не читав... Це найкраща твоя річ... Ти в газеті був? Підвечір, втомлений, я повертався додому. Зім'ятий шедевр лежав у кишені. Несподівано зустрівся знайомий з одного тонкого журналу, про існування якого я й забув.
 - Слухай! У тебе випадково немає чогось новенького?
 - Нема. Останнім часом нічого не пишеться... Уже рік, як у руках пера не тримав.
 - А із старих рукописів? – благав він мене. – Виручи, розумієш, до зарізу потрібна гумореска. Та й у шефа чудовий настрій. Будь-яке дрантя підпише. Витягни що-небудь хоч з архіву...
 - НУ, хіба що з архіву, – відповів я. – Таке можу дати.

- М-так! Річ, звичайно, слабенька. Просто погана. Зразу видно, що з твоїх ранніх вправ. Скільки вона років у тебе валялась?
- Десять.
- Воно й видно. Ну, нічого. Спробую проштовхнути! У шефа добрий настрій. Уклін!
- ... Гумореску надрукували.

Сюжет, узятий із життя

– Маска? – запитав я, пізнавши по голосу знайомого романіста-пригодника, що цікавився якимись ліками біля аптечного прилавка.

– Оригінал! – відповів він так, наче це був наш пароль.

– Не може бути! – засумнівався я, глянувши на його звернуту щелепу, приплюснутий ніс і два синці під очима.

– Оригінал, – підтвердив він. – Тільки спотворений. «Об трамвай?» – хотів був поцікавитись я, але він, ніби відгадуючи мою думку, додав: – Об власні двері, не без допомоги, звичайно, двох хлопців.

Я йому поспівчував. Ми залишили аптеку й вийшли на вулицю.

Деякий час ішли мовчки. Над нами кружляли сніжинки, переливаючись у неоновому освітленні міста веселковими кольорами.

– Де зустрічаєш Новий рік?

– А де його можна зустрічати з такою пикою? – поцікавився в свою чергу він.

– Як же це трапилось?

– Розумієш, оце якраз новий роман закінчую, а останній розділ про те, як два ведмежатники прокрадаються на квартиру героя мого твору, ламають сейф і замість грошей помилково викрадають цінні папери, ніяк не клеїться. Ніколи не бачив, як сейфи ламають... Так оце вирішив провести один експеримент, а заодно й двох зайців убити: роман закінчити й критиків задовольнити. Дивись, мо' й напишуть: автор, нарешті, знайшов оригінальний вихід, відчувається, що добре знає життя, бо твір по-справжньому цікавий і хвилюючий, герої не штучні, не надумані... Експеримент вирішив провести з приятелем в одній «забігайлівці», де бувають підозрілі люді...

Спочатку випили по склянці «Перлини степу», потім перейшли на «Оksamит України», а тут, як на гріх, жодного типа підозрілого. Самі інтелектуали. Коли це заходять двоє. Один у картузі, другий при модерній краватці. З сигарами в зубах. Так і просяться на сторінки роману. На щастя, й зупиняються поруч, –

романіст на хвилинку замовк, запалив цигарку й через хвилю додав:

– Ну й погода!..

– Мм-да, – згодився я. – Ну, що ж далі?..

– А далі я почав свій експеримент... «Оце днями, – кажу своєму приятелю, та так, щоб і ті типи чули, – сусіда з Америки повернувся. Дід у нього там був, та помер. Спадщину йому заповів. Доларів сто тисяч готівкою». Уявляєш?! Вигадує, а сам із тих типів очей не спускаю. Бачу, нащулили вуха. А я далі теревеню, що, мовляв, цьому недоумкові дід отой залишив багатющу спадщину... «Ти ж його знаєш, сусіда мого? – навмисне запитую приятеля. – Із сімнадцятої квартири... Ну, той, що має такий пришелепкуватий вигляд?!»

«З твого ж будинку?» – питає приятель.

«Так! Ми ще на нього кажемо "дерев'яна морда". І тут кажу адресу вигаданого сусіда, а насправді називаю свою...

«Цікаво, яким робом вони до мене пролізуть, – думаю, – та чи вдасться їм розпечатати отой мій поганенький сейф, у якому я рукописи зберігаю».

Отож попиваємо вино. Та я ще розпатякую, наче той розділ із роману читаю. Що нібито мій сусіда долари ні в банк, ні в ощадкасу не здав. З Америки спеціальний сейф привіз у вигляді холодильника: з фотоелементом, із сиреною й подвійними стінками. Цими днями кадилак купив. Нахваляється, що на ті гроші, які залишилися, десяток таких кадилаків купити може... І тумбочку-бар, яка сама виготовляє віскі й кока-колу! Могли б завітати до нього, та поїхав десь у село Новий рік стрічати...

Постояли ми після того хвилин десять-п'ятнадцять, а ті типи з сигарами хоч би що.. Вино дудлять.. Про якісь труби гомонять. Ніби їх ті долари й не цікавлять... «Ну, – думаю, – чим би їх ото ще заінтригувати...» «Окрім доларів, – кажу, – бабусині браслети привіз вартістю на один мільйон вісімсот тисяч, знаменитий бразильський алмаз "Аміго" й золотий сервіз, розцяцькований діамантами. Бачу, не допомагає. Розчарування мене взяло, не питай. «Не вдався експеримент, – думаю. – Пропав сюжет, узятий із життя. Доведеться знову в знайомого криміналіста консультації брати, як ведмежатники сейфи відкривають».

Випили ми з приятелем ще по одній і вирушили по домівках.

Приплентався додому десь через годину. Тільки відчинив двері, а хтось, як лусне по тім'ю!.. Ледве на ногах устояв.

– Стий! – кричу. – Що ви робите? Свій...

Коли це один бере мене за барки (той, що з модерною краваткою) й каже:

– Аа! То це ти, старий! Вирішив сусіда провідати?.. Ну, ну, давай... Пошукаємо ті діаманти разом...

Глянув я на їхню роботу, аж сум огорнув. Один карбідною лампою смалить спинку мого нового холодильника, а другий зубилом б'є. А сейф з рукописами й не зачіпають.

– Груба, – кажу, – робота, хлопці. Примітив. Начаділи та й грюкаєте тим зубилом так, що сусідам з третього під'їзду чути. Так діло не піде. Давайте спочатку грам по сто коньяку вип'ємо, а тоді й до роботи візьмемось.

– А як господар нагряне?

– Не нагряне, – відповідаю, відкриваючи холодильник. – Господар – це я. А щодо сусіда, – все то вигадка. Художній домисел.

Вони й роти пороззявляли. Той, з краваткою, ще раз хотів був огріти, та «колега» стримав.

«Що ж ти, – кажуть, – провокуєш? Ми давно "зав'язали", а ти "тумбочка-бар, сейф з фотоелементом"... Збуджуєш старі інстинкти! Думаєш, нам твої долари потрібні? Професіоналізм заговорив. Захотілося нам той американський сейф побачити. А ти?!»

Важко сказати, чим би це закінчилось, якби я їм про все чесно не розповів. Добре, що хоч повірили, а то, мабуть, не довелося б докінчити мені отой роман. Дуже вже не хотілось хлопцям знову за грати потрапити. Та я запевнив їх, що нікуди не скаржитимусь. Адже сам винен. А хлопці справді гарні виявились. Тепер слюсарями в жилкомунуправлінні працюють... Допив я з ними ту пляшку коньяку. Вони мені за це ще й умивальник, раковину полагодили. На тому й розійшлися. Жаль тільки, в холодильнику встигли-таки спинку вирізати.

А щодо розділу – тепер допишу. Хлопці розповіли про своє колишнє життя. На три романи вистачить. Як бачиш, знання життя себе виправдовує...

– А як ніс? – запитав я.

– Ніс? А що ніс? Заживе. Мистецтво вимагає жертв!

Тираж

Мій брат – письменник. Саме тому мені так заздять сусіди, хоча, відверто кажучи, я заздрю їм.

Про те, що мій брат письменник, я не знав, між іншим, все своє життя. Знав тільки, що в школі він з мови і літератури більше трійки не одержував. Аж ось зовсім несподівано принесли лист: «Дорогий брате, ти, очевидно, все знаєш з газет. У мене виходить книга. Ти повинен допомогти – зроби тираж. Чим більший тираж – тим більше читачів, тим більша слава».

Тираж я «зробив», пропивши зарплату з товаришами з «Союздруку», поклавши на стіл у ресторані аванс перед товаришами з облкниготоргу і стипендію доньки перед товаришами з облспоживспілки.

Через місяць наша область одержала бажаний тираж, а я – першу братову книжку з автографом. В надії, що на цьому моя місія кінчиться, я здав дещо з своїх речей в ломбард, сподіваючись дотягти до чергової зарплати. Та я помилився. В наступному листі брат цікавився, чи нема в мене знайомих в обласній газеті і чи не зміг би я організувати рецензію на його книгу. Довелося дещо занести в комісійний магазин. Потім брат запитав у новому листі, як розходиться книга після рецензії. Відпросившись з роботи, я побіг по книгарнях і кіосках. Залицяючись до молодих продавщиць, цікавився долею братової продукції. Доля була невтішна – книги лежали стосами, Але не міг же я про це писати братові. І тому вирішив тимчасово закохатися в одну з продавщиць центрального магазину. Любов була не однобока – продавщиця вирішила, що я автор книги, і закохалася в мене. Однак навіть найпалкіші почуття не допомогли збути й четвертої частини тиражу.

Незабаром відвідування книгарні для мене кінчилося сльозами: на роботі примусили пояснити, як це трапилося, що я, зразковий сім'янин, зумів так швидко морально розкластися.

– Треба щось робити з вашими книгами, – сказали товариші з «Союздруку».

– Купіть тираж і здайте папір як макулатуру, ви ще й заробите, – порадили в облспоживспілці.

Я не наважився.

– Тоді хай приїде ваш брат і виступить.

– Він не може, він виступає в інших місцях.

– То виступіть ви за брата. Саме розпочався місячник книги, дещо прочитаєте і дасте безплатно автографи.

Я так і зробив. Під час виступу мене розпізнали. Хтось написав анонімку. Мене звільнили з роботи. Тимчасово книги не проштовхую, пишу в різні інстанції пояснення і думаю: «Добре, що брат випустив тільки одну книгу. Що буде зі мною, коли він напише кілька?» А він це може зробити. Деякі критики вже зараз заявляють, що брат подає великі надії. О, як би я хотів, щоб він подавав малі або ще ліпше – не подавав ніяких...

Спростування

Мене запросили взяти участь у своєрідній конференції, яку скликав прокурор області. На порядку денному стояло два питання:

1. Що таке надчесність?
2. Короткозорість і необ'єктивність фейлетоніста.

Мені запропонували підготувати коротеньку доповідь і одночасно чесно признатися в своїй нечесності та наклепницькій діяльності.

Конференція розпочалася рівно о 9-ій годині ранку.

Головуючий на конференції був один з героїв мого фейлетону стоматолог-самоук Фока Фукс. Праворуч від нього сиділа його дружина Ціпа Лапідус, ліворуч я – автор фейлетону «Зуб». В залі сиділи, тримаючись за щелепи, обв'язані різнокольоровими хустинками беззубі.

Перед початком спірних питань великий стоматолог Фока Фукс зачитав власноручний лист. Розпочинався він так:

– Всім вам відомо, що 28 червня 1960 року в нашій поважній газеті був видрукований фейлетон «Зуб». У ньому писалося, що я вириваю і вставляю зуби, не маючи на це права. Дійсно, це так. У мене немає освіти лікаря, ні техніка. Але скажіть мені, шановні, хто ще так вставляє зуби, як я?

– Ніхто. По всій області ніхто, – пролунали вигуки з залу.

– Як бачите, я далеко вперед пішов за всіх дипломованих стоматологів Вінниці. Я – самородок. Великий самородок. А в фейлетоні наклепником і брехуном, як тільки хочете, називайте автора, було сказано, що я нібито вставляю золоті зуби. Докази. Де докази?

– Немає, – відповів зал.

– Дорогі мої! Скажіть мені сьогодні в присутності прокурора, моєї дружини Ціпи Лапідус і нікчеми фейлетоніста, чи це правда, чи брехня?

– Брехня. Чистісінька брехня, – забурлив знову зал.

– Хто за це, прошу піднести руку. Одностайно. Хто проти? Хто утримався? Немає? Прекрасно. Слово з коротенькою науково-психологічною доповіддю має автор фейлетону.

– Товариші! До сих пір наукою такою, як психологія, не було встановлено, що нашу планету населяють люди, наділені новими

рисами характеру – надчесністю. Як я переконався на своєму гіркому досвіді, такі люди є. Це наш великий вінницький стоматолог-самоук Фока Фукс. (Бурхливі оплески).

– Ви хочете науково обґрунтованого формулювання, що таке надчесність? Будь ласка, це чистосердечне визнання лікаря-самоука Фоки Фукса. Переходжу до другого питання: короткозорість і необ'єктивність фейлетоніста.

– Дорогий товаришу прокуроре! Шановний стоматологу! Визнаю і прошу у вас пробачення за короткозорість і необ'єктивність. Після виступу з фейлетоном я пересвідчився, що написав чистісіньку брехню. Фока Фукс справді не вставляв ні золотих зубів, ні коронок. Каюсь, товариші, і прошу у вас пом'якшення моєї кари за безвідповідальність підходу до викладення фактів. Візьміть мене хоч на поруки. Я вам на живих людях, в яких ще дещо залишилося в роті, доведу, що я справді брехун і наклепник. Громадянка Киричук, пенсіонер Дмитерко, слюсар Вахнов, шофер Кирха, підійдіть до товариша прокурора і покажіть йому свої зуби. Товаришко Васильєва, зніміть пов'язку, покажіть на живому факті, що я не об'єктивний товариш. Громадяни, поскільки вас багато, зачитую список, відповідно до якого підходьте до прокурора і показуйте зуби, вставлені Фокою Фуксом.

Після проходження і перевірки зубів вищезгаданих громадян автор фейлетону щиро заявляє:

– Судіть, товариші, за несправедливість і неправду. Великий стоматолог Фока Фукс справді не вставляв золотих зубів. Він вставляв... мідні, а гроші брав за золоті.

Перший нарис

У той же день на черговій планерці, коли редактор райгазети Іван Андрійович Петренко повідомив нас, що захворів літпрацівник, мені доручили написати нарис про кращу доярку артілі «Перемога» нашого ж таки району Марію Прилуцьку.

– Працюєте ви у нас недавно, листи оформляєте старанно, навіть написали фейлетон «Про свиняче сало», і я певний, що у вас, товаришу Макітренко (це я), непогано вийде нарис. Як ви думаєте, напишете?

– Може й напишу, треба спробувати, – скромно відповів я.

– Спробуйте. Прилуцька – доярка молода, комсомолка. Ви теж молодий, і я схильний думати, що це вам якраз під силу. Покажіть її в праці, як вона доглядає корів закріпленої групи, як добивається високих надоїв, з якими показниками завершує перший рік семирічки, ну, і, безперечно, не забувайте про кохання, про природу. Ось і все.

Я одразу ж виїхав у село.

... Марія Прилуцька доїла корів. З корівника війнуло знайомим з дитинства запахом теплого молока, свіжоскошеної трави. Фуражир Андрій, спритно скидаючи з воза зелену масу, лагідно посміхався до синьоокої красуні Марії.

«Щасливі», – подумав я і уявив чомусь, як вони зустрічаються в тихий літній вечір у цьому мальовничому, що потопає в зелені садів, селі.

З цього й почав я свій нарис. Коли він був повністю закінчений, я ще раз перечитав його:

«... Позолотивши півнебокраною, на маківках дерев спалахують перші сонячні промені. Ще не зовсім прокинулось село, а знайомою стежкою повз кучерявих верб стрункого ходою йде Марія.

... Білою цівкою впирається в дно дійниці молочний струмочок. Марія доїть корів. На фермі вона виросла й змужніла. 2856 літрів молока від корови за рік.

– Такі рекорди нам не до лиця, – вирішила молода доярка. Так минуло два роки. Нині на її рахунку 4800 кілограмів молока за рік від корови. Не забуває Марія і про відпочинок.

... Прозорі сутінки опустились на землю. Марія вийшла до колгоспного ставу. В синьому дзеркалі купався рожевий місяць.

Біля верби її давно чекав фуражир Андрій. Він взяв Марію за руки, глянув у її сині, як небо, очі, хвилюючись, запитав:

– Любиш?

– Ні, кохаю, – засміялась і, мов голубка, випурхнувши з його обіймів, зі словом «доганяй» побігла до човна...

... В небі вже блідли зорі, коли щасливі Марія і Андрій повертались човном до того місця, де вона вперше почула це ніжне, невимовно радісне слово «кохаю».

... А ще пройде деякий час, і молоді трудівники колгоспного села одружаться. Що може бути більш радісним у житті?! Адже в цей день поєднуються дві людські долі, народжується нова сім'я. Щастя вам, друзі! Петро Макітренко».

Нарис мені так сподобався, що я його пробіг очима декілька разів, особливо вищенаведені місця, і негайно поніс редакторові. Той уважно перечитав, дещо підправив і сказав:

– Ви, товаришу Макітренко, перевершили мої сподівання. Я не даремно вірив у вас і доручив вам цю важливу справу. Такого нарису давно не бачила наша газета. Опублікуємо в цьому ж номері, а потім перешлете в обласну газету на конкурс. Певен, що друге місце, якщо не перше, буде за вами.

Здається, ніколи в житті я не чув подібної похвали і не був такий щасливий. Спав дуже погано. Нарис не давав мені спокою. Дуже хотілося, щоб швидше розвиднілося, почитати свіжу газету, а в ній – свій перший літературний твір.

З неприхованою радістю поспішав я вранці на роботу. Хотілось поговорити з товаришами, вислухати їхні зауваження. Та зробити це пощастило тільки після обіду наступного дня, бо довелось їхати у відрядження.

Біля східців редакції стояла група людей.

– Ось він – автор нарису, – промовив чоловік у картузі і вказав на мене, Я відчув, як радість ще дужче хлюпнула в мою душу.

«Відтепер, – вирішив я, – писатиму тільки нариси». Мене обступили люди. Кремезний юнак, в якому я впізнав того дояра, що змагається з Марією Прилуцькою, схопив мене за петельки піджака і запитав:

– Товаришу, скажіть, це все правда, що ви написали?

– Так, правда, – твердо відповів я.

– Поб'ю, поб'ю її! – вигукнув він і побіг до автомашини.

Який темперамент, яка любов до праці! Я був певний: поб'є, обов'язково поб'є... Такі, люди не зупиняються на півдорозі. Ось як за рекорди борються!

Я минув кабінет редактора, забіг у друкарню, щоб взяти газету й перечитати зайвий раз свій нарис. Мене дуже здивувало, що біля лінотипу стояли всі редакційні працівники (крім редактора) і про щось гаряче сперечались з фуражиром Андрієм. Тим самим, який підвозив на ферму кукурудзу у молочно-восковій стиглості, а в моєму творі катався з Марією на човні.

– Ви мені покажіть цього писаку! Ні, ви мені дайте його сюди, я йому покажу – «"Любиш?" "Ні, кохаю", – засміялась...», – процитував фуражир мої слова. – Я йому покажу, як до світання кататися...

– Товаришу, повірте, він ніколи не писав подібних речей. Це його перший твір, – запевняв наш секретар, – він ще не вміє...

– Як не вміє, то хай бере батіжка або ціпка в руки, а не перо, щоб нариси писати. Мене дивує одне: як ви цим макітеркам такі речі доручаєте писати?

Я наче проковтнув пачку хіни і вбіг до кабінету редактора. Іван Андрійович – сердитий-сердитий. З-під лоба зиркнув на мене і щось промугикав. Зліва сиділа доярка Марія Прилуцька, носова хустинка її була мокра.

– Що ви нарobili! Для чого це ви написали? – ламаючи руки, запитала вона.

– Я вас не зовсім розумію. Що трапилось?

– Коли це я з фуражиром зустрічалась? Де ви нас бачили, щоб ми катались на човні до світанку?

– Маріє Іванівно, зрозумійте, це ж нарис, це, так би мовити, худо...

Та редактор мене перебив:

– Хто вас навчив так нариси писати, де ви брали ці дані? Чи знаєте ви, що Марія Прилуцька вже другий рік одружена, а у фуражира Андрія троє дітей?..

Я більше нічого не чув. Ув очах мені зробилося темно-темно.

Не типове явище

Відомий письменник Дормидонт Аполлонович Малюський лежав на розкішній тахті, над якою з стіни, увінчаної класиками української та світової літератури, звисав багатий персидський килим, і дивився крізь нейлоново-перлонові фіранки у вікно. В саду біля голубого легковика марки «Волга» величаво й гордо походжало двоє здоровенних псів. Ліворуч, отак під зеленим парканом, де притулився гараж, клацав зубами, ловлячи мух, улюбленець Дормидонта Аполлоновича – бульдог Динго, праворуч за бесідкою (останнє слово столярного майстра) улюбленець Клеопатри Пилипівни (дружини Малюського) вовкодав Сьєрра-Невада. Трохи далі, ніби милуючись райськими бризками фонтану «Того, що греблі рве» і «Перелесника», що безжалісно обливають «Русалку», лежали кімнатні вівчарки Руслан і Людмила.

У двері постукали. Струсивши попіл з гавайської сигари в попільничку під загадковою назвою «Каземат у Кос-Аралі», Дормидонт Аполлонович подумав: «Коли не ідеш ти у життя, то життя йде до тебе».

– А-а, мій любий друже, – поправляючи оксамитовий халат, Дормидонт Аполлонович кинувся до молодого чоловіка. – Щось цікаве принесли?

– Пальчики оближете. Після цієї темки вам поставлять пам'ятник.

– Ну, ну, – набираючи чеховського вигляду, промовив Малюський. – Ви, як завжди, мій любий друже, здатні перебільшувати.

– А ви, як завжди, прибіднюєтесь, – в тон йому відповів Адик – постійний шукач тем для творчості Дормидонта Аполлоновича, м'яко сідаючи у розкішний фотель. Потім, витягнувши з величезного портфеля овочі і теми на окремих папірцях, сказав:

– О, темка!

Дормидонт Аполлонович схвильований потирав руки, обережно обминаючи класиків, якими обставлено було його кабінет.

– Отже, кажете, нова баба Параска і баба Палажка. Полаялись за телевізора. Одна купила, щоб дивитися футбол, інша, щоб у

кімнаті мишей не було. Ха-ха! Здорово! До речі, а звідки ви це взяли, коли є в кімнаті телевізор, то не буде мишей?

– Ось вирізка з газети. Досвід одного вченого...

– Геніально, чудово. Баба Палажка в сучасних умовах...

Раптом у кімнаті з мажорним відтінком продзвонив електродзвоник. Не встиг Дормидонт Аполлонович промовити «будь ласка», як до кімнати, боязко обходячи оксамитову доріжку, зайшла жінка. «А ось і сама баба Палажка. От що воно значить слава, гостре перо і могутній гоголево-остапівський сміх Дормидонта Малюського».

– Я до вас, – несміливо, як і увійшла, розпочала жінка. – Чула, що ви письменник. Статті у газетах, журналах пишете.

– Фейлетони і гуморески, а романи й повісті видаю окремими фоліантами, – скромно підправив жінку Малюський.

– Мені так і казали люди, проте я отак і не вимовлю. В школі не вчилась, неписьменна. Так ото я й кажу, чула, що ви пишете у газетах, журналах усілякі такі смішні статті. Кажуть, висміюєте тещ, лекторів. То чи не висміяли б ви бригадира і голову нашого колгоспу. Бо просто знущаються з людей. Якесь безголов'я в селі. А який представник і приїде з району чи області, то прикривають їх. Мовляв, факти не підтвердилися. А тих фактів хоч греблю гати. Написав було і мій син про них – за людей хотів заступитися. У відпустку приїхав – металург. Ордена має, у президіях сидів. От і написав. А вчора побили. Біля залізниці.

– В якому це селі?

– У нашому, Чорнорудка. Дубовик голова колгоспу. Може, чули?

– Аякже, чув. Заслужений...

– Який він заслужений? Анахтема він, а не заслужений. Молоко розводив водою, сотні гектарів землі приховував. От і давав рекорди. З меншої, ніж насправді, площі врожаї небачені. А в газетах пишуть, а в газетах розмальовують, а він над людьми глумиться. То чи не змогли б ви його висміяти?

Дормидонт Аполлонович замислився: «Чудова тема. А хіба пропустять? Ну, скажімо, пропустили. А що тоді мені Семен Йосипович заспіває? Знову скаже, не зайшов, не порадився. Як за садибку під дачу чи ще там щось, то приходиш, радишся, а як фейлетон пишуть, то.. Ет, знову ці побутові умови!»

– То як, товаришу письменник, допоможете чи ні? Все село просить.

– Ви розумієте, шановна, – почав Малюський. – Як вам простіше пояснити? Не типове це явище. Не характерне для нашої дійсності. Так би мовити, поодинокі.

– То це воно так, але треба ж, щоб і поодиноких не було.

– Згодний. Обома руками згодний, але ж це Дубовик. – Малюський хотів додати: «Я вам щиро скажу, цього й зараз критикувати не можна. Не час. Колгосп передовий, і тут раптом», але його перебила відвідувачка.

– То б так мені й зразу сказали. А ще портрет Тараса Григоровича на стіні повісили, – і пішла.

Малюський раптово забігав по кімнаті і, проводжаючи через покої жінку, щось довго і нескладно говорив: «Але ви ж і мене зрозумійте. У моє становище увійдіть...» Потім він повернувся до кімнати, схопив портрет Шевченка і гукнув домробітниці Ганні:

– Ганно Максимівно, повісьте, будь ласка, оцей портрет у моїй спальні над ліжком, а той... Отто Ньюшке – сина дайте сюди.

– Який оцей? Тараса Григоровича?

– Ну, звичайно.

– А який отой?

– Отто Ньюшке – сина.

– То ви йдіть, покажіть, де саме він. А то я в цих закордонних розібратись не можу.

– Соромно, Ганно Максимівно, дуже соромно. Отто Ньюшке не знати. Це шедевр, класик, це... – та несподівано знову задзеленчав дзвоник.

– Кого ще там несе, – сердито буркнув Малюський, але, побачивши Адика, заяснів.

– А-а, мій любий друже. Коли кабінет не іде в життя, то життя приходить до кабінету. Чий вислів, Адику?

– Ваш, Дормидонте Аполлоновичу.

– Отож-то. Класика. Чого це ти так швидко?

– Темка. Темка. Пальчики оближете. Один знайомий розповідав, що його сусід бачив, ніби у нього є теж сусід. То в того сусіда жінка не працює все життя. А він тільки один має невеличку зарплатню і тримає трьох домробітниць: одна пече й варить, друга на базар ходить, а третя підлогу миє. Ну, як?

– Чудово. Але скажи, яку посаду обіймає цей чоловік?

– Заступник завідувача складом.

– Тоді чудово, Адику. Ось вам карбованець за тему.

Малюський зачинив за Адиком двері і сам до себе: «Добре, що я своєчасно вигнав Катерину. Ледь собак не потруїла, і чудово, що розрахував Степаниду. Теж мені спеціаліст-садовод. Тепер можна й за фейлетон братися. У мене одна домробітниця. Плачу я їй справно».

Та ні за фейлетон, ні за гумореску він у той день не взявся. До Малюського ще прийшло декілька відвідувачів і делегація піонерів. Одні зверталися, де і як дістати холодильник, інші скаржилися, що в їхньому районі немає дитячих ясел. Піонери щось говорили довго і нудно про школу. Що начебто її переводять... А от чого чи куди, Дормидонт Аполлонович не второпав. Отямився лише тоді, коли його запитали:

– Так напишете?

– Розумієте, дітки, це не типове явище. Ну, переводять школу, ну й що... Це виняток...

– А ще портрет Івана Франка і Лесі Українки в кімнаті повісили, – розсердились діти і пішли.

Ет, коли б не побутові умови, взявши голову в руки, картав безжалісно себе Дормидонт Аполлонович, коли б не вони! А тоді спересердя плюнув просто на персидський килим і на весь дім гукнув:

– Ганно, забери оці всі портрети, а на їхнє місце повісь Марію Ремарку, Бертеломео Капрічіозе і Вальтера Клозета – батька. Від сьогоднішнього дня на фантастику переходжу, герметично зачиняй двері і не пускай нікого.

– А як питають, де ви, що казати?

– Кажи, що помер, – розсердився Малюський, – кажи, що недавно був мій похорон, – грюкнув дверима і пішов геть.

Всюдисуще око

«Найогиднішим людям планети нашої – анонімникам – з любов'ю присвячую».

Автор

Він був довгий і страшний, як гірська стежина над урвищем завдовжки з мільйон морських миль. Цей оригінальний твір, нічим не схожий на всі попередні речі епістолярного жанру, був написаний в добрій традиції кращих шедеврів цієї літератури. Починався він так: «Дорогий товаришу прокурор! Доводжу до вашого відома, що фейлетоніст І. Заковика, як він підписується під статтями у газетах, не хто інший, як Ст. Дмитрук (так і в паспорті). Це він очолював групу меншовиків на II з'їзді РСДРП і бойкотував Думу. Підтримував Троцького, Бухаріна, Каменева, Зінов'єва та інших відомих опортуністів.

Ще коли йому було чотири роки, він уже бігав з ножом (таке проклятуще вродилося) і влаштовував з чорносотенцями погроми.

Під час Великої Вітчизняної війни перебував на посаді отамана відомої зграї бандитів "Чорна кішка", що грабувала і вбивала безвинних людей на Поділлі. Тепер він за фейлетоніста в газеті. А чи має він право бути фейлетоністом, чи може він виховувати наших людей у дусі майбутніх будівників комунізму? Це він написав злого і підлого, від початку до кінця брехливого фейлетона про зубного лікаря Сквозняка-Чорнослова – чесну порядну людину, яка все своє життя і здоров'я віддала на благо любимої Вітчизни, вставляючи радянським громадянам (а не яким-небудь пережиткам) золоті зуби, коронки, при цьому не беручи ні з кого хабара.

Сквозняк-Чорнослов пішов сьогодні на заслужений відпочинок. А Дмитрук (він же Заковика, так і в паспорті) – цей наклепник – пише про нього фейлетони. Пише, нібито він, Едуард Балтазарів Сквозняк-Чорнослов, зробив у себе вдома стоматологічний кабінет і приймає беззубих людей. Та всім відомо, що старий стоматолог сам беззубий і носить стару щелепу, яку недавно хтось кинув разом з мишею йому в борщ.

Мені особисто розповідали, що, приїхавши до нашого міста, Заковика до себе в номер щовечора водив молоденьких дівчаток. Це було саме навесні. А всім відомо, як діє весна на внутрішні

органи і молоду кров. Так хіба можна після цього вірити його статтям, в яких він закликає до порядності, чесності, засуджує аморальність і вчить зміцнювати радянську сім'ю? Хіба не його ще й досі розшукують як батька двохсот дванадцяти дітей, багатоженця і постійного неплатильника аліментів?!

Заковика платить податок за бездітність, в той час коли третя жінка пише, щоб він повернувся до своїх 25 дочок і синів, які за ним на Сумщині дуже скучають. А він ще має нахабство заявляти, що то його друзі, з якими він колись жив і працював у одному колективі. Чого ж, питається, ти від того колективу чкурнув аж до Києва і підписуєшся чужим прізвищем, коли за тобою там скучають? Де ж тут логіка?

Дорогий прокуроре! Прошу – займіться цим типом ви, а якщо ні, то я напишу вище. Дайте моєму листу – втіленню правди і чесності благородної людини – правильний хід.

Щиро ваш і всіх нещасних і скривджених, які потерпають муки від отакого меншовика, бандита, аліментника, прихованого ворожого елемента. Всюдисуще око і його власний підпис».

Прокурор закрити теку і, глянувши на мене, запитав:

– Так що ви можете на це сказати, товаришу фейлетоніст? Що заперечуєте?

– Нічого, крім того, що я, як бачите, жінка, та й не така вже й стара. – відповіла я на прокуророву посмішку і міцно потиснула йому руку.

Двобій

Ніхто мені в житті так, здається, не впікся, як газети. Колись я до них мав нещастя звернутися з одним дріб'язковим питанням: «З чого краще пошити дружині спідницю?» Мені не відповіли. Це мене здорово розсердило. Мало сказати розсердило – розізлило. Таке дріб'язкове питання, і не можуть на нього відповісти. Тоді що ж вони там роблять? Як вони реагують на настанови про роботу з листами трудящих? Адже справді за кожним листом стоїть жива людина. За моїм стояло дві: я і жінка.

Відповіді ми не дочекались. Ну що ж, подумав я, коли ви не можете відповісти на оці дріб'язки, то я вас засиплю такими запитаннями, що вам ні енциклопедії, ні архіви не допоможуть. А мовчатимуть, я знайду спосіб – озвуться!

Цього разу я поклав вдатися не до побутових питань. До таких, від яких очі на лоба полізли б. Перше, що спало мені на думку, це: «Чому буває ніч і день?» І, як не дивно, відповіли. Щоправда, їх на цей раз виручив якийсь авторитет Пулковської обсерваторії. Я тоді їм друге питання: «Як обійтися без холодильника?» Знову відповіли. Ще й в кінці статті порадили: «Зроби сам!» Робіть, думаю, самі ви його. У мене холодильник є. Цікаво, що ви скажете мені на таке запитання: «Скільки випадає снігу за рік в районі Карпат?» Не допомогло. За них відповів старший науковий співробітник, начальник метеослужби.

«Що експортується з України за кордон, крім гопака?» Це питання роз'яснило зразу ж аж три економісти, два фінансисти і чотири лауреати Державних премій.

«Як найлегше вбити кашалота?» Через тиждень мені про це розповів кращий гарпунер з китобійної флотилії «Слава».

«Що таке боротьба за волю і демократію?» Статтю видрукував професор Київського держуніверситету.

«Як відрізнити з-поміж павуків самця від самки?» Відповідь не забарилася.

«Чи можна паюсну ікру виготовити з допомогою таблиці Менделєєва?» Виявилось, що її давно виготовляють, і вона, як мені пояснив відомий учений, набагато смачніша і калорійніша, ніж природна.

«Як обійтися без запчастин?» Теж, виявилось, дуже просто. На це питання відповів знатний механізатор. Він порадив: купіть новий трактор (машину, комбайн), розберіть і матимете запчастини.

«Чим пояснити розпад колоніалізму на Африканському континенті?» Вперше мені відповів журналіст. Міжнародник. З Парижа.

«Ага, – подумав я, – дістався до ахіллесової п'яти – на мої запитання відповідають товариші аж із Франції». Це мене ще більше захопило.

«Чи бувають дерева-людоїди?» Теж відповіли. Цього разу запросили очевидця з Брюсселя. Він пояснив мені, що я саме мав на увазі і як слід ставити такі питання редакціям. Нахаба закордонна! Ще, може, й капіталіст! Кого ж ти вчиш!..

«Як розуміти вільні вибори?» На це питання відповів журналіст з Нью-Йорка. Він детально описав вільні вибори в Америці. Ніби я не знаю, що то за вибори, що там за демократія. Але нічого. Моє тіло мліло від насолоди, коли я уявив, скільки потрібно було редакції докласти зусиль, нервів та грошей, щоб зв'язатися з Нью-Йорком.

Можете повірити мені. Якщо ви з-за перевантаженості лінії по три-чотири дні не можете додзвонитися до Хацапетівки, то що вже казати про Нью-Йорк?!

«Для чого у нас адвокати?» Відповів прокурор. Юрист першого класу. Він роз'яснив мені, що адвокати нам не менше потрібні, аніж судді і прокурори.

У мене не вистачало сил. Та й тільки подумати: я один запитував, а мені відповідав, можна сказати, увесь світ. Та я не заспокоювався. Я продовжував писати: «Чому світ захопився футболом, а не мистецтвом?», «До чого веде абстракціонізм?» Здається, не існувало в природі таких питань, на які газети мені не відповіли. «Чому світить місяць?» – пояснили. «Чому – сонце?» – без обдумувань!

Та якось біля кіоску «Пиво-води» я зустрівся з Васьком Струтнем.

– Де б дістати тарані? – запитав він.

«А й справді, де?» – подумав я. І тут же написав про це до всіх мені відомих газет.

І що? Переміг! Газети й досі мовчать.

Битий воек

Я сидів у своєму кабінеті й обдумував сюжет майбутнього фейлетону. Як і завжди, в голову нічого не лізло. Раптом розчинилися навстіж двері. На порозі стояв огрядний чолов'яга.

– Пишеш? – замість вітання почав він.

– Пишу, – відповів я.

– Про мене?

– Ні. У мене своя система: перед тим як писати фейлетон, я стрічаюсь з майбутнім героєм. А вас бачу вперше...

– Не мели дурниць, синок, – грубо перебив він. – Мені достеменно відомо, що ти про мене шквариш фейлетон. Я навіть знаю, хто тобі дав ці факти...

– Пробачте, але мені невідомо нічого.

– Може, ти скажеш, що й таке ім'я, як Максим Кетях, тобі нічого не говорить?

– Про цього шахрая чував, – відповів я, – і дуже багато. Жаль, що його досі не вдалось піймати на жодній комбінації.

– Так це я, – з гордістю заявив він, підсуваючи до себе стілець. – Я і є Максим Кетях. Так про що ти, малий, пишеш? – Він витягнув цигарку і постукав нею об коробку. – Чи, бува, не про будинок, який я побудував на нетрудові доходи і записав на покійну бабусю? Га-а?

Я заперечливо похитав головою.

– Не одмагайся, я точно знаю. А може, згадуєш перший, який я продав ще тоді, коли працював на м'ясокомбінаті?

– Ні.

– Може, про той, що в рибгоспі?

– Теж ні.

– Слухай, синок, не пускай туману в очі. Тоді, мабуть, виводиш про ті два автотрестівські «Москвичі», які я списав на брухт і придбав за них собі «Волгу»?

– І про це не пишу.

– Про що ж ти тоді пишеш? – сердився Кетях. – Може, про цю недолугу трикімнатну квартиру, що я відхопив у будтресті і записав на доньку?

Я промовчав, кліпаючи від несподіванки віями.

– Чи про моїх сімнадцять ошадкнижок на пред'явника? Про це ти пишеш?

– Пишу! – відповів я.

– Про діяльність на промкомбінаті?

– Про все.

– От бачиш, – він підвівся і тріснув мене з усієї сили по плечу.

– Я так і знав. У мене нюх. Інтуїція. Вона мене ніколи не зраджує. Я битий вовк. Я навіть знаю, коли мене оберуть почесним членом піонерської дружини. А те, що ти пишеш, – все це в свинячий голос. Мене, хлопче, голими руками не візьмеш. Я не чекаю, поки до мене прийде міліція. Я сам усе роздав. Будинок я подарував інвалідові Великої Вітчизняної війни, бабусину квартиру – багатосімейному чоловікові, гроші пожертвував дітям матерів-одиночок, а «Волгу» – дитячому будинку імені Валі Котика.

Я йому співчував. Чоловік лишився голий, як бубон. Бо, як я потім дізнався, інвалід Великої Вітчизняної війни – його двоюрідний брат, багатосімейний чоловік – дядько, діти матерів-одиночок – його діти, а дитячим будинком імені Валі Котика завідує Кетяхів зять. Нещасний Кетях. Ви ж самі знаєте, як тепер з родичами жити.

Апендицит відділу

Мене призначили завідувати відділом промисловості і підкинули ще й у вигляді навантаження відповідати за спорт.

– Спорт – це не основне у вашій роботі, – сказав мені редактор. – Основне – промисловість. А спорт – це... Це, так би мовити, апендицит відділу.

Що таке «апендицит відділу», я переконався у перший же день.

– Алло! Редакція? Як на ваш погляд: хто кращий диригент – Мунтян чи Біба?

– Дзвоніть у консерваторію, – порадив я. Трубка дзенькнула, і до моїх вух донеслось: «Телепень». Через хвилину телефон задзвонив знову.

– Спортвідділ? Скажіть, о котрій годині транслюватиметься матч?

– Зверніться на телестудію.

– А ви не можете?

– Вам що – нічого робити?

– Ішак! – трубка дзенькнула.

– ... Алло! Як правильно писати – Паркуян чи Поркуян?

– Пишіть, як вам до вподоби, і не заважайте працювати.

– А ти за віщо гроші гребеш?

Я почав сердитись.

– ... Кому належить «Сухий лист»?

– Ви помилились номером.

Телефон задзвонив знову.

– Спортвідділ? Кому належить «Сухий лист»?

Я не відповів.

– Поясніть різницю між дріблінгом і допінгом?

– Це те саме, що й офсайд, – сказав я. – Слова англійського походження. В українській мові майже не вживаються.

– Як звали першу жінку Хмельницького?

– Гелена.

– Слухайте, ви, хто вас посадив на це місце? Як ви виконуєте свої обов'язки?

Я лагідно поклав трубку. Телефон не переставав деренчати. Мені хотілося перерізати дроти. Та я вирішив взяти себе в руки, а до телефону навіть не торкатись. А він не вгавав.

Через деякий час до кабінету зайшов відповідальний секретар редакції.

– Що це означає? – запитав він мене. – Я, мов дурень, півгодини дзвоню, а ти або з кимось розмовляєш, або не береш трубки. Так працювати не можна. Мені потрібно щось по промисловості рядків на півтора. Щоб після обіду матеріал лежав у мене на столі...

Коли секретар вийшов, я схопив трубку. Чого доброго ще редактор дзвонить. Я не помилився.

– Чому ви грубіяните нашим передплатникам? У нас тираж і так під загрозою. Ви що – не навчилися розмовляти по-людськи, а тим більше з болільниками?

Я пообіцяв. Мене викликав заступник редактора.

– Кого ви назвали ідіотом? – запитав мене заступник редактора.

– Нікого, – відповів я.

– Вам тільки що дзвонили з приводу національної збірної?

– Так!

– Що ви сказали?

– Я погодився.

– З чим?.. А втім, все ясно. Так працювати не можна. До речі, ви сьогодні не здали жодного рядка в номер. Чим ви там займаєтесь? Ідіть...

Я вийшов. «Нічого, – заспокоїв я сам себе, – зараз щось з'їм, а під час обідньої перерви опрацюю статтю».

– Ага, он де ви! Смачного! А я вас і розшукую! Ви що – сьогодні не снідали? – запитав мене голова місцевкому.

Я не міг відповісти – рот був забитий бутербродом.

– Там до вас група болільників добивається, а ви в робочий час так безвідповідально...

Я не доїв і помчав до кабінету. Трубка лежала на столі.

– Слухаю вас!

– Нас цікавить кілька питань. Перше: як виграти богиню Ніке? Друге: чи правда, що, коли Мунтян б'є в сонячне сплетіння, негайно настає клінічна смерть? Третє: кому з наших футболістів

заборонили бити правою ногою? Четверте: як розгадати «київську загадку»? П'яте...

Я далі не слухав. Все одно на жодне з цих питань мені б не вдалось відповісти. А питання одне карколомніше іншого сипались, як горох з дядькового мішка.

– Хто грав у «матчі смерті» і хто залишився живий?

– Коли чергова зустріч ветеранів Москви і Києва?

– В якій турецькій команді замість воротаря стояла мавпа?..

Так було весь тиждень. Голова у мене йшла обертом. Я благав редактора перевести мене в інший відділ.

– Ви добре розбираєтесь у промисловості, – це була його улюблена відповідь. – Спорт – це не основне. Основне для вас – промисловість. Спорт – апендицит...

Коли я набрав того вигляду, про який після раптової смерті не скажеш: він лежав, як живий, – мене перевели у літпрацівники, а на моє місце призначили досвідченого журналіста. Я з полегшенням зітхнув, але на якусь годину. Не більше. У кабінеті настирливо задзвонив телефон.

– Алло! Чому Поркуяну не дали медалі? Чи правда, що йому зробили саморобну?

– Одну хвилинку, – сказав досвідчений журналіст, – передаю трубку знавцю спорту.

Я глянув на завідуючого: іронізує. Але в його очах не помітив й іскорки іронії. Я взяв трубку. Так, очевидно беруть в руки гримучу змію. Незнайомець повторив питання, хоч я його і так чув.

– Він відмовився, – відповів я. – Поркуян надзвичайно скромний товариш. Він на противагу від інших футболістів не зазнається і навіть живе, як нежонатий, в однокімнатній квартирі...

– Кинь, малий, придурюватись, – прохрипіла трубка. – У Поркуяна четверо дітей...

– То всі не його. Він взяв собі тимчасово на виховання. Двоє у Турянчика, одне – у Медведя...

Я не договорив – абонент повісив трубку.

– Ви дуже хвилюєтесь, – сказав досвідчений журналіст. – Не сприймайте все так близько до серця. Так ви довго не протягнете. Ніколи нікому не відмовляйте і нічого не вигадуйте. Неприємностей не оберетесь. Ви ось що зробіть: запишіть усі запитання і зверніться з ними у спортивну газету. Відмовлять – погрозіть їм передплатою, не допоможе – редактором.

Я так і зробив. Наступного дня мені вже не хотілось стрибати під трамвай. Я спокійно переходив мости і відвідував товаришів, що жили на дев'ятому поверсі. Перший день, щоправда, було важкувато. Колега з спортгазети спочатку страшенно лаявся, я відповідав йому тим же. Потім подзвонив кілька разів заступникові редактора, тричі редакторові, і колега зробився, як шовк.

Все йшло добре. Мій завідуючий бігав по чужих кабінетах писати статті про промисловість, я приймав запитання і дзвонив у спортгазету. Одного разу навіть збирався сходити на стадіон, та напередодні цього приснився сон. Снилось, що мій колега з спортивної газети – батько чотирьох дітей, – збіг світ за очі. Я негайно помчав у редакцію, набрав номер і обімлів: у трубці пролунав жіночий голос. Ще свіжий і бадьорий.

Не доведи Господи, як сон справдиться. Не вистачало мені тільки брати гріха на душу і чужих дітей – на виховання.

Куркуль

Голова робкоопу Дементій Гаврилович Джус лежав голічерева обіч дороги між Джурином та Шпиковом під власним москвичем і думав: «Оце коли б у мене зарплата не 65 карбованців і хоч би жінка працювала та діточок менше, підговорив би собі водія-автомеханіка. Не до душі мені самообслуговування... Купив би волгу. Але ж зразу помітять: не інженер же, не винахідник і навіть не професор. Прийде товариш і скаже:

– КРУ¹! – І круто поверне діло. Ех, жаль! Та хоч би ще не те гасло: «Непійманий – теж злодій».

Раптом Дементій Гаврилович помітив з-під машини ноги. «Чи не міліціонер часом?» – І висунувся.

Ні, не міліціонер. А згорблений дідок. Стоїть і з цікавістю розглядає автомобіль. Помітивши замурзану щоку голови робкоопу, дідусь привітався.

– Здорові були, діду, – відповів Джус.

– Що, не бере?

– Не бере, діду, контакту нема, іскра в землю провалилась. Та хіба ви зрозумієте?!

– Куди мені там! Я чоловік темний, – сказав дід, але згодом додав: – А скажіть, це ваша машина, власна?

– Моя! – насторожено відповів Джус і пильніше, не без остраху глянув на діда. «Невже позаштатний слідчий обехеєс? Тепер усі пенсіонери – активісти. «Голосує» ніби пасажир, спинить – громадський інспектор!» А вголос спитав:

– Хіба що, діду?

– Та нічого. Гарна машина. Мабуть, дорого обходиться?

– Дорого, діду, дуже дорого.

– Ваша, кажете?

– Моя.

– Особиста?

– Моя особиста, діду, – показав ключика Джус.

– А скажіть, скільки вона кінських сил має?

У Джуса відлягло від серця. «Мабуть, старий механізатор».

– Двадцять з гаком, діду.

¹ Йдеться про ревізорів КРУ – контрольно-ревізійного управління.

– Двадцять, кажете? Нічого собі. А в мого сусіди колись не було й трьох кінських сил, і його розкуркулили з таким гаком, що звідси й не видно, – промовив дід і пошкандибав до Джурина.

Джус знову сховався під машину.

Сукня з бісером

Вас цікавить, чому сучасні жінки такі нервові? Я вам відповім. Коли хоч один раз та жінка була в сучасних ательє мод, то питання цілком зрозуміле. Бачу, не вірите, так от послухайте.

На день мого народження чоловік подарував мені гарний відріз тканини на сукню. Боже, що то була за тканина! Я вже не кажу, що дістав він її у Полінезії. Я вже про це мовчу. Але бачили б ви, яка то була тканина! Якого вона була казково оранжевого кольору. Якими відтінками вона переливалася!

Того ж дня, відпросившись з роботи, я негайно побігла в ательє мод. Точніше, воно у нас називається фабрикою індпошиву № 2. Директором там Кузьма Збитнєв.

Він мене дуже лагідно зустрів, але, коли я сказала: хочу, щоб сукню пошили до найближчих свят, він ще лагідніше промовив:

– Це зараз неможливо, приблизно так, як забратися по драбині на Венеру. А втім, попросіть Лізу Мойсеївну – це наша закрійниця. Можливо, вона щось для вас зробить.

Ліза Мойсеївна теж почала чомусь напіввідмовлятися. Вона говорила якимось так, що воно нібито й можна пошити і нібито й ні. Я почала битися в догадках і нервувати. Нарешті вона змилостивилась і пообіцяла пошити своєчасно, хоч їй і доведеться ради мене недосипати ночей.

Потім ми вибирали фасон. На це пішло добрих дві години.

– Це я тільки для вас так підшукую, – сказала Ліза Мойсеївна.

Я зрозуміла, що в цей день на роботу мені вже не потрапити і почала вигадувати причину затримки.

Під кінець робочого дня, коли нерви мої почали здавати, Ліза Мойсеївна знайшла, нарешті, той фасон, який я хотіла.

Домовившись про день першої примірки, я побігла по магазинах щось купити на вечерю.

Додому прийшла пізно. В кімнаті сидів лютий, як вовк, чоловік, гриз сухар і підозріло поглядав на мене. На кухні валялися порожні каструлі.

– Де ти була? – поцікавився він.

– В ательє, – промовила я.

– До цього часу?

– По дорозі забігала до гастроному.

Помирилися ми опівночі, Але скільки це коштувало нам обом нервів! До речі, чоловік мені й досі не вірить, що я так довго затрималась в ательє.

Наступного тижня, відпросившись з роботи, я подзвонила чоловікові, щоб він зробив те ж саме, і ми пішли на першу примірку.

На сукні виявився дефект. Ліза Мойсеївна запропонувала завітати через день. Прийшла.

– Чому сьогодні?

– Ви ж сказали.

– Ви мене не так зрозуміли. Прийдіть завтра.

Мій завідуючий натякнув, щоб я підшукувала собі роботу спокійнішу, бо грубіянок він у себе не потерпить. Ночами я почала погано спати.

Ще через день я одягла на себе сукню, Рукави були пришиті навиворіт. Тут же, на мені, закрійниця почала їх відпорювати.

– Обережніше. Ви ж ріжете таку тканину, – почала нервувати я.

– Не хвилюйтесь, тут є запас. Завтра зможете забрати сукню.

Тієї ночі я спала окремо від чоловіка. Вранці, приклавши мені до голови холодну примочку, він запитав, що снилось, бо я цілу ніч кричала не своїм голосом.

На роботі завідуючий попередив востаннє. Мені цього тільки й треба було, бо того дня мені вручали сукню. Вона була загорнута в рожевий папір і перев'язана блакитною стрічкою.

– Тепер ви свято зустрінете, як королева. Сукня наче на вас шилася.

Я так розчулилась, що від радості навіть заплакала. «Віднині до нас повернеться сімейний затишок, – думала я, – на роботі мене знову почнуть ставити в приклад, а завідуючий щодня говоритиме про підвищення». У ті хвилини я нервувала, як ніколи. Робочий день здавався вічністю. Мені хотілося скоріше прийти додому, приміряти сукню і заспокоїтись.

Та цього не сталося. Вранці, знервована і зла, я побігла в ательє, взявши про всяк випадок у знайомого лікаря довідку про «катар верхніх дихальних шляхів».

– Ви вирішили посміятися наді мною, – вигукнула я ще з порога і вперше відчула, що нерви починають остаточно здавати. – Як ви пришили рукави? Для чого ці складки на грудях?

Хтось підніс мені склянку води і дві таблетки валідолу.

Увечері чоловік звернувся до сусіда-психіатра. Він виписав мені найновіші ліки – триоксазін.

– Вживати тричі на день, за п'ять хвилин перед хвилюванням. Нерви зразу ж вгамуються.

Ковтнувши зразу ж шість штук, я негайно помчала в ательє. У майстерні, тільки-но я зайшла, робітниці для чогось почали ховати утюги і забирати ножиці, а замість Лізи Мойсеївни мені назустріч з карафою води і загорнутою в газету сукнею вибіг сам директор Кузьма Збитньов.

– Тепер все гаразд. Ось вам валідол. Будь ласка, запийте. Вода свіженька. Бажаю вам добре зустріти Новий рік у новій сукні. Буде щось новеньке у вас, ласкаво просимо, заносьте.

Дома за допомогою чоловіка і сусідки я натягла сукню. Груді мені несподівано сперло, а в талії так затисло, що я не могла кроку зробити.

– Яка у вас чудова талія, – сказала сусідка. Чоловік мій, звичайно, засяяв, а потім, глянувши на мене, запитав:

– Пробач, а що з твоїми персами? Подивися зліва, наче й не було.

– Зліва не обов'язково. Тепер усі так ходять. Така мода, – заспокоїла чоловіка сусідка.

– А дірка на лівому рукаві – це теж мода, – розлючено почала я. Чоловік подав мені триоксазін. Закусивши валідолом, я побігла в ательє.

– Це не наша вина, що вас стискує в талії. За цей час ви дуже розповніли. Вам не можна вживати м'яса, масла, а слід їсти оселедці і морквяні котлети, – радили в ательє. – Задля такої талії треба поберегти себе.

Через тиждень чоловік сказав: «Далі так бути не може. Коли тобі треба худнути, то мені треба поправлятися». Ще через тиждень він почав натякати про розлучення.

На цей раз я пожертвувала своєю модною сукнею з полінезійської тканини. Хто хоч раз був жінкою, той зрозуміє, чого це мені коштувало.

Але це ще не все. Виявилось, що не так легко відібрати гроші за пошиття і за тканину.

Ліза Мойсеївна доводила мені, що це моя, а не її вина, бо я дуже розповніла, хоч, між нами кажучи, щоб не знав чоловік,

скинула десять кілограмів ваги. Директор Кузьма Збитньов наказав з'явитися на комісію. Комісія в складі Збитньова та Лізи Мойсеївни визнала винною мене, і, крім цього, ще й назвали істеричкою.

– Я буду скаржитися прокуророві.

– Прокурор у нас теж костюми шие, – запевнив мене Збитньов.

Все ж я подзвонила прокуророві. Гроші мені повернули, але після засідання бюро товарних експертиз республіканського відділення. Осінні свята і Новий рік я зустрічала у своїй дівочій сукні. На диво вона лежала на мені, ніби вчора була пошита.

Тепер я щовечора ходжу на курси крою і шиття повз фабрику індпошиву № 2, у вітрині якої красується моя колишня сукня, посипана на грудях густим бісером. Вона висить там, як кращий зразок фабрики. Ось і вся історія про сукню з бісером і про нервозність нашого віку...

Холодильники

Тим і різняться між собою люди, що не схожі один на одного. В одного, скажімо, високе сократівське чоло, в другого – карликовий зріст, у третього – короткі ноги, а четвертого – короткий розум.

Словом, всі відрізняються один від одного приблизно так, як довготелесий Петро Петрович Сосунок з великим животом від худорлявого коротуна Григорія Григоровича Вовкодава без живота.

Коли до воріт двоповерхового будинку, оповитого кучерями дикого винограду, під'їжджає автомашинка «Волга» з Григорієм Григоровичем Вовкодавом та його огрядною, оцупкуватою дружиною Віолетою, то Петро Петрович Сосунок з малюсінькою тендітною жіночкою Теофілією висувається з відчинених вікон своєї кімнати. В цей момент профіль Петра Петровича витягується і нагадує випуклу лінзу, а профіль Григорія Григоровича втягується і нагадує ввігнуту лінзу. В такі хвилини складається враження, що Петро Петрович під час вживання страв обходиться без ложки, а Григорій Григорович без ложки аж ніяк не може.

Поки Григорій Григорович маленькими рученятами допомагає огрядній Віолеті вилізти з автомашини, Петро Петрович величезними ручищами натягує на щупленьку Теофілію манто.

В той час як Петро Петрович з Теофілією спускається на перший поверх, Григорій Григорович з Віолетою піднімається на другий поверх.

– Доброго дня, Григорію Григоровичу й Віолето Марківно, – вітаються Сосунки.

– Доброго здоров'ячка, Петре Петровичу і Теофіліє Степанівно, – відповідають Вовкодави.

Рівно через півгодини Петро Петрович Сосунок з Теофілією під'їжджають до тих самих воріт, що й Григорій Григорович, але вже не «Волгою?», а «ЗіМом». У цей час з вікна другого поверху висувається профіль ввігнутої лінзи Григорія Григоровича, а з кабіни автомашини – профіль випуклої лінзи Петра Петровича.

Петро Петрович працює завідувачим відділом однієї веселої установи, а Григорій Григорович – теж завідувачим відділом іншої веселої установи. У першого нема дітей, а є дружина, а в другого є дружина і немає дітей. Сосунок має дві кімнати, кабінет і окрему

ванну, Вовкодав – окрему ванну, кабінет і дві кімнати. У Петра Петровича одна книжкова шафа, у Григорія Григоровича – дві книжкові шафи. Вовкодав передплачує дві будь-які газети і стільки ж будь-яких журналів, Сосунок – три будь-яких журнали і стільки ж будь-яких газет.

Тихо й мирно проходить життя цих мовчазних сусідів. Григорій Григорович дивиться на Петра Петровича, а Петро Петрович – на Григорія Григоровича. Єдине, що турбує останнім часом обох сусідів, – це сітки, що звисають над балконами з відчинених кватирок. Коли Петро Петрович вивішує над своїм балконом одну сітку, то Григорій Григорович над своїм балконом вивішує дві сітки. Якщо ж і Петро Петрович чіпляє дві сітки, то Григорій Григорович – три.

Одного літнього ранку, як і завжди, Григорій Григорович виглянув з вікна і подумав: «Скільки ж сіток доведеться вивішувати? З лівером, загорнутим у газету, чи з старими калошами, чи брудною білизною?» Але тут він з жахом помітив, що цього разу «штучний холодильник» (так вони називали сітки) не звисав з вікна Петра Петровича.

– Або в гастрономі немає ковбаси, або.. – обличчя Григорія Григоровича стало кольору слонової кості, – або... краще побіжу до гастроному.

«Коли б не було, коли б не було в гастрономі ковбаси та вершкового масла», – думав Вовкодав. Та Григорію Григоровичу не повезло – у гастрономі було все: і ковбаса в широкому асортименті, і вершкове масло, і лівер по 40 копійок за кілограм. У Григорія Григоровича на профілі ввігнутої лінзи виступили краплини холодного поту. Він по-військовому повернувся на каблуках, вискочив з гастроному і чимдуж побіг додому. «Невже придбав раніше від мене? Невже...» – шепотів він по дорозі. Вскочивши у кімнату, впав на диван і простогнав:

– У Петра Петровича – власний холодильник. Дістав!.. Випередив! Більше сіток і ти, Теофіліє, не вивішуй.

Наступного дня Григорій Григорович не вийшов на роботу.

Взявши довідку у сусідки лікаря Михайлини Варфоломійвни про те, що у нього «катар верхніх дихальних органів», та довідавшись про марку холодильника Петра Петровича, він негайно поїхав у центр міста шукати холодильника.

Надвечір холодильник було знайдено в одного маклера.

– Мені потрібен холодильник, але кращої марки, ніж «Саратов», – сказав Григорій Григорович.

– Ми вам дістанемо навіть «Таймир-86», остання марка – обличчя світу ковбас і сосисок. Він зайняв на всесвітній виставці у Верхоянську перше місце і здобув золоту медаль «Білий ведмідь». Цьому холодильнику не поступається якістю лише американський холодильник «Зінгер-модерн» фірми «Уол Сміт і К°»...

Григорій Григорович далі не слухав, а тільки вимовив:

– Скільки?

Через півгодини «Таймир-86», міцно обшитий брезентом, красувався на кухні Григорія Григоровича. Григорій Григорович, приклавши гарячу щоку до холодного брезента, відчув, як серце, вкрите льодом, почало нагріватися. Вовкодав чекав Сосунка. За ним пішла Віолета. Петро Петрович цього разу, на подив Григорія Григоровича, не примусив себе довго чекати. Він увійшов до кімнати, важко ступаючи по паркету.

– Вітаю вас, Григорію Григоровичу, з холодильником! Гарна обновочка, – промовив він лагідно.

– Щиро дякую, Петре Петровичу, – ще лагідніше відповів Григорій Григорович. – А зараз прошу погляньте, якої марки я придбав холодильник. Не холодильник, а «обличчя світу ковбас і сосисок»!

– Остання марка «Таймир-86»? – перепитав Петро Петрович, і профіль випуклої лінзи витягнувся.

– Так. Він зайняв на всесвітній виставці у Верхоянську... – профіль ввігнутої лінзи втягнувся, – перше місце і удостоєний золотої медалі «Білий ведмідь».

– А своєю якістю не поступається...

– Американському холодильнику «Зінгер-модерн» фірми «Уол Сміт і К°», якого ви купили в рудого маклера!..

– Так, але...

– Слава Богу, тепер і мені легше. Виявляється, не одного мене обдурено! – Петро Петрович зірвав брезент.

На «холодильнику» блискучим нікелем сяяли слова: «Автомат газ-вода. З сиропом – 3 коп. Без сиропу – 1 коп».

Синтетичний кожушок

– Чим гарним можеш похвалитися? – спитав у мене голова правління райспоживспілки Андрій Карпович, завітавши на базу.

– Синтетичним кожушком, – відповів я. – Дефіцит, Андрію Карповичу. Кращого подарунка на Новий рік не придумаете, – почав я вихваляти товар.

– Гарзд, показуй, що то за кожушок!

Я показав. Андрій Карпович засяяв, як новорічна ялинка.

– Чудовий! – промовив я. – Як на вас шитий!

– Молодець, – похвалив мене Андрій Карпович. – Беру!

«Нарешті, – подумав я, – зумів догодити». Голова міцно потис мені руку й пішов.

– До речі, – раптом зупинився. – У тебе їх багато?

– Тринадцять...

– Ти от що! Оцей один я собі візьму, а решту, щоб я не бачив.

Ні в райцентрі, ні в районі!..

Коли Андрій Карпович вийшов, я покликав завідувача складу.

– Петре Семеновичу, синтетичні кожушки бачив? – перепитав я.

– Бачив, – відповів той.

– Так от, Андрій Карпович велів, щоб тут їхнього й духу не було. Зрозумів?

– Зрозумів!

– Вези їх куди хочеш: у сусідній район, у сусідню область, хоч до дідька в пекло...

Задоволений, я повертався додому. Настрій був святковий. Все складалось якнайкраще. Андрій Карпович залишився задоволений.

Я – не менше за нього. Раптом мою увагу привернула черга. Біля крамниці радгоспу.

Я кинувся в саму гущу й похолов. На прилавку лежали чорні синтетичні кожушки.

– А де ти їх узяв? – налетів я на завмага.

– Привезли.

– Звідки?

– З сусіднього району, – відповів він і здивовано глянув на мене.

В очах мені потемніло.

Свої люди

Фрося Прокопівна...

Слава до Фросі Прокопівни прийшла несподівано, як посада, як гроші, як розкіш...

А все почалося з того самого дня, коли Фросю Прокопівну Чепурну призначили директором маслозаводу. Обійнявши таку посаду, Фрося Прокопівна перш за все потурбувалася про свою солідність... Тепер вже вона не бігала, а ходила розмірено, з гідністю, не посміхалася першому стрічному, а тільки тому, кому вважала за потрібне. На районні засідання, наради Фрося Прокопівна віднині ходила не в одній, а в двох-трьох шапочках. Щоправда, одягала не всі одразу, а по черзі. Після кожної перерви засідання.

Якось Фрося Прокопівна прийшла додому і несподівано помітила у своїй квартирі чоловіка у засмальцьованому костюмі.

– Голубе, ти хто? – запитала вона директорським тоном.

– Я? – розгубився чоловік. – Василь... Твій чоловік.

– Я знаю, що мій чоловік. Від завтрашнього дня ти будеш не Василем, а Василем Гнатовичем. І не слюсарем, а головним технологом заводу. Зрозумів? – запитала Фрося Прокопівна тоном, який не потребував відповіді. – На заводі потрібні свої люди...

Василь Гнатович це зрозумів. Одне не вкладалося в голову: як він буде головним технологом без відповідної освіти.

– Хай тобі голова не болить. Для цього на заводі є директор і головний бухгалтер.

Коли про це дізнався головбух Василь Іларіонович Чорбул, йому захотілося, щоб і його дружина обіймала якусь посаду.

– Хай буде майстром цеху, – сказала Фрося Прокопівна. – До неї треба перевести і племінницю. Нам потрібні на заводі свої люди.

Чим більше, тим краще.

«Своїми людьми» Фрося Прокопівна обростала згори і знизу. «Свої люди» одержували посади, мали підвищені преміальні. «Свої люди» нагромаджували лишки вершків, сметани і, в свою чергу, заводили «своїх людей» у сфері збуту: магазинах, кафе, ларках, ятках, їдальнях.

Майстер цеху ширвжитку Зінаїда Трохимівна Мацько знайшла «свою людину» в особі Марії Яківни Дорош, яка працювала експедитором у відділі робітничого постачання. Марія Яківна, в свою чергу, мала «своїх людей» у магазині «Світанок» і в кафе «Черемушки».

Саме сюди, через «своїх людей», «свої люди» Фросі Прокопівни без накладних, без необхідних документів постачали вершки, сметану і масло. А Фрося Прокопівна від розкошів у молоці купалася.

Та несподівано «молочні ванни» кінчилися «холодним душем», Зінаїду Мацько міліція накрила мокрим рядном.

– Нічого не бійся, Зіночко, – наказала Фрося Прокопівна, запросивши її до кабінету. – Ти мене виручала – я тебе виручу. У мене є свої люди не тільки в районі.. Є в області і навіть у Міністерстві м'ясо-молочної промисловості...

Через день працівники міліції завітали на завод. Вирішили перевірити цех ширвжитку – чи є лишки. Якщо є, то як вони там утворюються. Лаборант Євгенія Корнійвна Кокарчук негайно до Фросі Прокопівни.

– У цеху міліція!

– А лишки? – поцікавилася Фрося Прокопівна.

– Повно.

– Спускай через ванну у каналізацію. Сама не справишся – візьми на підмогу Октябрину Вакулівну. Це своя людина...

Тієї ж ночі «свої люди» із Кобилятинського маслозаводу спустили у каналізацію 1422 кілограми вершків і 1400 кілограмів сметани.

А що ж Фрося Прокопівна? Спустивши вершки у труби, в молоці купається? Поки що ні.. Фрося Прокопівна заклопотана іншим: шукає «своїх людей» «у верхах», які б усе зробили, аби молочні ванни не закінчилися дієтичними сухарями...

... і Василь Якимович

На «своїх людей» покладався і директор Кобилятинської відгодівельної бази при місцевому цукрозаводі Василь Якимович Овчаров.

Якось він викликав бригадира по відгодівлі Деморовського і сказав:

– Слухай, у тебе голова чи баняк на плечах? – Хоч Деморовський був «свій чоловік», але Василь Якимович не дуже церемонився і зі «своїми людьми». «Свої люди» любили гроші, Василь Якимович створював їм «атмосферу». Тому був певний – полюблять і його, незважаючи на крутий характер. – Як ти бички приймаєш?

– Чесно, – розгубився Деморовський.

– Чесно, чесно, – передражнив його Василь Якимович. – Он твої попередники у ваги вставляли металеві прути, гирі свинцем заливали. Був приріст, був комбікорм, були й преміальні... А ти...

– Я подумаю, Василю Якимовичу...

– Тільки швидше. Бо в твоєму корпусі не приріст, а дівочі сльози.

Зачепило за живе Деморовського. Хотілося винайти щось таке, що прирівнювалося б до винаходу Ньютона.

– Винайшов, Василю Якимовичу! Другий закон земного тяжіння, – вбіг захеканий Деморовський до Василя Якимовича.

– Що це за кулька? – запитав директор, беручи до рук шмат звичайнісінького металу.

– Магніт, – відповів, Деморовський. – Я його прикладатиму до балансу ваг і на кожному бичкові матимемо п'ятнадцять кілограмів. Буде, Василю Якимовичу, і план, і приріст, і комбікорм, і гроші.

Директор не повірив у таке чудо:

– Ану, зваж мене!

Василя Якимовича важили персонально.

– Рівно на п'ятнадцять кілограмів схуднули, – доповів Деморовський.

– Молодець, – похвалив його Василь Якимович. – У тебе таки не баняк на в'язах, а голова... Важитимеш бичків, постав коло себе зоотехніка Плясецького. Він «своя людина». Якщо хтось підозрілий з'явиться, Плясецький тричі кашляне... Второпав?

Деморовський «второпав». Магніт запрацював на повну потужність. Через ті ваги за два дні пройшло 50 бичків з колгоспу імені Чкалова, стільки ж – з колгоспу імені Мічуріна, 22 бички – із «Світанку» і 21 бичок – з колгоспу імені Радянської Армії.

А на двадцять другому бичкові зоотехнік Плясецький кашлянув (хай йому ще й легенько гикнеться), але Деморовський так захопився своїм магнітним полем діяльності, що почув тільки тоді, як його схопили за руку... разом з магнітом.

Тепер «свої люди» вивчають закони. Але не Ньютона. Ці закони з Ньютонівськими нічого спільного не мають.

Сарана

Ми одержали чудову, з усіма вигодами двокімнатну квартиру. Рівно через два дні в цій квартирі перегоріли електролампи і перестала поступати вода. Довелося викликати монтера і водопровідника. Монтер негайно прибув. Він покрутив спочатку один електрозапобіжник, потім другий і сказав, що все гаразд. Я побоявся, що він на нас може образитися, і заплатив йому 2 карбованці. При цьому згадав минулі дні, коли ходили старі гроші. «Даси, бувало, 5 карбованців, і ніхто на тебе ніколи нічого поганого не скаже. А новими ж 50 копійок не даси. Засміють».

Поки над цим розмірковував, завітав водопровідник. Він постукав для чогось по трубах, на кухні розвалив півстіни і запевнив, що не пройде й півгодини, як він пришле до нас штукатура. За старанну працю і проявлену ним до нас турботу я дав 3 карбованці.

Згодом до нас завітали: штукатур, електрозварник, столяр, автослюсар легкових автомобілів та велосипедів, спеціаліст шарикових авторучок, два майстри з паяння сковорідок та знавець домашніх м'ясорубок. І так майже щодня протягом першого півмісяця нашого сумісного життя на новій квартирі.

Мені почали снитися різні жахи, давили якісь розумні істоти з інших галактик, докоряючи: «Скнара, всього дав одного карбованця».

Всі ці дні я жив у небаченій напрузі. У мене пересихало горло, коли на порозі з'являвся скляр. Перехоплювало дихання, коли дружина повідомляла, що прибув сажотрус. Я кожного разу давав собі слово, що на цей раз вже обов'язково скажу, що ми в печах не палимо – у нас природний газ. Але я не міг образити людину... і знову просив його, щоб він сумлінно прочистив усі димарі. Я йому щоразу давав 2 карбованці.

Завмирало серце, коли газовики привозили балон. Їх було двоє, і я, боячись, що наступного разу вони своєчасно не привезуть газ, давав їм 4 карбованці.

Потім прибув натирач підлоги з комбінату побутового обслуговування трудящих міста. Я перед цим особисто натер паркет, але не міг же я йому відмовити і натерти ще раз. Дав йому 2 карбованці.

Після цього з того ж комбінату прибули: товариш з відділення хімчистки – 2 карбованці; представник по вибиванню пилюки з доріжок і килимів – 2 карбованці, майстер по штопанню капронових панчів – 1 карбованець, технік по ремонту телевізорів, магнітофонів та газових ламп – 1 карбованець, перукар і манікюрша – 2 карбованці.

Я чомусь певен, що ще прибудуть майстри по натиранню жіночих спин з комунгоспівськими ваннами і нейлоновими мочалками, і тому вирішив решту дня провести в ресторані. Попоївши, я не міг без жалю дивитися, як офіціантка шукає в пустій кишені неіснуючих мідяків, піднявся і вийшов. Вона щиро подякувала і попросила не забувати їх.

– А здача? – запитала дружина.

– Незручно. На нас і так дивилися з усіх столів, поки вона шукала, – відповів я.

– Боже, який ти... осел!

Я змовчав, подаючи швейцару номерок. Швейцар з генеральськими лампасами сором'язливого кольору накинув на мене плащ, лагідно протер щіточкою плечі і зняв невидиму пір'їнку. Дав йому карбованця.

На трамвайній зупинці дізналися, що немає електричного світла і трамваї не ходять. Сіли в таксі. Шофер біля під'їзду сказав:

– Всі дають крупні, а де ж дрібні діваються? У мене немає здачі. Може, розміняєте в кого?

Було пів на дванадцятую ночі, і я відповів:

– Та Бог з нею, з тією здачею.

Через годину у вікно забарабанив листоноша. Телеграма. Тітонька приїжджає. Я листоноші подякував... теж карбованцем.

– Так прийнято, – заспокоїв я дружину. – Чим ми гірше інших.

Вранці виявилось, – я віддав останні гроші.

– Не будь дріб'язковою, – сказав Світлані. – Мені відпустка набридла. Днями вийду на роботу.

Цього разу відвідувачів зустрічала Світлана. Я знав, що не переживу, коли побачу, як Світлана випроваджує їх, не даючи ні копійки, і ліг у тіні під яблуною.

Після обіду завітав електромонтер. Потім Світлана говорила, що шукав якогось замикання. Коли він вийшов, його зустрів радіотехнік.

– Нема чого йти. Сьогодні дома його відьма. Навіть не подякувала. Я дивуюсь, до чого тільки природа жорстока. З'єднала оцю квазімоду з ним. Куди він тільки дивився? Я по її очах бачу, що вона його зраджує. Я б цього не витерпів. А він золото чоловік.

Радіотехнік до порога не дійшов.

Скляр помітив, що у Світлани «тупі і олов'яні очі», а у мене «щедрість хлюпає через край».

Сажотрус відзначив, що, скільки живе, ще не бачив «такої брудної потвори», як моя дружина, і «такого красеня», як я.

Газовики були твердо переконані... що Світлана «на ладан дихає і у неї остання стадія туберкульозу, і це тільки жадоба до грошей привела її до цього». Потім висловили побоювання, щоб нічого подібного хоча б зі мною не трапилось.

Натирач підлоги був переконаний, що «дружину в ранньому дитинстві садовили на бочку, бо кривіших ніг, ніж у неї, навіть у кавалеристів не бачив, як не стрічав такого стрункого чоловіка», як я.

Товариш з хімчистки відмітив, що «більш бугристого і у віспі обличчя, ніж у цієї сколопендри, не було навіть у Софії Михайлівни», а представник з вибивання килимів та доріжок сказав, що «вона швидше всю пилкуку сама висмокче, ніж дасть комусь поламаного гроша».

Перукар міг засвідчити, що такої стріхи, як у моєї жінки на голові, він навіть не робив стилягам, а манікюрша не могла уявити, що у людини можуть рости кігті.

Я вскочив у кімнату, критичним поглядом змів дружину з голови до ніг і заявив, що від сьогоднішнього дня особисто зустрічатиму оцих майстрів і техніків.

В понеділок знову прибув електрик. Цього разу він перевіряв лічильник і вимикачі. Для чогось увімкнув електроутюг, запитав, чи немає у мене електробритви. Я йому подав. Він її теж увімкнув, поголився і сказав, що варто частіше чистити, бо починає барахлити. Я йому щиро подякував і сказав, що господарів, на жаль, нема дома. А потім, щоб остаточно переконати його в цьому, додав:

– А я тільки квартирант, і самі розумієте, що їх сімейним бюджетом розпоряджатися не можу.

Він дуже здивувався і відповів, що він весь час вважав, що я чоловік тієї «гарної молоді жінки». Тут у мене заговорила злість, і

я вирішив йому за все відплатити його ж словами. Я сказав, що ми вже, на щастя, розвелись, і між нами все кінчено, бо я не можу жити з такою відьмою, яка порядним людям навіть не дякує, і мені за неї соромно. Я почав дивуватися, чому природа така жорстока і з'єднала мене з такою квазімодою. Куди я тоді дивився. Тепер я по очах бачу, що вона мене зраджує, і я цього більше не витерпів.

Він пильно глянув на мене, співчутливо похитав головою, а коли я закінчив, промовив:

– І хто б міг подумати?! Така чудова жінка і на таке пішла. Ніколи не повірив би. Всі вони гарні такі. Та воно й зрозуміло, – заспокоїв він мене. – Гарне й до гарного тягнеться. Нічого не поробиш, брате. Співчуваю. – Він міцно потис мені руку, по-товариськи хлопнув по плечу і на прощання вигукнув: – Якщо вдруге будеш одружуватися, за красою не ганяйся. Красуні не для нас з тобою, виродків. Бувай!

По резолюцію

Мені в житті все вдавалося незвичайно легко. Недаремно сусіди й родичі завжди заздрили моїй удачі. «Ти, – казали вони, – народився хоч і без сорочки, але під щасливою зіркою». Може, й так, бо досі, відколи пам'ятаю, я легко переступав усі пороги. У рік (як запевняє моя мати) я переступив поріг рідної хати й вийшов надвір, потім перескочив поріг школи, майже без перешкод перелетів поріг училища, проліз через поріг інституту, а от на одному порозі спіткнувся. Одні казали, що мене зрадила фортуна, інші – що то поріг не який-небудь, а високий – головтяпляпроектівський – і його не так легко взяти.

От саме про взяття цього порога мені б і хотілося розповісти докладніше.

Запланували ми в себе в області збудувати у цьому році кілька комбінатів побутового обслуговування за типовими проектами. Запланували, але вирішили внести в проект маленьку поправку – в одній з кімнат зняли два умивальники. Вирішили – то й вирішили, подумаєш – два умивальники! Та несподівано нам заявили, що будівництво припиняється: банк не дає грошей. Мовляв, приміщення комбінату без двох умивальників – це порушення типового проекту № 37а/17б.

– Що ж робити?

– Залишайте умивальники.

– Але вони там зовсім не потрібні.

– Тоді їдьте в «Головтяпляпроект» і просіть письмовий дозвіл на вашу поправку.

– Аж туди? Через два умивальники? А навіщо ж тоді наше обласне управління побутового обслуговування? – здивувались ми.
– Невже такої дрібниці не можна розв'язати на місці?

Сіли ми в управлінні й почали потилиці чухати. І начальник управління чухав, і заступник, і головінж й інші «інжі». Всі чухали. Дехто лаявся, називав «Головтяпляпроект» центрозатичкою. Але, полаявшись, дійшли висновку: поки він існує, повинен-таки хтось їхати туди. Делегатом вибрали мене. Склали листа. На чие ім'я – в цидулі конкретно не визначили. Написали просто: «Просимо Вашого дозволу...» й т. д. і т. п. Дипломатія!

Взяв я того листа. Вирішив летіти літаком. Все ж швидше. До обіду, гадаю, накладуть резолюцію, а ввечері й назад устигну повернутися. За кілька годин я вже був у «Головтяпляпроекті». Що то за сучасна техніка! Якраз і черга в приймальні невеличка. Чоловік п'ятдесят, не більше.

Прийняв мене один із завідувачів, уважно вислухав та й каже:
– Ваше питання майже вирішено...

«От що то, – думаю, – людина чуйна!»

– Тільки зробіть от що, – веде далі. – Щоб прискорити справу, їдьте назад додому й привезіть письмовне підтвердження, що ваші вищі керівники, мовляв, нічого не мають проти зняття тих умивальників. Привезете й одержите дозвіл на переробку аркуша № 37а/17б типового проекту. Зрозуміли?

– Зрозумів, – кажу. Та за шапку – й на аеродром.

Прилетів назад, узяв усе, що треба, переоформив документи, прихопив ще командировочні, заспокоїв дружину, діточок, бухгалтера управління – й знову в «Головтяпляпроект».

– В Омеляна Севастьяновича якраз нарада, – сказала мені секретарка.

Я до Артема Петровича:

– Почекайте. Зараз має закінчитись нарада. Тільки не забудьте стати в чергу.

Став, чекаю. Нарешті всі наради закінчились. Виходить один завідувач із одних дверей, другий – з інших, обоє до секретарки:

– Валю, зачиніть нас. Повиймайте ключі з дверей і нікого не пускайте. Прийматимемо завтра, після наради.

Ні того дня, ні другого, ні третього мені так і не пощастило потрапити ні до завідувача, ні до будь-кого з його заступників.

Минуло ще з півдесятка днів. Почали здавати нерви. Відчув, що худну. Щоночі почали снитись унітази, розетки, умивальники. А з них наче вода й не вода, а гроші, і не ллються й не сиплються, а ніби течуть – червінці, четвертаки, півсотенні, сотні.

На дев'ятий день, коли нестерпні болі почали ламати мою голову і я зібрався був до лікаря, у коридорі готелю несподівано пролунав знайомий голос:

– Невже Коля з тресту «Саночистки»?! – вигукнув я й кулею перелетів через поріг.

Можете уявити мій душевний стан у ту мить, коли я потрапив в обійми свого давнього друга.

– І це ти через ту резолюцію втратив таке солідне черевце? – запитав, посміхаючись, він. – Ні, далі цього терпіти не можна. Треба діяти. Ти от що, браток, збігай зараз в аптеку, візьми пачечку бромуралу (це для сну), а на решту командировочних купи в комісійному дешевенький фотоапарат. Вранці до «Головтяпляпроекту» підемо разом. Мені теж резолюція потрібна.

Спав я тієї ночі, мов у казці. Перед очима пропливали, наче змії, райдужні резолюції: сині, зелені, червоні, фіолетові, а з-під кожної з отих резолюцій виростили гаражі, перукарні, лазні, громадські туалети, фотографії і, звичайно, комбінати побутового обслуговування.

Прийшли ми в «Головтяпляпроект» з Миколою десь близько одинадцяті.

– А тепер, – каже Микола, – заходь у приймальню потрібного тобі завідувача й фотографуй.

– Кого? – перепитую.

– Кого хочеш! Отих ловців резолюцій, секретарку, що вісім днів підряд казала: товариша Омеляна Севастьяновича нема. Знімай її в анфас, у профіль. Клацай – і ні на кого не звертай уваги.

– Та тут навіть плівки нема.

– А це не обов'язково. Ти клацай, а там видно буде.

Довго не роздумуючи, я легко переступив поріг приймальні й грізно навів ручку старого трофейного апарата на довжелезну, скручену калачиком, чергу. Клацнув раз, другий, зафіксував шафу, потім піймав у фокусі всі чотири телефони секретарки й перевів об'єктив безпосередньо на неї. Та не встиг я клацнути, як мене хтось узяв за лікоть:

– Вас просить Омелян Севастьянович...

Ну, а що було далі, не важко здогадатися. Резолюцію я взяв, як і поріг Омеляна Севастьяновича. Поставив він мені її за... кмітливість.

Через годину, щасливий, я поспішав в аеропорт. Там на мене вже чекали Коля й ще п'ять його товаришів – таких, як я, ловців резолюцій. Ми легко переступили останній у той день поріг кабіни літака й вилетіли з головтяпляпроектівськими резолюціями додому.

Так я відкрив один із секретів, як ловити резолюції, й мені дещо прояснилось. Одного тільки я й досі зрозуміти не можу: як Коля у той день умудрився добути собі дозвіл на доточку зайвого

метра каналізаційної труби й вилетів додому разом зі мною?! Ніяк не второпаю. Мабуть, ще якийсь спосіб знає.

Помаранчева одіссея²

У той день в Калинівці переходили на шепіт і розповідали «тільки утаємничено і тільки вам»:

– Чули: Станіслав Іванович захотів цитрусових. Яблука приїлися.

– Що ви кажете? – перепитували цікаві і передавали новину, як естафетну паличку, далі.

Станіслав Іванович Карнаух – голова правління райспоживспілки – начебто заперечував свою любов до цитрусових.

– Не я, а Він (!) хоче апельсинів, – казав Станіслав Іванович і загадково тикав пальцем у стелю. Мовляв, «Він» – це той, хто сидить над Станіславом Івановичем, а не сам Станіслав Іванович. І всім присутнім було ясно: комусь у райцентрі захотілось апельсинів, і треба добути їх хоч з-під землі.

– Раджу відрядити когось до Києва, на Бессарабку, – порадила директор чайної Рая Юхимівна Короп. – Там по базарній ціні...

Станіслав Іванович заперечливо і сумно похитав головою.

– Тоді є пропозиція послати представника до Грузії і там нарвати апельсинів просто з дерев, – додав заступник директора тієї ж чайної Іван Андрійович Пипкун.

– Я не проти, але Він хоче тільки з.. Марокко. Хоч пару кілограмчиків.

Присутні кинули на підлогу карти. Географічні. Шлях до Марокко пролягав через Тюшки, Козятин, Київ, Бориспіль. Звідти повітряна лінія йшла на Париж, а там без пересадки на Рабат. Був ще й інший шлях: через Вапнярку на Одесу, а тоді морем повз Стамбул, через Босфор і Дарданелли і так далі. Для поїздки калинівського представника в Марокко було все: гроші на відрядження з каси чайної, тарні ящики на апельсини і довірена особа. Не було одного – візи. Тому вибрали третій шлях: через Вороновицю, Вінницю і на Москву. Не по візу, а по апельсини. Але марокканські. Жереб упав на Пипкуна. Йому виписали службове відрядження, забезпечили відповідною сумою грошей: на апельсини, проїзд у м'якому вагоні, добові і квартирні. Все це не з кишені того, хто зажадав помаранчів, а з чайної.

² Цей фейлетон написано разом з І. Галіцином (прим. упорядн.).

За добу Пипкун полоскався московською водою у фешенебельному люксі і закушував марокканськими апельсинами. Ще за добу він почав ретельно вивчати ціни на продукти столичних базарів. А вивчивши, захопився товарообміном: яблука, скажімо, міняв на гроші, а гроші збирався обміняти на апельсини. Та представники охорони громадського порядку столиці, очевидно, не розібрали, де товарообмін, а де спекуляція, і лише на цій підставі затримали калинівського посланця.

Тим часом у Калинівці засідали. Всіх хвилювало: де Пипкун?

Версій було декілька. Перша: затесався до марокканської делегації і разом з нею подався до Африки. Маловірогідна – Пипкун не знав арабської мови. Друга: перейшов кордон і чимчикує до Марокко пішки... Чого заради начальства не зробиш! Та несподівано прийшла телеграма: «Готуйте торбу і сухарі. Пипкун»... Телеграму зрозуміли по-своєму: готуйте добру торбу і купу ніжних характеристик, бо тут не міліція, а сухарі. На слово честі не вірять Любителі апельсинів заметушились. До столиці квапно відрядили за рахунок тієї ж чайної місцевого жреця Феміди – завідувача юридичною консультацією Солоперченка-Солодовченка з наказом будь-якою ціною вирвати Пипкуна з-за ґрат.

Довго калинівський юрист оббивав пороги і повернувся, як кажуть ворожки, при піковому інтересі.

– Не на такому папері характеристики понаписували, – сказав він.

Почали писати нові. Характеристики були солодші за мед і смачніші за апельсини. Солоперченко-Солодовченко вдруге вилетів до столиці. Та й цього разу візит калинівського юриста до московських слідчих органів зазнав фіаско. На характеристиках Пипкуна явно не вистачало янгелочків з білосніжними крильцями.

Це ще більш збентежило шановних калинівських діячів. І виручати Пипкуна вирушила в путь-дорогу сама директриса чайної Рая Юхимівна Короп зі службовим відрядженням, з новими папками ніжних папірців в ультрарожевих фарбах і з трьома важкенними валізами з невідомою начинкою. Але ні жіночі сльози, ані ультрарожеві фарби, ані невідома начинка не допомогли ні Раї Юхимівні, ні Пипкуну. Директриса повернулася без валіз і без Пипкуна.

Між Калинівкою і Москвою почались переговори. Телефонні. Довгі і настирливі. На вищому рівні. На рівні самого голови райспоживспілки Станіслава Івановича Карнауха. І уявіть собі, допомогло. Відпустили Пипкуна з Москви – передали на перевиховання колективу калинівської чайної. Тепер заступник директора чайної Пипкун продовжує виховувати своїх підлеглих: поварів та офіціанток, а вони його... перевиховують. Все йде, як ішло. Тільки в уяві Пипкуна час від часу постає незабутній день повернення.

Зустрічали його з букетами квітів. Посол по марокканські апельсини йшов з гордо піднесеною головою і двома віддутими кишенями. Зустрічав Пипкуна сам Станіслав Іванович Карнаух. На персональній «Волзі».

– Апельсини привіз?

– Привіз.

– Скільки?

– Пару.

– Ящиків?

– Штук, Станіславе Івановичу, але обидва з Марокко. В одного їхнього студента купив, – сказав Пипкун, витягуючи з віддutih кишень два апельсини.

Станіслав Іванович, кажуть, зірвався з місця і вліпив Пипкуну...

Ні, не в щоку, а в губи... Поцілунок.

На radoщах Пипкуну, як заступникові директора, виплатили за три з половиною місяці зарплату і премію за «активну участь у виконанні плану роздрібного товарообороту»!

Пипкун радий і задоволений. Раді і задоволені його шефи. Як там не було, а Пипкун молодчина, привіз-таки парочку апельсинів.

Щоправда, обійшлися вони калинівській чайній в добру тисячу карбованців. Але не це головне. Головне, що апельсини і справді були з Марокко.

Плата за любов

(Новели в діалогах)

Новина

- Ви чули новину?
- Ні, а що?
- Дмитро Кирилович у нашій лікарні працює.
- Це ж який? Не Кордупляк, випадково?
- Кордупляк.
- Та що ви кажете?! І ким же він у нас?
- Санітаром.
- А таку ж посаду чоловік займав...
- Так, начальник відділу капітального будівництва.
- От-от. І за що його так понизили?
- Не понизили. Він і тепер начальником працює. А в нас, так би мовити, за сумісництвом.
- Санітаром?
- Так, санітаром.
- Хіба ж йому грошей не вистачає?
- Йому вистачає, а от жінці...
- То хай би жінка і працювала.
- Таке скажете: дружина такого начальника і працювати!
- А він же працює: і за себе, і за неї.
- Він працює за себе, а за неї у нас зарплату одержує.
- Оце новина! І давно?
- Ще з травня позаминулого року.
- А хто ж на роботу оформив?
- Пуковський.
- Наш головний лікар?
- Атож. Ви тільки нікому про це, бо завтра вся районна лікарня знатиме...

Заочник

- Пробачте, ви, випадково, не з бані?

- Ні, а чому ви так подумали?
- Та бачу, з вас пара йде?
- А-а! То я шукаю, де у нас ремонтно-будівельне управління Міністерства харчової промисловості, а ніхто підказати не може...
- А для чого воно вам?
- Та я там працюю!
- Ви?
- Я. А чого ви так дивуєтесь?
- Працюєте і не знаєте, де управління?!
- А що тут дивного? Може, у мене робота вдома.
- А ким ви у нас, якщо не секрет?
- Паркетником. – А ви?
- А я виконроб цього управління.
- Зіновій Йосипович Мочальський?
- Мочальський. А ви не Громовий, випадково?
- Громовий. Василь Костянтинівич.
- Хто б міг подумати? Така несподівана зустріч. Здрастуйте!
- Здрастуйте.
- То це я вам щомісяця табелі і наряди виписую?
- Та, мабуть, мені.
- І як, задоволені зарплатою?
- Скажете, Двісті карбованців на паркеті не валяються.
- Дякуйте нашому начальникові Георгію Георгійовичу – душалюдина. Це ж він вас зарахував до нас паркетником.
- Та чував. Хотілося б його хоч в очі побачити.
- А що, ніколи не зустрічалися?
- Ніколи. Я до вас на роботу заочно оформлявся.
- А зарплату? Теж заочно нараховують?
- Заочно.
- А паркет?
- Що паркет?
- Як ви паркет кладете?
- Смієтесь, Зіновію Йосиповичу! Хто його кладе. Ви ж мені наряди і табелі теж заочно виписуєте...

Керівник № 2

- Скажіть, будь ласка, це контора радгоспу «Україна»?
- Так.

- А Володимира Антоновича Холоденка можна бачити?
- Директора? Його нема.
- А головного бухгалтера товариша Сильвестрова?
- Дмитра Васильовича?
- Дмитра Васильовича.
- Так це я. А ви хто будете?
- Я Кокедаєва Катерина Йосипівна. Ви мене, Дмитре Васильовичу, не пізнаєте?
- Кхм! Та як вам сказати.. Ви ж у нас, в «Україні», начебто ніколи й не були.
- Е-е, не кажіть, я приїжджала до вас двічі. Перший раз поїздом Жмеринка-Жмеринка через Янушпіль, а другий – автобусом. Я ж з Янушполя. Там в універмазі старшим продавцем працюю.
- А чоловік?
- А чоловік мій тут, у вас. Кокедаєв В. М. Він керівник студентського загону...
- А-а! Так би одразу й сказали. Тепер пам'ятаю. Ви й справді двічі були у нього. На вихідні, либонь, приїжджали... Чоловіка свого дуже любите? Так, любов не картопля! «Любови все возрасты покорны», як сказав Пушкін. Так що ви хотіли?
- Та мені сказали, що можна за це... Ну, як вам сказати... За те, що я була у вас, в «Україні», зарплату одержати...
- О, тепер згадав. Мені директор радгоспу переказував. Вас зарахували керівником студентського загону номер два.
- Виходить, я керівник номер два!
- Так, так. Ви керівник номер два, а ваш чоловік керівник номер один. І ми вам за два приїзди... Вибачаюся, за два місяці нарахували шістдесят чотири карбованці і вісімнадцять копійок.
- А підйомні?
- О, ледь не забув. І підйомні, Катерино Йосипівно, і підйомні. Це, так би мовити, вам за любові!

Пижикова шапка

До цього часу я був непомітною людиною в нашому місті. Я жив з дружиною в однокімнатній квартирі, як всі, стояв у черзі за холодильником, не міг зайти без попереднього запису до голови міськради і мені ніколи не козиряв постовий міліціонер. Але ось трапилось несподіване. Все почалося з подарунка. Одного разу мій брат дістав пижикову шапку, і він подарував її мені. Тепер я ходжу в пижиковій шапці. Мої давні знайомі несподівано для мене почали величати на ім'я та по батькові, сусіди – підлещувалися до моєї жінки.

Мій старий товариш по школі Степан, якимсь підвозячи мене на автомашині, перейшов на «ви».

– А вас швидко, Дем'яне Петровичу, висунули. Здається, недавно разом школу кінчали, разом задачки списували, і ось... А я все, як перше, на гальма натискую. А у вас, мабуть, вже й персональний шофер...

Я хотів відповісти, що я яким був, таким і залишився, але в цю мить Степанові, як мені здалося, віддав честь регулювальник.

– Оце обов'язково зупинив би – під червоним проскочив, а він, бачите, козиряє, – заговорив Степан. – А це вас помітив, Дем'яне Петровичу. А у вас, пробачте, «Волга» чи ЗІЛ, так би мовити?

– Та кинь ти, Степане, дурня валяти.

– Чому ж дурня, Дем'яне Петровичу. По вас видно, що у великих керівниках ходите.

Я більше не слухав його. Я просто твердо був переконаний, що Степан знущається з мене, і вирішив відповідати тим же:

– А ви все у шоферчиках, значить? Баранку, так сказати, крутите. А поки що зупини біля міськради.

– З приводу обміну квартири? – запитав якимось невдавано Степан.

– А що ж?! Висунули, і обмінювати пора, – стукнув дверцями я. – Не жити ж мені, керівникові, у старій дірі.

В цю хвилину до мене підійшов Петро Сергійович Самохін – сам голова міськради.

– Ви до мене, Дем'яне Петровичу? – звернувся він.

– Пізнали?!

– Та що ви?! Як же не пізнати. За кого ви мене маєте?
Негарно, Дем'яне Петровичу, негарно.

Ми пройшли крізь лабіринт відвідувачів у його кабінет.

– Значить, пішли на підвищення?! Сідайте, будь ласка.

– Та як вам сказати, – почав було я.

– Зрозуміло, скромничаєте, – перебив він. – Що ж, вітаю!
Щиро вітаю. Ви, здається, клопотали щодо обміну квартири?

– Було, – відповів я, з підозрою розглядаючи себе в дзеркалі.

– Ну, як же, пригадую. Все пригадую. Як ви дивитеся, Дем'яне Петровичу, коли вас переселимо в квартиру Бекетова. Я вам повинен сказати – непогане місце: в центрі, над Бугом, з усіма вигодами. Погоджуйтесь!

... Увечері я поспішив до брата на базу поділитися радісною звісткою. Зупинився біля прохідної, не наважуючись зайти. Діда Семена – мого знайомого – на місці не було. Замість нього був якийсь інший дідусь. Я ввійшов з наміром попросити його викликати брата, але дідусь, трохи нахилившись, зняв шапку, привітався зі мною і ввічливо показав рукою на двері, ніби кажучи: «Проходьте, будьте ласкаві». Нічого не втямивши, я опинився на території універсальної бази. Микола, на щастя, був на місці.

– Як! Тебе вже пропускають на базу без дозволу?! Ну, все зрозуміло! – посміхнувся він. – Що ж, заходьте, Дем'яне Петровичу. – Артистичним жестом він відкрив дверці автомобіля і сказав: – Прошу вас у мій кабінет. Сідайте, будьте добрі.

Явно когось наслідуючи, він єхидничав:

– Скажіть, Дем'яне Петровичу, чи не потрібна вам нейлонова шубка або безрозмірні панчішки для вашої Софії Семенівни?

– Миколо! – обурився я. – Дідько б тебе взяв, скажи ж мені нарешті, що це все означає? Ці останні дні ніби всі люди стали іншими. До речі, сьогодні я обміняв все ж квартиру.

– Так тобі і треба, – розсміявся він.

– Але всі ніби з глузду з'їхали, – повторив я. – Сусіди мене ні з того ні з сього величають по батькові, Степан на «ви» перейшов, голова міськради з якимось висуванням вітає, ти єхидничаєш. Я нічого не розумію.

– Дивак чоловік! Глянь на себе в дзеркало. На тобі ж пижикова шапка. Розумієш... пи-жи-ко-ва-а!

– Ну й біс з нею, з пижиковою! Яка різниця?

– У тім-то й справа, що різниця. В шапках же таких тільки керівники нашої області ходять...

Про це я написав гумореску і заніс у редакцію, по дорозі здавши в комісійний магазин цю магічну шапку. Редактор прочитав її і промовив:

– По-перше, це не типово, по-друге, – не смішно. Що ж, ви вважаєте, що всі керівники нашої області завели собі якусь уніформу?

– Пробачте, не всі, а окремі. І мені здається що вони хоч шапками хочуть різнитися від звичайних смертних.

– Ах! Вам здається. А мені здається, – закінчив він, – що у вас гуморески не вийшло.

Через п'ять днів з комісійного магазину мені повернули пижикову шапку – в ній виявили гандж: ліве вухо поїла міль. Я востаннє вдяг її і вдруге пішов до редактора.

... Гумореску, як бачите, надрукували.

«Пірамідка»

Віктор Семенович любив одягати яскраві краватки, шанував строкаті теніски, слова: «як чудово ви говорили», «вам на нараді (конференції) найбільше аплодували» і більярд. Тільки одного не любив Віктор Семенович – програвати своїм підлеглим у «пірамідку». Цього разу Віктор Семенович зустрівся з Кандибкіним.

– Що ж, Кандибкін, промазав?! Воно й зрозуміло, Грати у більярд – це тобі не чуні клеїти. Дивись, як треба. Ех ти, зоре більярдна.

– Я тільки вам, Вікторе Семеновичу, програю, а...

– А в інших виграєш?

– Виграю, Вікторе Семеновичу!

– Уявляю собі твоїх супротивників. Ніколи не думав, що на світі є більші слабаки, ніж ти. Цікаво, з якого кінця вони кий тримають? Нормально, кажеш? А б'ють? Здорово! А бити ось так треба, Кандибкін. Це називається, Кандибкін, ювелірною роботою. Ось так приміряємося і... Ти що, Кандибкін, пальці підставляєш?

– Я навіть не доторкнувся до лузи, Вікторе Семеновичу!..

– Ти мені, Кандибкін, кинь зуби замовляти.

– Не подумав, Вікторе Семеновичу. Ви б кийок крейдою. Не тут, Вікторе Семеновичу. Ось дайте я вам змащу. А тепер, будь ласка, Вікторе Семеновичу, бийте. Тільки кийок трішки від себе. Отак.

– Від себе, кажеш? Побачимо. Шістьорка в праву лузу. В ліву, кажеш? Можна і в ліву на «свояка». Не «свояка», а «чужого»?! Тримай, Кандибкін, «чужого». Що, знову нема?! Не може бути! Відійди, Кандибкін, від більярда. Хто тебе просить простягати руки? Упаде – сам вийму. Теж поради мені знайшовся. Хотів же «свояком», так ні – пускайте «чужого». А «чужий» тепер в лузу ноги опустив. Ну, що ж ти, Кандибкін, не б'єш? Бий, бий! Мені поблажок не треба. Виграємо і без поблажок. Валяй! Все одно не буде, хоч і на землю проситься. Бачу, як ти кий тримаєш. А я що казав?

– Ви як у воду дивилися, Вікторе Семеновичу.

– А ти думав!.. Я, брат, на більярдіві зуби з'їв. А щодо Івана Дубограя, я тобі, Кандибкін, так скажу: звільнимо. Ненадійний товариш. Може в будь-яку хвилину свиню підкласти. Замість моїх директив, кажеш, художню літературу читає? Поможемо, Кандибкін. Почекаємо тільки моменту. Чотирнадцятий у праву лузу. Отак, Кандибкін. Бачив? Учись. Скільки там у мене?

– Все, Вікторе Семеновичу.

– Все? Чудесно. А ти так нічого і не вибив? Слабенько, Кандибкін, у пірамідку граєш. Зовсім слабенько. Соромно за тебе, Кандибкін. Тренуватись треба, а тоді грати. Ну, ще одну, Кандибкін? Тільки давай зразу домовимось – забий хоч одну кульку для азарту. Повір, нецікаво так грати – червоніти за тебе, Кандибкін, доводиться. З ким я працюю? Де мої кадри, Кандибкін? Розбивай.

– Ви розбиваєте, Вікторе Семеновичу. Перемога ж ваша – вам і кий у руки.

– Можна і мені. Отак, Кандибкін. Що там? Шістьорка?

– Ви не оголошува...

– Не чую, Кандибкін, голосніше.

– Шістьорку, кажу, Вікторе Семеновичу, забили.

– Порядочок. А за Дубограя ти, Кандибкін, не думай. Краще грай. Сказав, що звільню? І звільню! У мене слово – криця. Вважай, що ти вже прочитав наказ. Хай він копає під мене, Кандибкін, – не страшно. Не такі куль.. горішки перекушували. Оцими, власними, невставленими зубами. Були вже і до нього. А де вони? Дехто в люди вибився, а тут не помічали... Ти на це, Кандибкін, не звертай уваги. Не це головне, не в цьому секрет... Знаємо, як вибивалися. Думаєш, чесним шляхом?.. П'ятірка в ліву лузу... Ти, Кандибкін, вигадай причину, а я наказ завтра ж напишу... Тримай...

– Вікторе Семеновичу, краще дванадцятий дуплетом на себе. Ось цим від борта, класичний удар, Вікторе Семеновичу.

– Класичний? Можна й класичний. Дуплет – моя стихія.

– Вилетів через борт, Вікторе Семеновичу.

– Через борт?! Значить, цих дванадцять очок тобі приписується? Спеціально, Кандибкін, такі поради даєш. Ще й сам п'ятнадцятий вибив? Обдурюєш, Кандибкін?

– Винуватий, Вікторе Семеновичу...

– Прикидаєшся, що не вмієш грати? Даєш мені фору тридцять очок – і після цього виграєш. А потім вір тобі на слово. І на роботі так, а я...

– Через борт же, Вікторе Семеновичу. Ви ж самі...

– Що самі? А хто інформував? Ти, Кандибкін!..

– Винуватий, Вікторе Сем...

– Винуватий. А хто відповідати за тебе буде? Я. Кому розплачуватись? Знову мені...

– Вікторе Семеновичу...

– Виправдовуєшся, Кандибкін. Граєш на моїй м'якосердечності, сам радиш бити на себе дуплетом, а куля через борт вилітає на твою користь. Дивись, Кандибкін, щоб ти у мене завтра дуплетом, через борт не...

– Цих очок, Вікторе Семеновичу, можна мені не приписувати.

– Ти що, Кандибкін, подачки мені підносиш? У вигляді, так би мовити, дрібного хабара? Тобі мало того, що ти переміг? Ти от що, Кандибкін, я й забув. Не думай, що я безпринципний. У нас скорочення штатів. Є така думка: тебе, Кандибкін... Я тобі міг би й завтра про це сказати, але... сам розумієш. Ну, ти, Кандибкін, не падай духом. Я тобі формулірочку поставлю – пальчики оближеш... А щодо пірамідки – забудь. Не здумай вихвалитись. Цієї гри не було. Це міраж. Фата моргана. Зрозумів? Ти – слабак.

.... «Формулірочка» була така: «Звільнено за власним бажанням... Дубограя». Кандибкін грав контрову.

Печатка

За стіною кабінету голови сільської Ради Омелька Віслученка хлопці з колгоспного духового оркестру репетирували польку. А Омелько в такт музиці дмухав на печатку і штампував довідки, які так спритно підсував йому секретар сільради Левко Завірюха.

– Сьогодні знову з самогоном Панька Мусія в районі зловили,
– промовив Левко.

– Не покався?

– І не покається, поки ви, Омеляне Софроневичу, не візьметесь за самогонників. Через таких двох-трьох мусіїв усе село самогоноваркою називають.

– Левку, перестань!

– Не перестану. В колгоспі Мусій не працює, дістав довідку, що хворий, а сам бурячиху варить.

– Ну, що я йому зроблю? Не зловив – не кажи злодій.

– Та ж зловили тоді з горілкою, а ви... В хату зайшли, подивились – куба немає. І повірили йому, що самогонку хтось «у грілках» підсунув у кошик. А куб на горіщі був. Сам Панько казав.

– Слухай, не псуй мені хоч сьогодні настрою! Нема в нього куба.

– Немає?! Чекайте, я вам допоможу пересвідчитись. Бо цей дармоїд підведе вас під сліпого хату, і печатку відберуть.

– А печатка тут причому? Яка печатка? – витріщився Омелько на Левка, не дивлячись на довідку, яку скріплював печаткою.

– Ось ця, що ви ставите на документах, які підписуєте, ніколи не читаючи.

– Ти мені облиш. Омелян Софроневич бачить, що підписує і на що печатку ставить. У мене, голубе, око, як фотоапарат. Раз глянув, і вже, як на плівці, – все записано. А ти мені розкажуєш! Ще й лякаєш. Зелений ти, щоб мені капості робити.

– Зроблю, Омеляне Софроневичу, бо мені, як комсомольцеві, серце болить. Он Маркові якусь довідку підписали, то він тепер з нею по селу носить і кожному під ніс тикає та вигукує: «Сам Омелян Софроневич підписав, а вам що до цього?!»

– Невже?

– От вам і «невже». І я так зроблю. Тільки, щоб потім не дорікали.

- Може, закладемося на відро горілки? Га-а?
- Я не п'ю.
- А ти й пити не будеш – все одно ж програєш.
- Для формальності можна, – відповів Левко.
- Параско, перебивай!

Посильна Параска, посміхаючись, перебила руку. З того дня Омелько Віслюченко уважно перечитував усі папери, які йому підсував Левко, обережно ставив підписи, печатки. Тільки не перевіряв ніколи тих, що підносила посильна Параска. Тут Омелько забував про заклад і працював, як казав Левко, наче голова-автомат. Коротше, Омелько довіряв усім, крім свого секретаря.

Після чергового штампування купи документів Левко взяв з рук баби Параски довідки і, як ніколи вдоволений, вибіг з кабінету.

Обідати не пішов, а завернув до хати Панька.

– Слухай, Мусію, що мені буде, коли?.. – Левко притягнув Панька ближче до себе і про щось довго шепотів йому на вухо.

– Невже?! – Панько відскочив від Левка і, задоволено посміхаючись, подивився на нього, наче перед ним стояв не Левко, а його бабуся, що повернулася з того світу. – Кажеш, не всім, а тільки хворим, як виняток? Та у мене довідка є, що я недужий. То дістанеш? Коли принесеш? Завтра?

– Навіть сьогодні, – відповів Левко.

– Давай після обіду, бо я завтра...

Раптом загарчав пес, і Левко останніх слів не розібрав.

Мусій прожив лише тридцять років і мав добре здоров'я та з усіх його мрій і прагнень перемагало одне: щоб піде не працювати, щоб гроші самі в кишеню сипались. І от сьогодні – початок здійснення його мрії...

Левко не підвів Мусія. Він приніс те, що обіцяв. Радощам не було краю. Мусій виліз на горище, зняв звідти куба, яким давно не гонив бурячиху, і заходився вичищати його від бруду та сміття.

Наступного дня після розмови з Паньком, Левко повернувся з обіду, ввійшов до кабінету Омеляна Софроневича і тихо промовив:

– Знову самогон варить Мусій Панько

– Що-о?! Я йому покажу самогон! Це точно?

– Сам тільки що був у нього.

– Я йому покажу самогоноваріння! – Омелько зняв телефонну трубку і крикнув: – Начальника райвідділу міліції Грицюка. Алло! Петро Іванович? Добрий день! Віслюченко турбує. Панько Мусій

знову самогон варить. Не покаюся. Присилайте, а то я більше не витримаю. Ні, не допомгло. Нема, кажете, кого прислати? Що? Я сам? Та ви знаєте... Га-а? Не чую! Самі прийдете?! Ну, що ж, приїжджайте, тим краще.

Двері Панькової хати були прочинені. З них, наче з казана, клубочив дим. Грицюк з Омельком Віслученком переступили поріг, увійшли в хату, Мусій спокійно сидів біля куба, підкладав трісочки і сам до себе посміхався.

– Прийшли, – промовив він, – а я вас давно чекаю. Захотілося первачку? Дивіться – чистий, як сльоза.

Начальник міліції здивовано глянув на Панька, потім на Омелька, але той знизав плечима і нічого не відповів.

– Ну, чого ж ви, хлопці, стоїте? Беріть стільці, сідайте. Будьте, як дома. Не соромтесь. Оцей бутлик, як накапає, то можна й до випивки приступати. А чому Левко не прийшов? Ви, Омеляне Софроневичу, потримайте лійку, я перваку наллю.

– Хто тобі дозволив серед білого дня гнати? – не витримав Омелько.

– А що, хіба вночі треба? Там не сказано.

– Гасіть негайно ж! – втрутився Грицюк.

– А ви не кричіть. Звідки я знав, що вдень не можна? Сказали б, я б гнав уночі. З сьогоднішнього дня так і робитиму: вдень спати, а вночі гнати.

– З сьогоднішнього дня ви будете спати в тій кімнаті, яка давно за вами скучає.

– А це чому? А це як? – Мусій видобув з кишені якийсь папірець і подав Грицюку.

Начальник міліції взяв у руки документ, перш за все глянув на дату, підпис, печатку і вголос прочитав:

«Довідка. Видана громадянину Паньку Мусію Карповичу в тім, що він дійсно має право не менше трьох раз на тиждень варити самогон. Голова сільської Ради Омелько Віслученко.

– Що? Ви... ви? – Грицюк повернувся, та Омеляна Софроневича в хаті вже не було. Він біг вулицею і бурмотів.

– Підвів, підвів!.. Так підвів. От до чого довела моя довірливість.

Вскочив у сільраду. За стіною хлопці з колгоспного оркестру репетирували польку, хтось бив щосили в барабан. Омелько сів за стіл, вп'явся очима в папірець, що лежав під склом, з такою ж

печаткою, як у довідці, з таким же підписом. Тільки на папірцеві було написано: «До голови районного виконавчого комітету від голови Яблунівської сільської Ради Омеляна Софроневича Віслюченка

Заява.

Прошу Вас звільнити мене від обов'язків голови сільської Ради, бо я не голова, а балабуха. Підпис: О. С. Віслюченко».

А трохи нижче рукою Левка було виведено: «Омеляне Софроневичу, з вас відро горілки – ви програли».

Пережитки

Заступник директора радгоспу «Садвиноград» Сергій Іванович був поборником нового і ненавидів традицій, вважаючи їх пережитками далекого минулого.

В один із суботніх вечорів листоноша приніс йому відразу п'ять запрошень: від Семена Семеновича – голови «Міжколгоспбуду», Петра Степановича – начальника філії зв'язку, Трохима Іларіоновича – голови ССТ, Федора Кириловича – бригадира будівельної бригади колгоспу «Сійся-родися» та Ксенофонта Оракуловича – головбуха цього ж колгоспу. Всі запрошували на новосілля.

– Теж мені традиція, – розсердився Сергій Іванович. – Збудував особняк, – йди на новосілля, при подарунки, щоб хата не пустувала. Пережитки!. Древні, як Бог. Не піду. Знаю, чого запрошують. Принаймні догадуюсь. Семен Семенович думає, що на новосілля поверну якщо не килим, то хоч кімнатну доріжку. Помиляєшся, голубчику! Я хоч тебе й запрошував, але не для того, щоб ти йшов. Для ввічливості. А ти все приймаєш за чисту монету, – наївний чоловік. Ще й килим припер. Цікаво, для чого це ти зробив? Невже пронюхав, що незабаром я йду на підвищення? Може, й тепер саме тому мене запрошуєш, щоб двох зайців убити: перший – мати в тресті свою руку, другий – відкупити килим. Дзуськи! Я тебе не просив дарувати його. А цей хам – Трохим Іларіонович – приніс магнітофон «Дніпро». Бач, особняк собі аж під небо вигнав. І як умудряються люди? Далі Федір Кирилович – пустопорожня, як всесвіт, бочка. Ні одного проблиску, ні одного спалаху в голові, а корчить з себе зірку першої величини. Привіз, дивак, якийсь комбайн, а що я з ним робитиму? Можеш його назад забрати, коли ти мені навіть інструкції до нього не додав. Ось я вам зараз покажу запрошення! Нагрублю кожному, наговорю, що влізе в голову, і тоді чухайтесь на здоров'я.

Розчервонівшись, Сергій Іванович підвівся, підняв трубку і крикнув:

– Манько! Дай-но мені особняк Семена Семеновича. Привіт, дорогий! Ти що це надумав? Запрошення присилаєш листоношею? Новосілля. Ти думаєш, я до тебе піду? Після того, як ти з радгоспних ферм будматеріал на свій особняк перетяг. А де ти

подів стару хату? На родичів переписав чи продав кому? Ух, ти, пережиток! – і кинув трубку.

«З одним розраховався. До цього вже не треба йти, килим відкуповувати. Хто там наступний? Трохим Іларіонович?»

– Привіт, дорогий! Лежиш? Ну, я так і знав. Мабуть, на тій меблі, що на базі дістав? І совість тебе не мучить? Хоч би після тих скарг не доїв базу, як корову. Де тільки сором! Ну, лежи-лежи, хоча тобі вже давно сидіти пора. Бувай!

Сергій Іванович задоволено потер руки. Бачиш, навіть пікнути не встиг. Цікаво, чи цьому будівельнику встановили слухавку, чи ні?

– Алло, Манько! У Кириловича є телефон чи нема? Є. Встиг таки... То підключи. Привіт, Кириловичу! Ти що собі думаєш? Знову з Ганькою знюхався? За тобою вже газетна стаття плаче. А ти мене до себе на новосілля запрошуєш. Гуляти, значить, збираєшся, пити? А про дружину ти забув?

Не вислухавши Кириловича, Сергій Іванович подзвонив ще двом: першого назвав бюрократам і зачерствілою душею, другого – грабіжником з великої дороги і обом погрозив народним контролем!

Після цього полегшено зітхнув.

– Бач, новосільних подаруночків захотіли. Пережитки!

Він смачно вилаявся і приліг на тахту, яку подарував йому Ксенофонт Оракулович (Сергій Іванович теж якраз закінчив будівництво свого особняка, а сім'ю перевозити з міської квартири в село не поспішав).

Наступав вечір. Сергій Іванович засинав. Раптом у двері постукали. Сергій Іванович зіскочив з тахти, відчинив двері... і мало не впав від несподіванки. На порозі стояли Семен Семенович, Петро Степанович, Трохим Іларіонович, Федір Кирилович і Ксенофонт Оракулович. У кожного з них під пахвою був величезний пакунок, перепоясаний навхрест стрічкою.

– Чортяко! Ми були б до тебе не прийшли, але скажи, звідки ти про все це дізнався? Звідки у тебе такі дані? А втім, про це потім. Чого ж ми стоїмо? – вигукнув Семен Семенович. – Вип'ємо, друзі, за нашу дружбу і за наші успіхи.

Всі цокнулися. Всі були задоволені, і Сергій Іванович. Нарешті він поламав і останню в своєму житті традицію. Не він

приніс подарунки новоселам, а новосели йому. А то... Ех, пережитки.

Обмін досвідом

Не знаю, як де, а скажімо, в колгоспах «Червоний шлях» чи, приміром, «Золотий колос» обмін досвідом починається приблизно так:

– Ви звідки?

– Та-а! Переймали досвід.

– Ну, й як?

– І не питаєте. Оце ледве їдемо. Довелося попрацювати.

– Хліба нічого?

– Гарні хліба. Отакі паляниці!

– А як буряки?

– Та як де! У першій бригаді корінь завбільшки з «чи кушку». Мабуть, сто п'ятдесят центнерів з га буде. У другій, як півлітра. Агроном запевняв, що буде триста. А в комсомольсько-молодіжній з добру літру. Не менше чотирьохсот гектар дасть.

– Ну, а птиця?

– Здебільшого кури. Непогані. М'які. Риба різна: фарширована, заливна. Здається, осетрину в ставках почали розводити.

– А як відносно хімії?

– Та була. Горить. І дуже швидко в реакцію вступає. Особливо на сонці. З молоком у них теж непогано. Добрий, повинен вам признатися, кисляк. Після такого кисляку ніякого розсолу не потрібно. Якщо чесно сказати, то, дякуючи тому молоку, й повертаємось ниньки додому.

– А взагалі колгосп?

– Судячи з усього, економічно міцний. Добре живуть люди, й резерви є. І зірки. Можна сказати, зореносний колгосп. Коли, як кажуть, повністю вияснили, яка озимина, м'ясо та чи сало завтовшки у чотири пальці, то переходять до «п'ятого питання».

– А як нащот цього?

– Так оце ж кажу було...

– За рахунок чого, не поділіться досвідом?

– Та де як! Скажімо, у колгоспі «Червоний шлях» за рахунок толі, посторонків та господарчого мила. Колгосп «Золотий колос» виручають мотузки та дьоготь.

– Багато тих посторонків чи мила йде?

– Залежно від делегації. Якщо делегація більша, то на кожного коня виписують по п'ять посторонків, як менша – по два.

– А списують? На кого списують, скажіть мені?

– Тож, кажу, дивлячись що. Як мазут, то на вози, якщо комбікорм, то на свиней. Пробачте, а чого це вас так цікавить?

– Та оце з дня на день чекаю гостей. Досвід приїдуть переймати. Та й шефи обіцяли навідатись. От і ламаю голову, що б його закупить і на кого списать.

– Делегація велика?

– Та хтозна?! На карбованців тисячу, а може, й більше буде.

– Тоді беріть сепаратор і дьоготь.

– Що ж я тим дьогтем хліб маститиму?

– Дивак чоловік: виписуйте дьоготь, а беріть «Вінницьку любительську», сепаратор – на коньяк піде, мотуззя – на мінеральну воду. Раджу «Регіну»! Кращої води від цієї не знайдете! Дуже добре запивати.. Та й позитивно діє на шлунково-кишковий тракт.

Отак подекуди у нас «п'яте питання», як розсіл на похмілля. Без цього не обходиться ні День тваринника, ні День хлібороба. Без цього й нарада – не нарада, й зустріч – не зустріч. З цим у колгоспи приїжджають шефи, з цим проводжають їх підшефні. Тому й питається: за рахунок чого ото бенкетують? Хто на ці вечори та обіди відпускає гроші? І ще одне: хто й коли і в якому документі узаконив оце «п'яте (кляте) питання»? Хто сказав, що ця епідемія – закономірне явище? Ніхто. Так чому ж п'ють і гуляють? Та так, що одні забувають, чого приїжджали, а інші – кого проводжали. Може, про це в колгоспах не знають?

Знають. Навіть документи є. Ось деякі з них:

Колгосп «Червоний шлях» списав на різні святкування 2218 крб.;

Колгосп «Золотий колос» випив під час банкетів 1671 літр вина, а витрати списав на собівартість с/г продуктів;

Колгосп «Зелений клин» – за два місяці списав 800 карбованців. На них начебто закуплено: сепаратор (якого в артілі нема), 78 квадратних метрів скла (яке, звичайно, побилось), по три посторонки на кожну пару коней (а коні їх рвуть, як нитку), по 700 кусків мила на тваринника (які, мабуть, не тільки руки миють, а й тварин ним годують) та дьоготь в діжках (наслідок: діжки є, дьогтю – нема).

Так ото й питається, а як у вас, читачу? Теж так обмінюються досвідом, чи, може, інакше? Повідомте. Для обміну досвідом.

Обіди додому

У вагоні-ресторані я сидів разом зі своїм сусідом по купе Казимиром Петровичем Басюрою. Розмова, як завжди в таких випадках, точилася навколо страв. Я, звичайно, відчував, що ось-ось засну під ритмічний стукіт коліс, і, щоб якось прискорити кінець Басюриної розповіді, запитав:

– Скажіть, а завідувача тієї їдальні ви зустрічали?

– Уявіть собі, ні. Два дні тому він пішов у відпустку. І я досі перед ним у боргу. Але як тільки повернуся з курорту, неодмінно завітаю. Він ще мені могорич поставить. Адже я йому у книгу скарг та пропозицій майже щоденно писав подяки. Тільки я. У них не вистачало книг для моїх подяк.

– Пробачте, так ви Басюра! – раптом обізвався товстун, який, здавалося, всю дорогу те й робив, що посапував за сусіднім столиком.

– Басюра, або що? – не менше, ніж я, здивувався Казимир Петрович.

– Скажіть, так це ви брали обіди додому в нашій їдальні?

– В їдальні № 2?

– Так, саме в їдальні № 2.

– Я. Прекрасні обіди. Я це будь-кому скажу. Або що?

– Товаришу, – товстун підвівся з-за столу і, пересідаючи до нас, несподівано міцно обійняв куценького Басюру. – Ви не уявляєте, який я радий нашій зустрічі. Я і є той завідувач, якого ви так довго розшукуєте.

Басюра на мить так розгубився, що не міг видобути й слова. Але тільки на мить. Бо в якусь наступну долю хвилини він вигукнув:

– Нарешті! Який збіг обставин! Хто б міг подумати? Це ми відзначимо! Перед вами мій рятівник, – звернувся він до мене. – Саме про нього я вам розповідав.

– Офіціантко, шампанського! – гукнув товстун. – Сьогодні пригощаю я.

Коли принесли пляшки і рубінового кольору вино заблищало іскорками в фужерах, завідувач запитав:

– А скажіть, товаришу Басюро, чим саме вам сподобалися наші обіди? Ми в цьому році збираємось розширити асортимент і,

безперечно, збільшити кількість. І для нас дуже важлива думка споживачів.

– Півроку тому, – почав Басюра, – я одержав квартиру зі спільною кухнею. Якось сусід захворів. Моя донька принесла обід з вашої їдальні. Я зняв пробу. Обід мені надзвичайно сподобався. А в мене до цього неабиякий нюх, і я наказав доньці й надалі носити обіди тільки з вашої їдальні. Так вона й робила. Все йшло, здавалося, без змін. А це недавно допомогло: дякуючи вашим обідам, мій сусід дістав виразку шлунка. Ви вже здогадались, що ті обіди донька носила йому. Тепер він зовсім охляв. Лежить у лікарні. Перед від'їздом на курорт я відвідав його. Хірург запевняє, що операції йому не минути, бо пряде на тонке. О-о, коли б так сталося, – його кімната теж була б моя. А зараз давайте вип'ємо. Ваше здоров'я! – Басюра підняв фужер, але завідувача їдальні № 2 серед нас уже не було.

Не застали ми його і в купе. У Жмеринці повідомили, що перед Вапняркою хтось скочив з поїзда на ходу. Невже завідувач? Ну й треба ж було!..

Новорічний концерт

Напередодні Нового року директор райбудинку культури Охрім Петрович В'юн сидів на «сушині», тобто на бутербродах. І правильно. А що як дзенькне по телефону сам Іван Сидорович Кузьменко або Іван Дмитрович Гуменюк, а його нема? Ні, краще без обідньої перерви, а то, чого доброго, можна випасти з ласки. Правда, перерва в товариша В'юна не збігалась ні з обідом Івана Сидоровича, ні з обідом Івана Дмитровича. Але все ж... Скажімо, приїде до Івана Сидоровича хтось із начальства, виявить бажання піти на новорічний концерт, а директора нема...

В'юн взяв аркуш паперу, олівець, поклав перед собою план розташування місць у залі Будинку культури.

«Іван Сидорович, – почав міркувати В'юн, – любить сидіти в першому ряду, в центрі. Але в якому крилі? В правому, бо в лівому трохи світло б'є в очі. Отож Івана Сидоровича з дружиною посадимо праворуч в центрі. Так і напишемо в запрошенні. Будь ласка, наш дорогий Іване Сидоровичу!

Степан Васильович Сидоренко, голова райвиконкому, любить праве крило і теж центр. Посадимо і Сте... Ні! Кузьменчиха душею не зносить Сидоренчиху. О, я Валентину Петрівну знаю, вона й тут може полаятись. Куди ж їх запроторити? В ліве крило. Так, у ліве, в центр. А справа посадимо Харитона Пилиповича. Кого ж сюди? Ага-а! Шофера, що возить Івана Сидоровича. Він з начальством на короткій нозі. Так і запишемо: шофер, бісів син, сяде між Харитоном Пилиповичем та Іваном Кузьмичем. Бо цього шофера не посади вигідно, то може ще й накапати. Так. Тепер куди ж примостити Івана Дмитровича? Поруч зі Степаном Васильовичем? Не підходить. Марія Максимівна терпіти не може Катерини Семенівни. Кого ж посадити між ними? Хіба заступника голови виконкому Лук'яна Петровича Ковбасюка? Запишемо це місце за Ковбасюком. Хай не гризуться і не кажуть, мовляв, я винен, що посадив поруч.

Та-ак.. А куди ж свою Олю? Ага! Ось біля Івана Сидоровича. Все ж до начальства ближче. У неї пичка симпатична. Хай задивляються. Мені не жаль. Від поглядів не облізе. Але якщо, того.. Шури-мури... машина... пляж... боки намну!

З першим "урядовим" рядом закінчено. Тепер другий ряд. Ну, тут другосортне начальство. Скажімо, військом Щукін. Куди його – в центр чи на "фланг"? У центр. Коропа – голову правління райспоживспілки – теж у центр, лівий "фланг". Може, все-таки дістане шафу. Кажуть, килими на базі з'явилися. Тож у центр Коропа. Так. А куди ж головлікаря Полюшка? Цабе невелике, та, може, хоч довідку дасть Ользі. Біс із ним, з тим Полюшком, хай сідає поруч з Коропом!

Далі – начальник комбінату комунальних підприємств Кузька. А що з Кузьки візьмеш? Хіба що рукави від жилетки. Тільки й того, що номер сімейний у лазню може виписати без черги. Але ж узимку, не виписав. Дві години довелося простояти у черзі, як і всім. Дідька лисого! Переб'ється Кузька в кутку біля стовпа. Зараз літо, обійдемося без лазні. Директор цегельного заводу... Що його робити з будинком? Обкладати цеглою чи ні? Може й обкладу. Жаль, немає Ольги. Вона б порадила. Грець з ним, хай сідає поряд з Плюйком – директором маслозаводу.

Що ж, залишається начальник контори зв'язку Скриньченко – дериніс нещасний. Було б чого дерти! Марки, конверти клеїть, а ніс дере. Нехай сідає під гучномовцем – це його стихія, хай послухає. Директор школи Борисюк – глиста засмоктана. Костику он трійку з алгебри вліпив. Щоб тобі рука всохла! Сідай на 13-те місце, там якраз стілець поламаний.

Третій ряд. Тут пішла вже "дрібнота". З цими легше. От тільки інспектора райвно треба в центр. Все-таки зять Івана Кузьмича. Бач, хоч дурний, та хитрий: якого тестя собі підчепив! Здається, більше достойних нема. На "гальорці" можна й "пшоно" розсадити».

Відтепер Охрім Петрович був твердо упевнений, що новорічний вечір буде на славу. З таким старанням виписував запрошення і...

Та він не договорив: до залу входили перші відвідувачі. Склавши по-баб'ячому руки, він уважно стежив за дверима. Раптом наче ошпарений підскочив на місці й побіг уперед:

– А-а, Іване Сидоровичу! Добрий вечір! Ласкаво просимо! Давненько були в нас, давненько! Розумію, робота, діла: молочко, м'ясо. Ось ваше місце. А де ж ваша шановна Катерина Семенівна? Невже захворіла? Ах, боже мій! Кров з молоком – і раптом захворіла... Хто б міг подумати? Така жінчина. Голова? Живіт,

кажете. Ах, живіт, як жаль. Така талія – і живіт... Перекурити вирішили? Можна й перекурити. Прошу сірнички, Іване Сидоровичу... Куріть на здоров'ячко!

А-а-а, Іван Кузьмич! Прошу, прошу. Давненько не були в нас. Забувати почали. Неправда?! Вибачайте! Вчора були на репетиції? Пам'ять зраджує... Забігався.

А-а! Степан Васильович! Як здоров'ячко? Вечір добрий... Даруйте.. Схудли начебто. Хочете схуднути? Пузце, кажете, замучує. Пробачте, але неправду кажете!.. Є ж і більшенькі животики. А у вас? З лиця, здається, таки схудли. Та що ви! Перебільшуєте. І зовсім очі не запливли жирком. У вас чудові очі. Сідайте. Ось тут. Ваше улюблене...

«Гму-у... А куди ця стара преться? Глянь, у перший ряд, відьма беззуба. Вже літ під 90, а її ще на концерти носить... Та завтра ж Іван Сидорович мило з мене зробить за цю шкорбу! Знову гриматиме: «Ти кого це біля мене посадиві!?»

– Бабусенько, а ви куди? Тут не можна. Внизу душно дуже. Повітря нагрівається, донизу опускається, а вгорі вам якраз... вентиляція. Ходімо! Я вас на «гальорку», на самий верх. Звідти ви, як з космічного корабля, будете за сценою стежити... Не підніметесь? Підніметесь. Моя стара, тобто мама, ще лантухи носить, а старша за вас. А ви? Та вам років 30. Більше не даси. Збереглись. Правда, трохи сивина, та то нічого, Ходімо.

Пішла «бабуся2. А що їй залишилось робити?

– Як покурили, Іване Сидоровичу?

– А ви куди матінку спровадили?

– Я б її, дорогий Іване Сидоровичу, охоче й на той світ спровадив би... Ходять тут усякі. Давно пора чортам у пеклі молоко возити, а воно, старе, на концерт приперлось. Ще й біля вас мостилося, на місці вашої незрівнянної Катерини Семенівни, То я ото постарався, щоб вам, Іване Сидоровичу, ніяких непри...

– Ти що? Так оце мою рідну матір на той світ! Та я тебе швидше в домовину запакую, ніж ти матір мою...

... Через тиждень В'юн сидів на свинофермі і писав своєрідну пам'ятку:

«Щоб не втратити роботи і користуватися повагою керівника, потрібно:

1. Крутитись у нього на очах.

2. Тиснути руку і, посміхаючись, дивитися в очі.

3. Вивчати його характер.
4. Знати, що йому найбільше подобається: полювання, горілка.
5. Знати членів його сім'ї і обов'язково його матінку, щоб не перестаратись».

Нахаба

Двері до Петра Семеновича Ключи відчинилися: на порозі, наче новорічна фея, з'явилася особиста секретарка Нюра. В кабінеті запахло духами «Північне саяво».

– Петре Семеновичу, там якийсь товариш по телефону... Цікавиться, як ваше ім'я та по батькові?

– А ви йому що?

– Ну, я вирішила це питання узгодити з вами...

– Правильно вирішили. Поцікавтесь, хто він і для чого це йому!

Нюра щезла по той бік дверей, оббитих блискучим дерматинном. За кілька секунд з'явилася знову. В кабінеті вдруге запахло парфумами.

– Каже, що ви зробили йому добро... От він і хоче вас привітати з Новим роком. Але не знає, як ваше ім'я та по батькові. Сказати?

– Одну хвилиночку, – Петро Семенович глибокодумно замислився. Перед очима пропливли відвідувачі. Їх було не так уже й багато: «Прищепи просив дитину влаштувати в садок... Воркута приходив по резолюцію... Хнюпа приходив за путівкою на лікування... Шпаченко, здається, благав взяти на кварталік... Понюхно після операції на важкій ділянці працює... Тоді був Шелудько, Жук, Сірчик.. Хто б же міг?» – Петро Семенович глянув на Нюру. Нюра переступала з ноги на ногу.

– Каже, що я зробив добро? – перепитав сердито Ключа.

– Каже, – знизала плечима Нюра.

– Женіть його! – розгнівано вигукнув Петро Семенович. – Женіть, і негайно! У три шії... Нахаба... Безсовісний... Бач, насміхатися надумав. Я особисто такого випадку щось не пригадую...

Нюра щезла по той бік дверей. До Ключи долинув її чарівний голосок:

– Алло! Вияснити ім'я та по батькові товариша Ключи не вдалося. Його нема. Зверніться у відділ кадрів...

Трубка дзенькнула. Ключа полегшено зітхнув. Нюра теж.

Мозок

Я за професією космонавт. В даний час – капітан зорельоту «Сонячний промінь Ю-713», що ходить міжпланетною трасою «Земля – Марс – Альфа Центавра». Напередодні останнього рейсу (після якого я збирався йти в чергову профспілкову відпустку) на космодромі мене зустріла Клеопатра Саксонівна.

– Другий день вас розшукую, Василю Прокоповичу. Ви мені потрібні, як космонавтові кисень, – розпочала вона. – У нас, Василю Прокоповичу, горе. У відділі, де працює мій Кузьо, скорочення штатів на двадцять п'ять процентів. Це означає, що під скорочення попаде мій Кузьо.

– Чому ви гадаєте, що саме Кузьма Іванович?

– Ви ще питаєте? Хіба вам невідомо, що мій Кузьо – найбільший дурень?! Він дурніший термоядерної бомби. Боже, як я за нього вийшла заміж?! Він неодмінно потрапить під скорочення штатів. Двадцять п'ять процентів – це він. Крім нього там нікого не виженуть. Петренко – це підлабузник першої марки. Семенко – лизоп'ят і демагог, Кристалов – двоєдушний і улесливий, а мій Кузьо...

– Пробачте. Але яке відношення до цього маю я? Чим можу допомогти?

– Ви ще, Василю Прокоповичу, запитуєте? Ви один і можете його врятувати. Я чула, що там, куди ви літаєте, продається якийсь синтрохонічний мозок. Тепер ви мене розумієте? Кузі потрібен мозок...

– Якщо товар не розхапали, то неодмінно куплю, – пообіцяв я.

– Будь ласка, Василю Прокоповичу, і неодмінно два комплекти. Один – Кузі, а другий – Юхимові Самійловичу. Це його начальник. Йому теж потрібен мозок, як і Кузі. У Юхима Самійловича незабаром день народження. Це буде такий сюрприз для нього. Такий сюрприз...

Два комплекти мозку мені вдалося придбати. Це був неабиякий товар. З легким серцем я віддав його Клеопатрі Саксонівні і того ж дня полетів у відпустку на Венеру, у містечко Рожеві Води, розташоване в районі Блакитних Озер. А коли після відпочинку повернувся на рідну Землю, мене знову зустріла моя знайома сусідка Клеопатра Саксонівна.

– Ви приїхали? Боже, як я вас чекала! Так чекала, немов колись першого польоту на Місяць. У нас таке нещастя! Таке нещастя. Мій Кузьо помер...

– Як помер?! Коли?

– Вчора. Тобто я хотіла сказати, що не зовсім помер. Він живий, але цього не переживе. Хто б міг подумати?

– Але що сталося?! Заспокойтесь, Клеопатро Саксонівно. Випийте води...

Вона випила склянку води і, трохи заспокоївшись, продовжувала:

– Я почну з самого початку. З того дня, як ви привезли мозок Кузі і його начальникові. Моєму телепню і набитому дурневі Юхимові Самійловичу. В той день Кузьо розпакував тільки одну коробку... Я розповідаю все, як було... Це був мозок марки «Ідеал», якість – другий сорт.

На день народження Кузьо подарував його Юхимові Самійловичу. Ви не уявляєте собі, який це був сюрприз для керівника. Юхим Самійлович у ту ж хвилину при всіх розцілував мого Кузю і навіть перший тост виголосив за підлеглих, які завжди пам'ятають про своїх керівників. А наступного дня він мого телепня призначив старшим співробітником відділу. Ви дивуетесь, що я його так називаю? Не дивуйтеся. Він і є справжнісінький телепень. Бо здавалося, все йде добре. Та ні, в день підвищення йому захотілося похвастати своїм мозком. Він вирішив вставити і собі новий мозок. Розкрив коробку, а там...

– Невже розумні істоти з аптекарні Всесвіту могли підкинути мені щось із уцінених товарів? – перепитав я.

– Ні. Це не в нас на Землі. Вони помилково в таку ж коробку вклали мозок «Геній», якість – перший сорт. Ви зустрічали такого дурня, як мій Кузьо? Він поніс Юхимові Самійловичу мозок «Геній».

Але той осел не повірив. «Ти що, Плюгавкін, – Сказав він Кузі, – хочеш підсунути мені якийсь мотлох? Якщо це геніальний мозок, чому ж ти його собі не вставляєш?» Що міг на це відповісти мій Кузьо? Нічого. Може, вставив хоч після цього собі мозок? Нічого подібного. Єдине, чого він добився, – того ж дня його звільнили з посади старшого співробітника відділу, як такого, що не виправдав надій. Через два дні Кузі все ж якимось чином вдалося помінятися мозком. І він помінявся, на свою голову. Мозок

марки «Геній», як виявилось, з гарантійним строком придатності тільки на рік, а у мого дурня «Ідеал» на все життя. Це і вирішило долю Кузі. Сьогодні він попав у число двадцяти п'яти процентів. Для нього це найстрашніший удар. Куди тепер він сунеться зі своїм мозком. Він цього не переживе!..

... Плюгавкін справді не пережив. У ніч на 21 серпня він помер, забувши вставити собі мозок.

Кадра

– Вітаю, друже, – сказав Сердега, коли я переступив поріг його кабінету. – Вітаю з підвищенням! Сам особисто рекомендував. Отже, підшукуй, брате, когось на своє місце. Але умова – рівноцінного. Інакше не відпущу.

Я задумався: «Місюру б! Але коли б у нього хоч крапля розуму... Завалить же роботу».

Поки я обдумував, Сердега продовжував:

– Між іншим, твоє підвищення залежить од тебе самого. Чим швидше знайдеш заміну, тим швидше вирішиться твоя справа.

Почувши це, я, довго не думаючи, сказав:

– Місюра! Кращої кандидатури не знайти. Правда, ще немає досвіду, але це – ти сам знаєш – дається з роками. Місюра молодий, енергійний і розуміє своє діло.

– Ну що ж, Місюру так Місюру. Тобі видніше.

«А видніше, – подумав я, – попрацюєш, Сердего, з ним кілька днів і помітиш, на що він здатний. Може, хоч у тебе за ним аж загуде».

Минув деякий час. Я, кажуть, встиг уже знайти себе на новому місці. Більше вільного часу з'явилось. Чого б ото, гадаю, до Сердеги не завітати. Цікаво, як там тепер без мене поживає старий.

– На пенсію збираюсь, – відповів Сердега.

– Ранувато щось.

– Та дякуючи ж тобі. Знайшов же ти кадру. Признайся чесно, для чого ти це зробив? Щоб мені насолити чи щоб новеньку посаду швидше захопить? Тільки чесно.

– Якщо чесно, – кажу, – то ні перше, ні друге. Не хотілося мені самому звільняти Місюру. Надто вже він якийсь слухняний. Думаю, краще буде, коли це ти за мене зробиш.

– Так от, радуйся – сьогодні дзвонили з тресту, питали, кого б я порекомендував начальником вашого управління.

– Ати що?

– Порекомендував!

– Кого?

– Місюру. Гадаю, буде краще, коли його не я, а вони звільнять. Та й ти попрацюй трохи під його керівництвом. Все ж таки твоя кадра.

Тепер ви зрозуміли, чому я пішов з роботи за власним бажанням? А зустрінете Сердегу, запитайте, будь ласка, чи нема в нього чогось путнього. З задоволенням повернусь назад.

День голови колгоспу

(Не нарис)

Починається він, як і кожний день, з ранку. У голови колгоспу Івана Дмитровича Колоса він розпочинається так:

– Іване Дмитровичу, вам телефонограма. «Завтра в обідню перерву на тракторний стан приїде агіткультбригада. Їх потрібно нагодувати. Всього десять чоловік без керівника».

– Парасю, приготуй ложки.

– Іване Дмитровичу, Ванько впав з груші, дайте машину...

– Іване Дмитровичу, дзвонили з управління, щоб прислали чотирьох чоловік на машині за міндобривами...

– Іване Дмитровичу, передавали, що розпочалось масове відродження яблуневої плодожерки. Наказували негайно провести обприскування саду...

Дзвонить телефон.

– Іване Дмитровичу, забезпечте явку хімізатора колгоспу з журналом обліку.

– А хто ж обприскуватиме плодожерку?

– Наказ із райцентру...

– Іване Дмитровичу, вам наказують з'явитися в район з поясненням вашої неявки на семінар у комітет ДТСААФ...

Голова за голову, а йому пошту в руки.

– Іване Дмитровичу, наказують терміново передати в управління дані, скільки пошкоджено посівів від граду.

– А у нас град був?

– Грім був, Іване Дмитровичу, і дуже блискало, а граду не було. То що передавати?..

Іван Дмитрович розкриває конверти.

«Висилайте шовкопряда колгоспу за одержанням гусені. Шовкопряду видайте доручення і тару».

«Відбудеться нарада громадських розповсюджувачів преси, вам необхідно...»

«Забезпечте явку відповідального за спортивно-масову роботу на 9 годину ранку...»

«Негайно пришліть голову комітету ДТСААФ...»

«Повідомте дату злучки корів з бугаєм і тих корів, яких штучно запліднили, відповідно до форми Ж ...»

«Для забезпечення своєчасного виконання плану продажу державі хліба вашому колгоспові доводиться такий графік...»

У голові почало щось постукувати.

«Доводимо завдання по будуванню типових гноєсховищ та вивезення ставкового мулу...»

– У нас же ставків нема, де мул брати?

«Згідно прийнятих планів, оранку обов'язково проводити по злушеному ґрунту плугом з передплужником з обов'язковим укочуванням в агрегаті кільчастими котками».

– Невже той писар серйозно думає, що ми будемо орати бороною по нескошеній озимині?!

«Подати у виробниче управління заповнені таблиці № 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54 з урахуванням...»

«Повідомте, скільки збираєтесь заготувати в цьому році льоду?»

Голова зірвався з місця і кинувся до дверей.

Забувши розкрити листи з райвиконкому, «Союздруку», фінвідділу, райспоживспілки і з першої пожежної частини, він кинувся через городи в поле.

– Іване Дмитровичу, – неслося йому вслід, – тільки що передали з управління, що цукровий буряк знищує озима совка. Наказали негайно виставити коритця з шумуючою мелясою по десять штук на гектар...

Та Іван Дмитрович більше нічого не чув. Увечері подзвонив у колгосп я.

– Івана Дмитровича можна?

– Його нема.

– А де він?

– Голову відвезли.

– Куди?

– У лікарню. У нього підвищений тиск.

Про це я й розповів своєму доброму знайомому – голові колгоспу Михайлові Івановичу Коваленку, Герою Соціалістичної Праці.

– Невже це оті писарі з виробничого управління наробили? – запитав я.

– Якщо голова молодий, то, може, й не витримав, – сказав Михайло Іванович. – Це з незвички. Потім проходить. Голова звикає.

– Скажіть, Михайле Івановичу, а у вас теж так?

– Ви про тиск?

– Ні, про виробниче управління.

– Точнісінько.

– Скажіть, а затишшя у вашій роботі буває?

– Було, – відповів Коваленко. – Під час реорганізації. Коли нового начальника в районі підбирали. Хоч спокійно засіяли.

Отак приблизно починається і так приблизно кінчається день у Івана Дмитровича Колоса. А як у вас? Пишіть нам. Тільки не забувайте, будь ласка, про економію паперу. Щоб для виробничих управлінь вистачило.

Воскресіння

У мене помер друг. Найближчий друг мого дитинства. Я знав, що його батьки не переживуть такої втрати, і всі турботи, пов'язані з похороном, добровільно взяв на себе. Я негайно почвалав у похоронне бюро, де про все розповів низькорослому, зарослому рудою щетиною чоловікові. Зі спокійним виразом гробокопа той вислухав мене і сказав:

– А тепер зверніться до Ганни Михайлівни і розкажіть їй про те, що розказали мені, а вона в свою чергу розкаже Дмитру Степановичу, щоб Дмитро Степанович дозволив Ганні Михайлівні дати дозвіл мені видати вам відповідні документи. Бо я тут не перший начальник, а тільки третій.

Після цього словесного урагану він зотяг най життєрадіснішу пісню і пішов геть з таким виглядом, ніби ніколи в житті не задумувався над своєю власною кончиною або принаймні давно вже вирішив проблему безсмертя.

Я довгий час не міг второпати, що цей гробокоп мені сказав, і чисто інстинктивно направився до другого будиночка, розташованого в глибині кладовища. Тут я й зустрів Ганну Михайлівну. Вона мене почала розпитувати, чому прийшов саме я, а не батьки померлого. Яке я маю відношення до похорону покійного? І чи справді він помер? Чи мені тільки здалося? Не дай Бог як ще воскресне, і як тоді вона буде дивитися в очі Дмитра Степановича. У їхній практиці це нерідко трапляється. Тепер на слово людині не можна вірити і т. д. і т. п.

Я відчув, що мене починає бити пропасниця, а сорочка на спині стає вологою. Нарешті, Ганна Михайлівна взяла трубку і промовила:

– Обіцяйте мені, що він, не воскресне.

У відповідь я щось пробелькотів малозрозуміле.

Рівно через три години я знову сидів перед «не першим начальником, а тільки третім», який, не спускаючи з мене очей, розшукував свої окуляри. Потім з підозрою глянув на папірець, звірив підпис і тільки після цього подав мені анкету на цілих чотири сторінки.

Я без усяких труднощів написав ім'я, прізвище та по батькові покійного, напружуючи пам'ять, згадав, коли він народився і помер,

в якому році поступив у перший клас, чи добре привилась у нього віспа і чи відвідував у ранньому дитинстві ясла та дитячий садок На які хвороби найчастіше хворів і від якої помер. Якщо від хвороби помер, а не від трагічного випадку, то скільки вона тривала і чи при цьому сіпалось ліве вухо. Потім перейшов до батьків. Хто батьки і де працюють, коли не працюють, то чому. І чи часом вони не хворіли на ті ж хвороби, що й покійний, та в який раз здійснюється похорон. Коли вперше, то слід написати літерами (а не цифрами), якщо вдруге, втретє, вп'яте і т. д., вказати основні причини. І нарешті, чи знайомий я з основним «Посібником на допомогу похоронній процесії», затвердженим XXIV засіданням гробокопів та трунарів області. Я написав «ні» і з впевненістю, що мої митарства на цьому закінчилися, поклав перед ним заповнений аркуш.

Поки він перечитував пункти анкети, я нашвидкуруч заповнював ще з десятків не менш важливих папірців:

- а) заяву, що покійник бажає бути похованим тільки на цьому цвинтарі, в чому просить йому не відмовити;
- б) скільки вінків, яких кольорів і які організації замовляють;
- в) заяву на надмогильну табличку;
- г) заяву на катафалк;
- д) заяву на пам'ятник.

І нарешті 347 зразків стандартних епітафій на табличку пам'ятника. Вибрані епітафії підкреслити олівцем.

Я щойно закінчив заповнювати подані документи, як «начальник не перший, а тільки третій» повернув мені анкету і сказав, що вона не дійсна, бо ні я, ні батьки померлого не знайомі з «Посібником на допомогу похоронним процесіям». Я намагався довести, що це звичайнісінькі дрібниці, але гробокоп мене переконав, що інколи легше померти, ніж поховати, і що під час панахиди трапляється багато випадків, коли люди закопують одну верхню кришку труни, а покійника залишають на цвинтарі. Потім навів ще декілька яскравих і переконливих прикладів, аналогічних першому, чим остаточно переконав мене й примусив купити у відділі вінків та букетів настійно рекомендований ним «Посібник» з твердою обкладинкою і чітким друком у сім з половиною друкованих аркушів і 200-тисячним тиражем.

– Це, зрозуміло, чисто формальна сторона, – пояснив він мені.
– Буває, люди без посібників ховають відповідно до інструкцій, а

буває, часто плутають праведне з грішним. Ви, якщо вірити анкеті, цією справою займаєтеся вперше, тож я не можу бути впевнений, що ви чого-небудь не переплутаєте. Читайте уважно, з олівцем. Бажано коротко законспектувати. З практики знаю, краще освоюється. Тим паче, цей «Посібник» укладений науковими співробітниками нашого похоронного бюро. Маю честь гордитися. Адью.

Я ввічливо йому подякував і пожалкував, що не можу отримати автографа від одного з авторів з побажанням працювати ще краще, ніж він.

Не покидаючи цвинтаря, я присів під вивіскою «Правила користування кладовищем» і почав перегортати сторінки «Посібника».

Коротко пробіг очима «Передмову до третього видання книги» і негайно почав конспектувати. Бо це була та гарантія, що перед початком заповнення нової анкети гробокоп не влаштує мені екзамену.

Склавши вдруге анкету і процитувавши напам'ять окремі положення з «Посібника», я з полегшенням на серці хотів було залишити кабінет гробокопа, та радість моя була передчасною. Виявилось, треба ще принести довідки про те, що покійник жив, працював і помер у нашому місті, довідку про те, що він ніякого заповіту не залишив і ні через рік, ні через два не виявить бажання бути похованим на іншому цвинтарі.

Наступного дня, діставши всі необхідні довідки, мені запропонували познайомитися з «Правилами користування цвинтарем».

Я зібрав решту своєї мужності і хотів був покінчити життя самогубством, але згадавши, що згідно з "Посібником" самогубців від самоотруєння, самоповішання, саморозстрілу, самовбивства ножем, рогаками та м'ясорубкою хоронять при закритій процесії, вирішив цю справу перенести на той час, коли видадуть четверте, перероблене і доповнене видання «Посібника».

Поки виготовлялися вінки і з'ясовувалося питання, чи можна надати місце на цвинтарі батькам покійного за однією огорожею, коли вони не досягли 60-річного віку, я не без насолоди читав «Правила користування цвинтарем».

У пункті першому говорилося, що під час відвідування не слід викопувати покійника для того, щоб остаточно переконатися, чи

заплющені у нього очі і чи не перевернувся він уверх дном. Далі «Правила» радили, що через 10-15 років після перебування покійника в землі не варто з ним займатися штучним диханням.

Не дивлячись на чудовий оптимістичний настрій, який піднявся у мене під час читання «Правил», я почимчикував до дому покійного друга. Трохи подумавши, я, нарешті, наважився розчарувати його батьків, сказавши, що їх не поховують за однією огорожею з сином, оскільки їм немає по 60 років, а тільки по 59. Це їх ще більше засмутило, і вони зі слізьми на очах взялися за примітки «Посібника».

«Посібник» ми читали вголос день і ніч біля труни покійного. Спочатку читав я, потім убита горем мати, далі – батько і сестра та найстійкіші сусіди і знову я. За два дні і дві ночі ми, як кажуть, вивчили назубок цю чудесну книгу – найновіший досвід гробокопів, у душі жалкуючи, що не познайомилися з цим раніше.

Тепер ми свято пам'ятали, що під час проходження процесії містом не слід піднімати високо голову покійника, а тим більш садовити його в труні. Твердо засвоїли, що всякі торжественні марші, польки, фокстроти та туші не варто грати замість похоронного маршу, навіть у тому разі, коли вони подобалися покійному. Не рекомендується танцювати, що може викликати незадоволення у присутніх на процесії та родичів покійного. А також співати весільні пісні та частівки в супроводі балалайки чи мандоліни.

На четвертий день, під вечір, у хвилини ознайомлення з примітками «Посібника», родичі покійного радісно повідомили, що син перевернувся в труні, розплющив очі і заволав: «О, врятуйте мене!»

Мені жаль стало мого друга. «Не витерпів, бідолаха, – подумав я, – воскрес». А ще через декілька хвилин мені в голову прийшла найстрашніша думка – на цей раз друг переживе мене. Якийсь диявол примусив навіть уявити його на моєму місці. Я, як справжній друг, який готовий на все в ім'я дружби, зняв зі стіни прадідівський пістоль – згадка про славу Запорізьку Січ, – набив його добрячим шматком свинцю, прихопив лопату і, не кажучи нікому ні слова, добровільно вирушив на цвинтар.

Венера посміхається

Мені надто хотілось прислужитися Петрові Сергійовичу – моєму начальникові, людині, яка стільки для мене зробила: придбала путівку на курорт, влаштувала сина в дитячі ясла, виклопотала квартиру. Але як самому собі зарадити, не знав. Та й вельми боявся, що Петро Сергійович сприйняв би мій вчинок як підлесливість чи підлабузництво. Він цього не зносив.

На минулому тижні мені все ж поталанило. Я випадково почув розмову Петра Сергійовича з донькою. Вона благала татка, аби дістав маску. Маску Венери Мілоської. Татко сказав, що до Нового року залишилося два дні і вже пізно.

– Будеш Снігуронькою...

– Я хочу бути Венерою, – наполягала донька.

Відпросившись на декілька годин з роботи, я негайно помчав до своїх друзів. Першим відвідав Солоху.

– Миколо, друже, – я стискаю його в обіймах, – виручай. Моє життя в твоїх руках. Ти мого начальника знаєш?

– Знаю. Чудова людина, скромна, товариська, ввічлива...

– Ти мені цю характеристику кинь, – перебив я. – Ця товариська людина завтра мене вижене з роботи. Цьому скромному тільки що захотілося маски. Маски Венери Мілоської. Кажуть, днями були в універмазі. У тебе ж зв'язки...

Микола вирячив на мене очі.

– Де ж ти її зараз дістанеш? Але, коли він такий, – Микола на мить замовк, вишукуючи слова. – Такий, гм.. деспот, то потрібно щось робити.

Мені надто хотілося прислужитися своєму начальникові і пришвидшити цю справу. Я, не вагаючись, надумав підлити ще трохи гасу у вогонь і перейшов на шепіт:

– Якщо відверто і між нами, то жорстокішої людини, ніж він, я в своєму житті не стрічав. Ти не уявляєш, що він робить з своїми підлеглими наодинці. А на людях, хоч до рани клади. От йому закортілося маску Венери. Та ще й з посмішкою. Я тобі більше скажу, – розпалився я, – коли б дозволялося, він на себе нап'яв би маску янгола.

– М-так! – тільки й вичавив Солоха.

А я тим часом біг до Росохи.

– Слухай, Андрію! Ти можеш мені підшукати роботу?

– Тобі? – здивувався він. – У тебе ж така робота. І, головне, начальник твій не чоловік, а золото: лагідний, тихий...

– У тихому болоті... – перебив я. – Це все фата моргана. Так усім здається, хто з ним не працював. Але ніхто не відає, що це справжній розбійник з широкої дороги. Самодур і мурло, йому п'ять хвилин тому захотілося новорічної маски... З посмішкою. У тебе в універмазі стільки друзів, – слізно закінчив я.

– Спробую, але до Нового року...

Я більше його не слухав. З швидкістю метеора мчав до Волохи.

– Димо, скажи, ти не хочеш, щоб моя жінка стала завтра вдовою? То дістань маску... Для Петра Сергійовича. Виходу нема. Цей нахаба хапає мене за горло і вимагає: або маска, або життя.

– Петро Сергійович? – Волоха здивувався.

– Саме він. І без епітетів. Благаю тебе, подзвони на базу, в «Культторг», в «Дитячий світ», – куди можеш, але дістань. Заради жінки, поки не вдова, а ні – позич мотузку.

Я летів до Росомахи.

– Степане! Друже! Якщо тобі дорогий мій син, дістань новорічну маску...

– Новорічну? Але післязавтра...

– Сам знаю. Проте я її пообіцяв своєму начальникові. Ще рік тому. А ти знаєш, що це не людина, а бандит з чумацького степу. Це хабарник і деспот. Не буде маски, не буде завтра мене. Ти що, не знаєш мого начальника?!

– Петра Сергійовича?

– Його самого: лагідного, людяного, тихого, доброго, скромного – і теде про людське око, і здирника, шантажиста, брутальника, нахабу, хабарника і теде – один на один з своїми...

– Почекай, – поклав Росомаха мені руку на плече, – а в універмазі ти був?

За годину-другу я мчав на роботу, наче на крилах. У моїх руках було чотири маски – друзі не підвели. Я постукав.

– Ввійдіть! – сказав Петро Сергійович. Я глянув на нього і поблід. До мене ніжно й лагідно посміхалася Венера Мілоська.

– Дістали? – перепитав я. – Якщо не таємниця, то де?

– В універмазі, – відповів Петро Сергійович, знімаючи маску.
– А ви чим заклопотані?

– Бачите, – я переступив з ноги на ногу, – я також дістав для вас декілька масок... Знали б ви, скільки це мені коштувало сил.

– Я знаю, – спокійно відповів він. – Мені тільки що дзвонили ваші друзі. Просили, щоб я вас не звільняв... Я пообіцяв. А тепер у мене до вас прохання – захочеться ще колись прислужитися, то, будь ласка, але не в такий спосіб. Домовилися? – запитав він і знову натяг на себе маску. Венера посміхалася. Цього разу єхидно.

Велика людина

Євгену Гуцалу

Коли я заходжу до Славатія Івановича, я чомусь розгублююсь. Ледь устигаю переступити поріг, як він рвучко підводиться з-за дубового столу й з вигуком: «О, кого я бачу!» йде мені назустріч. Збожеволіти можна від такої гостинності. Він ставиться до мене як до брата, як до батька, хочете – скажу більше: як мати до своєї найменшої дитини.

Усі заготовлені для нього слова у коридорі, приймальні, де я сидів годину чи півгодини тому, розсипаються, як намистини з обірваної нитки. Я гублю нитку заготовленого заздалегідь монологу, червонію і так знічуюся, що забуваю навіть сказати: «Добридень!»

Славатій Іванович, ніби нічого не помічаючи, обіймав мене тим часом за плечі, і так, в обіймах, посміхаючись один одному, ми йдемо до двох завчасу поставлених стільців перед його столом.

Я щось починаю, здається, казати, що ось, мовляв, прийшов, приніс лист.

– Та це ви врешті-решт самі бачите...

Він дякує мені, люб'язно усміхається, підтверджує мої слова. Каже, що справді він мене бачить, і лагідно пропонує мені стілець. Я мовчки сідаю. Теж усміхаюсь, але не певний, що це в мене так само гарно виходить, і кажу:

– Я прийшов!

– Це добре! Це дуже добре, – захоочує він мене і, кидаючи ногу на ногу, запитує, як я відпочивав, яка стояла погода, що в світі чувати нового? Чи настало затишшя у Венесуелі, що я можу сказати про знахідку на Балканах, де археологи викопали скелет людини, яка мала одне око в чолі.

– Циклоп, – догадуюсь я.

Він ствердно киває головою і запитує, якої я про це думки. Я щось відповідаю. Уже й не пригадую, що саме, Але відчуваю, що все це не те що треба, і тому лаю і клянну себе, обзиваю бевзем, віслюком і ще якимись подібними словами. Він уважно слухає мене і продовжує так само мило й щиро усміхатися. Я ладен провалитися крізь землю. Краще б він щось сказав мені, заперечив. Краще б він

ударив мене, і я б йому сказав усе, чого я до нього прийшов і що я від нього хочу. Але він цього не робить, і я не наважуюсь. Я відчуваю, що мені вже час іти. Що більше в нього не можна забирати такого дорогого часу. Адже він така Велика Людина. Славатій Іванович начебто вгадує мої думки і каже:

– Нічого, нічого. Не соромтесь, розповідайте. Мені дуже цікаво послухати ваше міркування.

У мене ніякого міркування нема. В мене є до нього прохання, але я щось мелю, детально про щось йому розповідаю, і мені стає прикро, тоскно, соромно, що я в цієї Великої Людини забираю стільки часу, морочу йому голову, а він, чорт забирай, такий добрий до мене, що мені аж не подобається усе це...

Нарешті він сам мене запитує, чи мені щось від нього потрібно. Я хочу сказати «так», але кажу чомусь «ні».

– Я до вас завітав просто так... Поцікавитися, як ви живете, як себе почуваете...

Він щиро мені дякує, цікавиться, коли щось потрібно, то він до моїх послуг. Я обіцяю скористатися із його пропозиції. Запевняю себе, що наступного разу обов'язково скажу йому, чому я до нього прийшов.

– Усе, що від нас залежить, ми зробимо, – мовить Славатій Іванович.

Я не витримую, я його перебиваю. Мовляв, я не за цим прийшов. Мені просто дуже приємно з вами зустрітись, розмовляти. Я ховаю непомітно листа до кишені. Він каже, що йому ще приємніше бачити мене, Я хочу вже йти, але він просить, майже благає залишитися хоч ще на одну секунду.

– Не кривдіть мене. – Славатій Іванович підводиться з місця, бере мене під руку, і ми йдемо з ним до вікна.

Як мені хочеться, щоб цієї миті хтось із моїх знайомих поглянув на мене, на нас обох і сказав:

– Ніколи не думав, що Фартушняк на такій короткій нозі із самим Славатієм Івановичем.

Груди мої наповнені гордістю, радістю, безмежжям простору й ще чимось, незбагненим моєму розуму. Я стискую його руку, він мене підводить до порога. Потім пропускає уперед, виводить до коридору й ще раз при всіх присутніх у приймальні довго тисне мою руку й просить обов'язково заходити до нього. Без церемоній. У будь-який час.

Я обіцяю. А в душі чомусь знову кляну його, ловлю себе на тому, що лаю його. Сповнююся до нього неприязню. Але згодом я переконую себе, що я не маю рації, що я невдячний. Він ні в чому не винний. Винен у всьому я. Адже я сам йому нічого не сказав. Звідки я певен, що він мені відмовить, не допоможе? Така Велика Людина відмовити просто не може.

Минає день, два, тиждень. Я мучусь, караюсь, ненавиджу себе, й набираюся сміливості, і знову йду до нього, до Славатія Івановича, заготовляючи нові для нього фрази, слова листа.

– О, кого я бачу, – розчиняє він навстіж двері. У приймальні всі здивовані. Дивляться спочатку на нього, перехоплюють його погляд, спрямований на мене, і я млію, коли ця Велика й така проста Людина раптом каже:

– Цього товариша я прийму першим! Ви не заперечуєте? – звертається він до присутніх.

Ніхто не заперечує. Він підходить до мене, кладе мені на плече руку, обіймає і веде до свого кабінету. Потім садовить на стілець, сам сідає поруч. Я ледь не плачу. Я відчуваю, що знову не скажу того, що мав сказати. Що всі слова, як ефір, давно вже випарувалися із моєї пам'яті. Збожеволіти можна, кажу я сам собі, від цього прийому, від цієї доброти. Розплавитись можна, попливти. Хто я у порівнянні з ним? Ніхто, а він така Велика Людина. Я механічно відповідаю на його такі прості й людські запитання.

Він задоволено усміхається, я – теж. Мені більше нічого, здається, і не треба. Я ні про що в нього не питаю, нічого в нього не прошу.

Мені думається, що своїм листом, своїм проханням я зіпсую йому настрій, завдам йому душевної травми. А мені так цього не хочеться. Адже він така добра людина. А те, по що я прийшов – просто дріб'язки. Все то ніщо. Подумаєш, дах тече. На дачі. Чи варто такими дріб'язками турбувати Славатія Івановича?

Славатій Іванович бере мене під лікоть і проводить до коридору. Відвідувачам, як завжди, каже: «Я зараз... Одну хвилину... Ось тільки проведу...» Й це звучить, як: «Ось тільки проведу мого найдорожчого друга».

Десь через місяць, а може, через два він зустрічає мене випадково на вулиці. Зупиняє легковичку, запрошує до машини, сам переходить з переднього сидіння на заднє. Сідає поруч, бере

мене за плечі, як завжди, так мило усміхається, що я відчуваю, що знову починаю божеволіти.

«Боже, – мовлю я собі. – Яка він мила й добра людина. Побільше б нам тепер таких».

Він запитує, куди мене відвезти. Мені нікуди не потрібно. Але я вже їду. Я не можу припустити, щоб він зупинив машину. Щоб він розсердився, щоб він раптом сказав мені:

– Чого ж ви до машини сіли? Тільки голову морочите!

Я згадую першу-ліпшу назву, яка мені спадає на думку. Поки доїдемо, гадаю я, скажу, що передумав. Скажу, що щось там забув, і якщо його ласка, то я вернуся разом з ним назад, Приїду сюди наступного разу. Машина тим часом мчить. Ми летимо по широкій автостраді.

– А наше життя, – мовить він мені, – як листок на дереві. Як одна мить. Висиш, милуються тобою люди, а настане осінь, подує вітер, зірве тебе з крони, й сам не знаєш, де опинишся, де упадеш – А ось і ваше село, – каже він. – Ви тут вийдете чи підвезти до хати?

Я прошу його зупинити мені тут. Я не наважуюсь йому сказати:

«Відвезіть назад. Дуже прошу вас». І я кажу:

– Дякую. Ви для мене так багато зробили...

– Ну, що ви! Що ви! – посміхається він.

Боже, як він тільки гарно це робить. Він мені махає на прощання рукою, питає, чи не прислати по мене вранці машину, мені хочеться сказати, щоб він ось краще зараз забрав мене, але я не можу. Мені чомусь соромно. А він так щиро й так привітно мені усміхається. Розвертає машину, ще раз махає рукою, наче дарує поцілунок на віддалі, і щезає.

Додому я бреду пішки. Я знову картаю себе. Я знову лаю його. Хоч знаю, він нічого поганого мені не зробив. У всьому винний тільки я. А там десь під дверима квартири – дружина. Ми ж сьогодні збиралися з нею піти до театру. В мене від квартири ключі. Вона просила тільки взяти в магазині хліба.

– Туди й назад.

Я, здається, навіть на босу ногу взутий. Ну, звичайно, на босу.

Боже, на мені старі спортивні штани й полатана куртка. Як він тільки мене з собою узяв? Не посоромився. От що значить Велика Людина: така проста й така добра.

Я бреду по автостраді. Машини пролітають повз мене метеоритами. Хто мене такого візьме? Таксист побоїться, а ходовому мені нічим заплатити. Адже в мене в кишені тільки 20 копійок. На хліб.

А жінка десь там уже, певне, давно гримає кулаками по дверях, б'є по них носом, покусує губи, безперестану тисне електродзвінок.

Коли я доберуся додому (але коли це буде – йти цілих 15 кілометрів, так показує шляхівник), вона неодмінно мене запитає, де це я так довго був. І, звичайно, не повірить, що я їхав в одній машині з Славатієм Івановичем. Розмовляв, сміявся. Розповідав йому якісь анекдоти. Він реготав. Увесь час казав, що таких ніколи в світі не чув. Що всі вони свіжі, як огірки на городі. Дотепні, неповторні й жоден не має «бороди». Боже, як з ним легко! Чесне слово. Аж не віриться, що є такі прості й такі Великі Люди на світі.

Бережіть нерви

Я не проти гасел. Навпаки, я за гасла, за транспаранти, за оголошення. Ділові, потрібні, життєво виправдані. Бо й справді, йдеш ото містом, дивишся, а перед тобою різні оголошення, повідомлення, світлові табло. Одні закликають економити час, інші – зберігати гроші. Приємно. Із усього відчувається турбота про людину.

Оце нещодавно був у Катюжинцях. Славне, скажу вам, місто. І люди в ньому живуть славні, привітні, гостинні, ввічливі.

Місто для приїжджого починається звідки? Звісно, з готелю. Заходите.

– Скажіть, будь ласка, місця у вас є?

– Місць немає.

– Жодного? – Мені б хоч до ранку.

– До ранку можна. Заповнюйте картку.

Заповнюєте, подаєте, а вам:

– З вас два карбованці вісімдесят копійок.

– Це що – люкс? – перепитуєте.

– Ні, дев'яносто копійок за броню.

– За яку броню?

– Не за танкову ж?! Чи ви, може, незадоволені?!

– Задоволений, – кажете ви, глянувши на гасло «Будьте взаємно ввічливі». – Задоволений і навіть дуже, Спасибі. Біжу. На четвертий поверх.

– І правильно: біжіть. У нас ліфт у готелі рідко працює.

Побіг. Хотів, було, розгніватись, але згадав, що десь колись читав, а може й сам придумав: «Бережіть нерви. Нерви – це ваше довголіття». Для чого ж це довголіття вкорочувати отими 90 копійками?!

Вранці – на літак. Ще звечора помітив гасло: «Користуйтеся послугами Аерофлоту: швидко, вигідно, зручно». Зручно, бо агентство в Катюженцях поруч з готелем. Від агентства до аеропорту курсує автобус. «Дбають у Катюженцях про людей, думають», – міркуєте ви, йдучи до агентства.

О восьмій нуль-нуль агентство гостинно відчиняє двері, красуні Аерофлоту лагідно між собою посміхаються, згодом помічають вас.

– Чого мовчите? Чи язика проковтнули?
– Я слухав вас. Боявся перебити.
– Коротше.
– Мені б до Крижополя. На перший ранковий рейс...
– На ранкові рейси ні квитків, ні інформації не даємо... Їдьте в аеропорт.
– А якщо там немає квитків?
– Це вже не наша турбота. Хто наступний?!
– Одну хвилинку, – чіпляєтеся ви руками за бар'єр. – А ви не можете подзвонити, поцікавитись... Якщо там немає квитків, то я на наступний візьму. Бо...
– Я уже сказала: на ранкові літаки ні квитків, ні довідок не даєм.. У нас такий порядок...
«Це в них називається "порядок", – думаєте ви і заспокоюєте себе: – бережи нерви».
– Он телефон-автомат на вулиці. Подзвоніть, поцікавтесь, – це вже хтось із черги.
Ви дякуєте, і – до телефону-автомату. А в ньому диск – тільки до «шістки» набирається. Ви – на автобус.
«Бережи нерви, – повторюєте. – Подумаєш, за якийсь металевий диск із дірками наживатимеш собі гіпертонію».
Вискочив в аеропорту і – до кас.
– Мені до Крижополя. Один квиток. На перший рейс.
– Здрастуйте!..
Я оглянувся. Позаду мене нікого не було. Касирку я вперше бачив.
– Це я вам кажу: здрастуйте...
– Здрастуйте! Вибачте, що я не догадався першим привітатися...
– Здрастуйте!.. Квитки ще учора продані. Їдьте краще поїздом.
«Поїздом, мабуть, швидше, – міркуєте ви. – Хоч гасло в аеропорту запевняє, що найшвидше літаком. Може, й так, але нема квитка, нема інформації... Нема... Не хвилюйся. Бережи нерви. Дзвони на залізничний вокзал».
«Нам можна дзвонити 00-4», – повідомляє оголошення.
Телефонуєте. Гудки нормальні, але трубки ніхто не бере.
«Повмирали вони там чи що», – починаєте хвилюватися. Але внутрішній голос вас заспокоює: «Візьми себе в руки. Чекай. Хтось колись таки підніме трубку». Не підняв.

Ви – у міське довідкове бюро 09. Тут краще й швидше. Приємний жіночий голос вам навіть радить:

– Не додзвонитеся по 00-4, то дзвоніть 3-26-31.

Дзвоните по обох. Наслідки ті ж. Хоч плач. Ви – на вокзал. Сідаєте на таксі чи на автобус (що у вас там під рукою) і до самого начальника Олексія Михайловича Петрикіна.

– Здрастуйте, Олексію Михайловичу!

– Здрастуйте!

– Я, – кажете, – хочу провести невеличкий експеримент. Бачите ось цей годинник... Я засічу час, а ви наберіть по телефону номер 3-26-31.

– Цей номер не пройде, – відповідає Петрикін.

– Тоді 00-4.

– І цей відпадає. У нас обидва телефони зіпсовані. Один упав і розбився, а другий не дає дзвінків. У довідковому їх не чують.

– А як же люди: з Вишеньок, з П'ятничан, зі Старого міста... Як вони одержують інформацію?

– Усно. Не по телефону. Приїздять сюди, на вокзал. Ми їх тут інформуємо.

– Це ж майже десять кілометрів!

– А що я зроблю? Це все Колозубенко – начальник телефонної мережі. Це все він. Досі не відремонтував телефонів... Але ви можете подзвонити з мого. Вам треба кудись подзвонити?

Я глянув йому в очі. Він не посміхався. «Артист», – подумав я, і пішов геть.

Світлове табло прогнозу повідомляло: «Завтра буде прояснення, без істотних опадів, вітер помірний, температура повітря від нуля до плюс п'яти».

І на душі потеплішало. Що не кажіть, а коли отак здорово поставлено інформацію, як у Катюжанцях, це добре. Але коли б до цих гасел ще й порядок навести, погодьтеся, було б іще краще.

Ахінея

(Трагікомедія)

Дійові особи

Портфель – безособова особа. Прикмети: солідний, лискучий, з черевцем.

28 заввідділами – люди різного віку.

Іван Семенович Фартушок – скромний службовець, холостяк, 45 років.

Семен Іванович Каблучок – ще скромніший службовець, теж холостяк і теж 45 років.

Марія Саксофонівна Крок-Ценденбаум – рахівник № 56. Сором'язлива.

Кіра Самійлівна Кнольц – заступник головної друкарки. В минулому акторка, 26 років. Лагідної вдачі, майже мовчазна.

Ксенофонт Спиридонович Брюшкін – головний бухгалтер. В окулярах.

Цезар Юлійович Хвостецький-Щукін – старший реєстратор №19, без окулярів.

Тьотя Варя – прибиральниця, 54 роки.

Незнайомець Ікс-плюс-Ігрек – він же Петро Петрович.

Армія друкарок, секретарів, плановиків, економістів, завгоспів, вантажників, кур'єрів і т. д. і т. п...

Дія I

Картина I

Коридор дуже солідної установи, дуже просторий і дуже довгий. На підлозі килими, по боках величезні фікуси і пальми. На дверях багато-багато табличок. Радісні службовці вибігають з бухгалтерії. Заглядають у вікна. Біля під'їздів установи армія вантажників розвантажує автомашини з папером і чорнилом у бочках. Армія завгоспів керує. Завгоспи задоволено вигукують: «На цей раз на півмісяця вистачить!»

Службовці, почувши це, з криком «Ура-а!» біжать далі. В руках – новенькі купюри. Сонячні промені світять яскравіше звичайного.

Картина II

Кабінет головного бухгалтера Ксенофонта Спиридоновича Брюшкіна. Поруч з бухгалтером – Кіра Кнольц. Вона ставить напівзігнуту ніжку на стілець, підв'язує нейлонову панчішку вище коліна. Рука Ксенофонта Спиридоновича раптово повисає над рахівницею. Він кудись дивиться поперек окулярів.

Кнольц (*нахиляється до вуха Брюшкіна*). А він пішов, не кажучи ні слова. Він щез, як сон (*пауза*), як на зорі туман.

Брюшкін (*знижує плечима, розтягує слова. Дивиться туди ж. Вже без окулярів*). Не зна-ю-ю, душечко, не знаю-ю. Його, напевне, за...

Кнольц (*перебиває. Виголошує ствердно*). Брехня! Я знаю їхні викрутаси. Мене ніхто в житті не проведе.

Вибігає в коридор, назустріч – Хвостецький-Щукін.

Кнольц (*шепоче, чути окремі слова*). Міністром, кажуть, буде він тепер! І взагалі – великим чоловіком!

Хвостецький-Щукін (*тихо ойкнув*). Не чув! Оце від вас, шановна, дізнався. Яке щастя! Господи, оце квартиру відхвватить!

Кнольц. Вже відхвотив і тиждень в ній живе!

Хвостецький-Щукін (*здивовано*). Але я його вчора бачив!

Кнольц (*сердито*). Так що ж, по-вашому, я плітки розпускаю?

Біжить далі.

Хвостецький-Щукін. Боронь вас Боже, шановна. Це мені здалось. Куди ж ви? Ще одне питання. (*Про себе*). А де ж портфель? Портфель де?

Дія II

Картина I

Кабінет. У лівому кутку сидить Фартушок, у правому – Каблучок. Вбігає Кнольц.

Кнольц. Приїхали на ЗіЛові за ним. І прямо в Київ тим авто повезли!

Фартушок. І везе ж, голубонько, людям! Неодмінно трикімнатну квартиру матиме.

Кнольц *(тихо)*. Він має вже, Йому потрібна дача. *(Біжить до Каблучка. Слів не чути)*.

Каблучок. Щасливчик! Йому, душечко, неодмінно газик проведуть і дві плити поставлять.

Кнольц *(незадоволено)*. Це вже йому не потрібне. Тепер купує волгу він для себе.

Каблучок і Фартушок вибігають. На порозі стукаються лобами.

До Кнольц підбігає заввідділом № 1. Вона щось шепоче йому на вухо.

Заввідділом № 1 *(затримує її, схопивши за руку)*. Нікому. Прошу вас, – нікому.

Кнольц *(заплющує очі)*. Даю вам слово жінки й взагалі, що більш ніхто не знатиме про це.

Заввідділом № 1 вибігає в ті ж двері, що й Фартушок і Каблучок. З протилежних дверей вбігає заввідділом № 2.

Заввідділом № 2. Нікому ні слова. Дуже прошу вас.

Кнольц *(прикладає до грудей руку)*. Даю вам слово, це між нами. Помру я швидше, ніж скажу комусь.

Заввідділом № 2 вибігає в ті ж двері, що й Фартушок, Каблучок і заввідділом № 1. Вбігає заввідділом № 3.

Заввідділом № 3 *(змушує її сісти на стілець)*. І більше нікому. Чуєте, Кіро Самійлівно, ні словечка. На колінах прошу вас.

Кнольц *(прикладає до грудей руки)*. Даю вам слово, це між нами. Помру я швидше, ніж скажу комусь.

Заввідділом № 3 вибігає в ті ж двері, що й Фартушок, Каблучок, заввідділами № 1, № 2. Вбігає Мо 4 і так аж 28 заввідділами.

Дія III

Картина I

В кабінеті Фартушок і Каблучок.

Каблучок *(до Фартушка)*. У мене є свої підстави. Я точно знаю. Він, душечко, весь час дзвонив кудись по телефону.

Фартушок *(до Каблучка)*. По секрету скажу вам, я бачив, голубонько, як він брав квиток до Києва. Літаком літав.

Фартушок вибігає. Вскакує, захекавшись, Хвостецький-Щукін.

Хвостецький-Щукін *(глянув на двері. Тривожно, півголосом)*. Нікому ні слова, і я вам розповім секрет. *(Шепоче)*. На власні очі бачив, як він у літак сідав.

Каблучок вибігає. Вскакує Крок-Ценденбаум, притримуючи руками спідничку.

Крок-Ценденбаум *(підходить навипиньках)*. Вже купив дачу і автомобіль. І хто б міг подумати? Волгу.

Хвостецький-Щукін вибігає. На порозі про себе: «А де ж портфель?» В цей час вбігають один за одним всі 28 заввідділами. Вони розмахують руками і щезають в одному напрямку. Кожний про себе вимовляє слово «портфель».

Дія IV

Картина I

Брюшкін *(знімає з носа окуляри, сердито)*. Окозамилування, фікція-мікція і ніякого балансу. Судити їх. Вже всі знають, а я, як завжди, останнім дізнаюсь... *(Кидає об підлогу арифмометром. Вбігає Кнольц,)*. Кіро Самійлівно, ви маєте рацію. Я, старий дурень, ніколи не вірив вам. Мене обдурили. Він справді – міністр. Має квартиру, дачу, автомобіль, гараж і фонтан за голубим парканом. А був таким телепнем.

Кнольц *(здивовано)*. Невже це правда? Може, я оглухла?!

Брюшкін *(важно)*. Тепер всі так кажуть.

Кнольц. Я це давно помітила, скажу вам.

Брюшкін *(б'є себе по лисині кулаком)*. Чого ж ми стоїмо? Точніше – чого я стою? *(Про себе)*. Швидше, швидше! *(Вибігає)*. За портфелем!

Дія V

Картина I

Біля дверей відділу № 28 натовп. Всі галасують. Кожний силкується пробратись першим до дверей. Ніхто нікого не пускає. Крок-Ценденбаум сором'язливо стримує натовп, впершись руками в одвірки. Коридором біжить Кіра Кнольц.

Кнольц (*про себе*). Невже я таємницю розгадала?! Невже вона помре в моїй душі?! (*Стрибає в натовп*).

Хтось головою пробиває двері. Вони відчиняються, і всі падають на підлогу. В кабінеті на столі стоїть босоніж тьотя Варя. В її руках мітла. Тьотя Варя змітає зі стін пилюку.

Тьотя Варя (*здригнувшись*). Тю-ю! Пришелепуваті! Тільки те й роблять, що по кабінетах від нудьги цілими днями ганяють. За що їм гроші платять? На східцях сміять, плюються, а ти після них прибирай. І для кого я урни ставлю?!

Фартушок (*зціпив кулаки*). Десь тут портфель, голубонько, був?

Каблучок (*зціпив кулаки, ледве стримуючи себе*). А де ж, душенько, портфель?

Хвостецький-Щукін (*поштиво кланяючись*). Шановна, ви не бачили, куди портфель свій поклав він?

Картина II

Повзуть у кабінет. Потім схоплюються на ноги і розбігаються по кабінету. Тьотя Варя виходить у коридор з відром у руках. Всі нишпорять під кріслами, столом, диваном, за сейфом, трюмо, шафою, стелажми, картинами, портретами, під килимами, підшивками газет, журналів. Всі сопуть і сором'язливо лаються.

Дія VI і остання

Картина I

Ті ж. Входить тьотя Варя. В її руках портфель. Портфель жовтий, але вже не товстий.

Тьотя Варя (*голосно*). Ви цим цікавились? Кому його віддати?

Всі (*одночасно висовують голови, дивляться на тьотю Варю*). Пор-р-р... (*на деяку мить залишаються з широко відкритими ротами. Потім голосно, радісно*). Він! Портфель!

Кидаються до тьоті Варі. Перша підбігає сором'язлива Крок-Ценденбаум і вириває з рук. На неї накидаються 12 заввідділами і виривають портфель.

Кнольц (*обурено, хвилюючись*). Нікчемні, підлі всі і, взагалі, нікчеми. Я ненавиджу вас і більше – не терплю!

Тьотя Варя (*ще більше дивується*). Подуріли люди. За портфель б'ються. Бийтесь, хоч лусніть. (*Продовжує спокійно змитати навушники*).

В кабінеті розпочинається бійка. Скромний службовець Фартушок будильником б'є по голові Хвостецького-Щукіна. Сором'язлива Крок-Ценденбаум трощить рахівниці на черепах заввідділів від № 1 до № 12. Під столом Кіра Кнольц.

Кнольц (*стогне і вигукує*). Помру я швидше, ніж портфель віддам. Вмираю я, не люблячи нікого.

Тьотя Варя кидає мітлу і, перелякана, тікає з кабінету. Сором'язлива Крок-Ценденбаум хапає мітлу і з словами: «Віддайте портфель!» розмахує над головами. Пилюка стоїть стовпом. Видніються черевики заввідділом № 25, підтяжки – № 26, штани – № 27, лисина – № 28.

Каблучок (*схоплюється на ноги*). Ви звірі всі! Я крові вимагаю!

Фартушок (*схоплюється на ноги*). Пси ненажерливі! Я вимагаю жертв!

Фартушок і Каблучок (*одночасно – вимогливо, гнівно*). Дайте мені, чого я вимагаю. Портфель віддайте мені, і завтра я одружуюсь.

Кнольц (*бадьоро*). В землі спочинемо ми всі.

У повітрі літають папери, арифмометри, друкарські машинки, настільні календарі, чорнильні прилади, зойки, стогін, вигуки, лайка. Чути, як портфель роздерли на шматочки.

Кнольц (*егоїстично, радісно*). Тепер ні пуху вам і навіть ні пера!

На порозі з'являється Незнайомець Ікс-плюс-Ігрек. За його спиною – перелякана тьотя Варя.

Хвостецький-Щукін (*злякано, тихесенько*). Петро Петрович прийшли!

Всі блискавично виструнчуються.

Незнайомець (*громовим басом*). Дурні-і! (*У кожного на устах з'являється блаженна усмішка*). Портфель попав під скорочення штату.

Незнайомець виходить, гримнувши дверима. Всі хапаються за голови. Німа сцена. Тьотя Варя посміхається.

Примітка

Твори представлені за виданням: Олег Черногуз, Зібрання творів у семи томах, Том 5, Київ, Видавнича компанія «КИТ», 2006 р.